

ДНІПРОВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ДНІПРОВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця

на правах рукопису

ТРОНЬКО ОЛЕКСАНДР ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК 340.12; 341.32; 327.5

**ПОРІВНЯЛЬНО – ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ВИРІШЕННЯ ЛОКАЛЬНИХ
ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТІВ У СУЧАСНОМУ СВІТІ: ДОСВІД ДЛЯ
УКРАЇНИ**

Спеціальність 081 Право

Галузь знань 08 Право

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ О.О. Тронько

Науковий керівник: **Бережна Катерина Вікторівна**, доктор юридичних
наук, професор.

Дніпро- 2025

АНОТАЦІЯ

Тронько О.О. Порівняльно – правовий аналіз вирішення локальних військових конфліктів у сучасному світі: досвід для України– Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». - Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, МОН України. - Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Дніпро, 2025.

Дисертацію присвячено правовому аналізу практичних аспектів вирішення локальних військових конфліктів в сучасному світі та їх порівнянню з метою їх обґрунтування та на цій основі розробки теоретичних положень, спрямованих на вирішення російсько – українського військового протистояння та підготовки практичних рекомендацій щодо застосування політики – правових та кримінально – правових механізмів як мирних засобів його вирішення і відновлення безпеки та миру.

Запропоновано розуміння терміну «локальний військовий конфлікт» як ситуацію зіткнення між двома чи кількома суб'єктами міжнародних відносин (держав) з приводу задоволення своїх національних інтересів (потреб у безпеці, ідентичності, визнанні, участі, ресурсах), що ведеться в окремому районі з обмеженими цілями (державами, коаліціями держав, міждержавними об'єднаннями, суспільно – політичними рухами, організованими збройними угрупованнями та інше) із використанням ними конвенційних, іррегулярних та асиметричних засобів, що передбачає комбінування ведення безперервних бойових дій регулярними збройними силами, парамілітарними збройними формуваннями, нерегулярними озброєними угрупованнями; нівелювання норм міжнародного гуманітарного права та раніше укладених договорів одним із учасників протистояння; проведення інформаційних, електронних та кібероперацій; застосування енергетичного шантажу; вчинення терористичних актів; вжиття економічних санкцій та дипломатичної і

політичної дестабілізації з метою задоволення своїх потреб в безпеці, ідентичності, а також своїх інтересів та цілей в глобальному геополітичному просторі.

Визначено теоретичні домінанти мирних засобів вирішення локальних військових конфліктів. Запропоновано позицію, відповідно до якої, вирішення локального військового конфлікту є вплив суб'єктів міжнародного права на ситуацію зіткнення, протистояння між двома чи кількома суб'єктами міжнародних відносин (державами) шляхом застосування політичних і правових засобів та методів з метою збереження, підтримки і відновлення миру.

Означено чинники, що впливають на обрання мирних засобів вирішення локальних військових конфліктів. Чинниками, які найбільше впливають на обрання засобів вирішення локальних військових конфліктів є: участь у розв'язанні локального військового конфлікту авторитетних, нейтральних для конфліктуючих сторін посередників, які допомагають опонентам вирішити проблемну конфліктну ситуацію; ступінь схожості – різниці позицій між конфліктуючими сторонами щодо предмету конфлікту; наявність у конфліктуючих сторін обраної стратегії поведінки в конфлікті – наявність розроблених можливих варіантів вирішення конфлікту; іншими чинниками є складність проблеми, що стала предметом конфлікту; політичні характеристики конфліктуючих сторін; схожість або відмінність уявлень конфліктуючих сторін щодо символів, які позначають перемогу або поразку сторін; наявність часу для з'ясування позицій і інтересів конфліктуючих сторін; рівність статусу опонентів; дотримання конфліктуючими сторонами певних принципів участі в конфлікті; відсутність залежності між сторонами.

Наголошено, що реалізація мирного вектору впливу на конфлікт відбувається в рамках інституціалізації шляхом використання компромісу, консенсусу та співробітництва. Вказано, що у міжнародно – правовій доктрині мирні засоби вирішення міжнародних спорів поділяються на дипломатичні (політичні) та правові (судові). До дипломатичних належать переговори, добрі

послуги, посередництво, обстеження та примирення, до правових – арбітраж і судовий порядок. Зауважено, що найбільш дієвим правовим засобом запобігання та вирішення локальних військових конфліктів є міжнародне право, згідно з нормами якого війна як засіб вирішення міжнародних проблем забороняється, а спірні питання пропонується залагоджувати лише мирним шляхом. Означено, що існують такі типи угод між конфліктуючими сторонами: угода про перемир'я, угода про врегулювання конфлікту, угода про розв'язання конфлікту. Зазначено, що ООН встановлено способи мирного вирішення міжнародних спорів: проведення переговорів, посередництво, примирення, арбітраж, судовий розгляд, звернення до регіональних органів, а також будь – які інші мирні засоби на вибір сторін. Встановлено, що головна роль у вирішенні міжнародних спорів мирним шляхом у межах міжнародної організації належить ООН, яка свою діяльність спрямовує на забезпечення миру та безпеки і реалізується на основі політичних заходів: превентивної дипломатії, миротворчості, підтримання миру, постконфліктного миробудівництва. На європейському регіональному безпековому рівні провідна роль у вирішенні локальних військових конфліктів належить Європейському Союзу, який вибудував систему антикризової діяльності в регіоні на основі: політико – дипломатичних та економічних інструментів; посередництва; діяльності спеціальних представників; моніторингу; консультативних механізмів.

За результатами порівняльно – правового аналізу досвіду діяльності Європейського Союзу щодо вирішення локального військового конфлікту в Республіці Хорватія (1991 – 1995pp.), дійшли висновку, що найбільш результативними мирними засобами, які може застосувати Європейський Союз у розв'язанні російсько – української війни є політико – дипломатичні та економічні. Ефективними можуть бути: реалізація принципу кондиціональності у формі ініціатив посилення санкцій проти російської федерації; посередництво у формі ініціатив окремих політичних лідерів країн – членів Європейського Союзу та очільників Європейського Союзу;

проведення консультацій; політичні заяви. Малоефективними засобами у вирішенні російсько – української війни є засоби, що були вжиті Європейським Союзом у вирішенні локального військового конфлікту в Республіці Хорватія, а саме це створення таких організаційно – правових форм, таких як інститут «Трійки»; Конференції за аналогією з Конференцією Європейської Спільноти з Югославії; Моніторингова місія Європейського Союзу; Арбітражна комісія Мирної конференції з колишньої Югославії – комісія Бадинтера.

За результатами порівняльно – правового аналізу досвіду діяльності Організації Об'єднаних Націй щодо вирішення локального військового конфлікту в Республіці Хорватія (1991 – 1995рр.), дійшли висновку, що найбільш результативними особливими мирними засобами, які може застосувати Організація Об'єднаних націй у розв'язанні російсько – української війни є: миротворчість як спонукання сторін до припинення бойових дій і початку переговорів про мирне вирішення спору (застосовуваний метод – розробка дорожньої карти виходу із війни); підтримка миру як присутність місій ООН на території України за її згодою (застосовуваний метод – присутність військової місії ООН з підтримки миру на території України); постконфліктне миробудівництво (застосовуваний метод – забезпечення військової безпеки; моніторинг прав людини; охорона з боку ООН здоров'я, освіти; відновлення територій). Також ефективним мирним засобом вирішення російсько – української війни є створення і організація діяльності Міжнародного трибуналу для судового переслідування осіб, відповідальних за порушення гуманітарного права під час ведення бойових дій на території України. Для вирішення російсько – української війни ефективними нормативно – правовими інструментами є: Угода про припинення вогню і виведення російських збройних сил і парамілітарних військових утворень з території України (за аналогією з Женевською Угодою); резолюції Ради Безпеки ООН, що засуджують акт агресії проти України; «План Венса» для України; Даруварська Угода для України; Ердутська Угода

для України. Неприйнятним нормативно – правовим інструментами у вирішенні російсько – української війни є укладання Угоди за аналогією Загребської. Малоефективним засобом у вирішенні російсько – української війни є засіб, що був вжитий Європейським Союзом у вирішенні локального військового конфлікту в Республіці Хорватія - створення Контактної групи.

За результатами порівняльно – правового аналізу досвіду діяльності Європейського Союзу щодо вирішення російсько – грузинського локального військового конфлікту в серпні 2008р., дійшли висновку, що найбільш результативними мирним засобом, який може застосувати Європейський Союз у розв’язанні російсько – української війни є медіація як форма посередництва. При цьому, на першому етапі втручання необхідним є укладання угоди між сторонами про припинення вогню. Це призвело б до деескалації конфлікту до ненасильницького рівня, до згоди сторін на перехід до мирного врегулювання; можливості впровадження механізму контролю за виконанням умов досягнутої у процесі медіації угоди. Перший етап медіації Європейського Союзу щодо вирішення російсько – української війни повинен містити: укладення угоди про припинення вогню між сторонами; деескалація конфлікту до ненасильницького рівня; згода сторін на перехід до мирного врегулювання; впровадження механізму контролю за виконанням умов досягнутої у процесі медіації угоди. Другий етап медіації Європейського Союзу щодо вирішення російсько – української війни повинен бути спрямованим на забезпечення безпеки та стабільності в регіоні. Початок проведення дискусій за аналогією Женевських, є форматом діалогу між представниками сторін конфлікту. В межах таких дискусій є обговорення проєкту про взаємне незастосування сили і механізм повернення біженців. Третій етап медіації Європейського Союзу спрямований на відшкодування шкоди російською федерацією Україні за здійснений нею акт агресії та порушення основних принципів міжнародного права. Моделлю вирішення цього питання є модель відновного правосуддя.

Розроблено політико – дипломатичний інструмент вирішення російсько – українського локального військового конфлікту - Дорожню карту з метою означення послідовних дій щодо вирішення в повному обсязі російсько – українського локального військового конфлікту шляхом зняття з російської федерації санкцій в обмін на виведення її збройних сил, військових формувань і угруповань із окупованих територій України. Запропоновано в Дорожній карті етапи вирішення російсько – українського локального військового конфлікту: етап локалізації конфлікту і припинення вогню; етап стабілізації деокупованих територій України (АР Крим, окупованих районів Луганської, Донецької, Запорізької та Херсонської областей); етап гуманітарної реабілітації деокупованих територій України (АР Крим, окупованих районів Луганської, Донецької, Запорізької та Херсонської областей).

З'ясовано, що міжнародні принципи права як критерій правомірності поведінки держав на міжнародній арені постають як: політичні програмні ідеї, морально – політичні вимоги до поведінки суб'єктів міжнародного права, які закріплюються в обов'язкових нормах конкретних міжнародних договорів; критерії дійсності, що визначають правомірність поведінки суб'єктів міжнародного права; критерії правомірності міжнародного правозастосовчого процесу; норми вищого порядку, що покликані забезпечити стабільне й ефективне функціонування міжнародної системи; імперативні норми міжнародного права, що мають універсальну сферу дії; є правилами, загальними виразами і практиками поведінки та взаємодії, встановленими суб'єктами міжнародного права в рамках міжнародних відносин і на міжнародній арені; засіб забезпечення ефективного функціонування системи безпеки та вирішення міжнародних спорів і конфліктів.

Запропоновано принципи міжнародного права класифікувати в залежності від такого критерію як їх орієнтованість у вирішенні локальних військових конфліктів; їх можливо поділити на: принципи, що орієнтовані на превенцію виникнення локальних військових конфліктів – принцип мирного вирішення спорів; принцип зобов'язання держав утриматись від загрози

силою та її застосування у випадках, що не сумісні з цілями ООН; принцип співробітництва; принцип сумлінного виконання міжнародних договорів і угод; принципи, що орієнтовані на врегулювання локальних військових конфліктів - принцип суверенної рівності держав, поважання прав людини та основних свобод, включаючи свободу совісті, релігії та переконань; принципи, що орієнтовані на розв'язання локальних військових конфліктів - непорушність кордонів; територіальна цілісність держав; принцип рівноправ'я та самовизначення народів; невтручання у внутрішні справи іншої держави.

Проаналізовано порушення російською федерацією міжнародних принципів права. Встановлено, що Росія порушила такі принципи міжнародного права: незастосування сили та погрози силою; невтручання у внутрішні справи країни; принцип територіальної цілісності України; принцип непорушності кордонів; принцип міжнародного співробітництва; принцип добросовісного виконання обов'язків та мирного вирішення спорів; принцип виконання міжнародних договорів; принцип поваги прав і свобод людини.

Визначено пріоритетний напрями діяльності Європейського Союзу щодо політико – правового вирішення російсько – української війни як локального військового конфлікту. Пріоритетним напрямом діяльності Європейського Союзу щодо політико – правового вирішення російсько – української війни як локального військового конфлікту є політична, фінансова та технічна підтримка ЄС, яка відіграє вирішальну роль у протистоянні Україні проти російській агресії; мобілізація міжнародної підтримки та сприяння діалогу і співпраці у припиненні агресії, що триває проти України.

Ключові слова: гібридна війна; кібербезпека; міжнародне гуманітарне право; спецоперації; приватні військові компанії; міжнародна безпека; збройний конфлікт; війна в Україні; Організація Об'єднаних Націй; локальний воєнний конфлікт; міжнародний конфлікт; військовий консалтинг; національна безпека; воєнний стан; публічна безпека; військова агресія; права та свободи громадян

ABSTRACT

Tronko O.O. Comparative and legal analysis of the resolution of local military conflicts in the modern world: experience for Ukraine - Qualification scientific work on manuscript rights.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the specialty 081 “Law”. - Oles Honchar Dnipro National University, Ministry of Education and Science of Ukraine. - Oles Honchar Dnipro National University, Dnipro, 2025.

The dissertation is devoted to the legal analysis of the practical aspects of resolving local military conflicts in the modern world and their comparison in order to substantiate them and, on this basis, to develop theoretical provisions aimed at resolving the Russian-Ukrainian military confrontation and preparing practical recommendations for the use of political, legal and criminal law mechanisms as peaceful means of resolving it and restoring security and peace.

The author proposes to understand the term “local military conflict” as a situation of a clash between two or more subjects of international relations (states) over the satisfaction of their national interests (needs for security, identity, recognition, participation, resources), which is waged in a separate area with limited goals (states, coalitions of states, interstate associations, socio-political movements, organized armed groups, etc.) using conventional, irregular and asymmetric means, which involves a combination of continuous hostilities by regular armed forces, paramilitary armed groups, irregular armed groups; leveling the norms of international humanitarian law and previously concluded treaties by one of the participants in the confrontation; conducting information, electronic and cyber operations; using energy blackmail; committing terrorist acts; applying economic sanctions and diplomatic and political destabilization in order to meet their security needs, identity, as well as their interests and goals in the global geopolitical space.

The theoretical dominants of peaceful means of resolving local military conflicts are determined. The author proposes a position according to which the resolution of a local military conflict is the influence of subjects of international law

on the situation of a clash, confrontation between two or more subjects of international relations (states) through the use of political and legal means and methods with the aim of preserving, maintaining and restoring peace.

The author identifies the factors that influence the choice of peaceful means of resolving local military conflicts. The factors that have the greatest impact on the choice of means of resolving local military conflicts are: participation in the resolution of a local military conflict of authoritative, neutral for the conflicting parties mediators who help opponents to resolve a problematic conflict situation; the degree of similarity - difference of positions between the conflicting parties on the subject of the conflict; the presence of a chosen strategy of behavior in the conflict by the conflicting parties - the availability of developed possible options for resolving the conflict; other factors are the complexity of the problem.

It is emphasized that the implementation of the peaceful vector of influence on the conflict takes place within the framework of institutionalization through the use of compromise, consensus and cooperation. It is indicated that in the international legal doctrine, peaceful means of resolving international disputes are divided into diplomatic (political) and legal (judicial). The diplomatic ones include negotiations, good offices, mediation, surveys and conciliation, and the legal ones include arbitration and judicial proceedings. It is noted that the most effective legal means of preventing and resolving local military conflicts is international law, according to which war as a means of resolving international problems is prohibited, and disputes are proposed to be settled only peacefully. It is noted that there are the following types of agreements between the conflicting parties: an armistice agreement, an agreement on conflict resolution, and an agreement on conflict resolution. The author notes that the UN has established the following methods for the peaceful settlement of international disputes: negotiation, mediation, conciliation, arbitration, litigation, recourse to regional bodies, and any other peaceful means at the option of the parties. It is established that the main role in resolving international disputes peacefully within an international organization belongs to the UN, which aims to ensure peace and security and is implemented on

the basis of political measures: preventive diplomacy, peacekeeping, peacekeeping, post-conflict peacebuilding. At the European regional security level, the leading role in resolving local military conflicts belongs to the European Union, which has developed a system of anti-crisis activities in the region based on: political, diplomatic and economic instruments; mediation; special representatives; monitoring; and consultative mechanisms.

Based on the results of a comparative legal analysis of the experience of the European Union in resolving the local military conflict in the Republic of Croatia (1991 - 1995), it was concluded that the most effective peaceful means that the European Union can use to resolve the Russian-Ukrainian war are political, diplomatic and economic. Effective means may include: implementation of the principle of conditionality in the form of initiatives to strengthen sanctions against the Russian Federation; mediation in the form of initiatives by individual political leaders of the EU member states and EU leaders; consultations; political statements. Ineffective means in resolving the Russian-Ukrainian war are the means used by the European Union to resolve the local military conflict in the Republic of Croatia, namely the creation of such organizational and legal forms as the Troika Institute; Conferences similar to the European Community Conference on Yugoslavia; the European Union Monitoring Mission; the Arbitration Commission of the Peace Conference on the Former Yugoslavia - the Badinter Commission.

Based on the results of a comparative legal analysis of the experience of the United Nations in resolving the local military conflict in the Republic of Croatia (1991-1995), it was concluded that the most effective special peaceful means that the United Nations can use to resolve the Russian-Ukrainian war are: peacekeeping as an incentive for the parties to stop hostilities and start negotiations on a peaceful settlement of the dispute (the method used is the development of a roadmap for getting out of the war); peacekeeping as a means of Another effective peaceful means of resolving the Russian-Ukrainian war is the creation and organization of the International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Violations of Humanitarian Law during Hostilities in Ukraine. To resolve the Russian-

Ukrainian war, the following are effective legal instruments: Agreement on the ceasefire and withdrawal of Russian armed forces and paramilitary military formations from the territory of Ukraine (by analogy with the Geneva Agreement); UN Security Council resolution condemning the act of aggression against Ukraine; Vance Plan for Ukraine; Daruvar Agreement for Ukraine; Erdut Agreement for Ukraine. An unacceptable legal instrument for resolving the Russian-Ukrainian war is the conclusion of an Agreement similar to the Zagreb Agreement. An ineffective tool in resolving the Russian-Ukrainian war is the tool used by the European Union to resolve the local military conflict in the Republic of Croatia - the establishment of the Contact Group.

Based on the results of a comparative legal analysis of the European Union's experience in resolving the Russian-Georgian local military conflict in August 2008, the authors conclude that the most effective peaceful means that the European Union can use to resolve the Russian-Ukrainian war is mediation as a form of mediation. At the same time, at the first stage of intervention, it is necessary to conclude a ceasefire agreement between the parties. This would lead to the de-escalation of the conflict to a non-violent level, to the parties' consent to a peaceful settlement, and to the possibility of introducing a mechanism to monitor the implementation of the terms of the agreement reached in the mediation process. The first stage of the European Union mediation to resolve the Russian-Ukrainian war should include: a ceasefire agreement between the parties; de-escalation of the conflict to a non-violent level; the parties' consent to a peaceful settlement; and the introduction of a mechanism to monitor the implementation of the terms of the agreement reached in the mediation process. The second stage of the EU mediation to resolve the Russian-Ukrainian war should be aimed at ensuring security and stability in the region. The start of discussions, similar to the Geneva discussions, is a format for dialogue between representatives of the parties to the conflict. These discussions include a draft agreement on the mutual non-use of force and a mechanism for the return of refugees. The third stage of the European Union's mediation is aimed at compensating Ukraine for the Russian Federation's act of aggression and violation

of the basic principles of international law. The model for resolving this issue is the restorative justice model.

A political and diplomatic instrument for resolving the Russian-Ukrainian local military conflict, the Roadmap, has been developed to outline consistent actions to fully resolve the Russian-Ukrainian local military conflict by lifting sanctions against the Russian Federation in exchange for the withdrawal of its armed forces, military formations and groups from the occupied territories of Ukraine. The Roadmap proposes the following stages of resolving the Russian-Ukrainian local military conflict: the stage of conflict localization and ceasefire; the stage of stabilization of the de-occupied territories of Ukraine (the Autonomous Republic of Crimea, the occupied districts of Luhansk, Donetsk, Zaporizhzhia and Kherson regions); the stage of humanitarian rehabilitation of the de-occupied territories of Ukraine (the Autonomous Republic of Crimea, the occupied districts of Luhansk, Donetsk, Zaporizhzhia and Kherson regions).

It is established that international principles of law as a criterion for the legality of the behavior of States in the international arena are: political program ideas, moral and political requirements for the behavior of subjects of international law, which are enshrined in the binding norms of specific international treaties; criteria of validity determining the legality of the behavior of subjects of international law; criteria of legality of the international law enforcement process; higher order norms designed to ensure stable and effective functioning of the international system; and

The author proposes to classify the principles of international law depending on such a criterion as their orientation in resolving local military conflicts; they can be divided into: principles aimed at preventing the occurrence of local military conflicts - the principle of peaceful settlement of disputes; the principle of the obligation of States to refrain from the threat or use of force in cases incompatible with the purposes of the UN; the principle of cooperation; the principle of good faith implementation of international treaties and agreements; principles aimed at resolving local wars.

The author analyzes the violations of international principles of law by the Russian Federation. It is established that Russia has violated the following principles of international law: non-use of force and threat of force; non-interference in the internal affairs of the country; the principle of territorial integrity of Ukraine; the principle of inviolability of borders; the principle of international cooperation; the principle of good faith performance of duties and peaceful settlement of disputes; the principle of implementation of international treaties; the principle of respect for human rights and freedoms.

The priority areas of the European Union's activities on the political and legal resolution of the Russian-Ukrainian war as a local military conflict are determined. The priority area of the European Union's activities in relation to the political and legal resolution of the Russian-Ukrainian war as a local military conflict is the EU's political, financial and technical support, which plays a crucial role in Ukraine's confrontation with Russian aggression; mobilization of international support and promotion of dialogue and cooperation in ending the ongoing aggression against Ukraine.

Keywords: *hybrid warfare; cybersecurity; international humanitarian law; special operations; private military companies; international security; armed conflict; war in Ukraine; United Nations; local military conflict; international conflict; military consulting; national security; martial law; public security; military aggression; rights and freedoms of citizens.*

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА:

В яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Тронько О.О., Бережна К.В. Сучасність міжнародної безпеки в контексті глобалізації. Український досвід останнього десятиріччя. Юридичний науковий електронний журнал № 4/2024, С. 716 – 720
http://lsej.org.ua/4_2024/173.pdf DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-4/171>

Тронько О.О. розробив: вступну частину, в якій агресію росії проти України охарактеризовано як зіткнення цивілізацій та фундаментальну загрозу глобальній безпеці; узагальнення проблем системи колективної безпеки та критика неефективності ООН; теоретичний аналіз поняття міжнародної безпеки, зокрема виокремлення рівнів (теоретичний, діалектичний, національний); визначення формулювання поняття міжнародної безпеки як ненасильницького світопорядку, що базується на міжнародному праві; аналіз геополітичних закономірностей і роздуми щодо неможливості встановлення єдиновладдя у світі.

Бережна К.В. розробила: аналіз останніх досліджень та публікацій провідних вітчизняних і зарубіжних вчених; виділення комплексних загроз міжнародній безпеці (гібридна війна, тероризм, екологія, зброя масового знищення тощо); розкриття суб'єктності безпеки, зокрема ідеї створення спеціального суб'єкта забезпечення міжнародної безпеки; соціологічну складову аналізу – зіставлення двох векторів: інтересів людства та еліт, що зацікавлені у війні; висновки щодо ролі сталого розвитку та глобальних загроз як факторів формування єдності людства.

2. Тронько О.О. Міжнародний військовий конфлікт: теоретичні підходи до вивчення та застосовуване до нього право. Актуальні проблеми вітчизняної юриспундеції, № 1/2024, С. 363 – 376,

http://apnl.dnu.in.ua/1_2024/66.pdf DOI: <https://doi.org/10.32782/2408-9257-2024-1-64>

Тронько О.О. розробив: аналіз трансформації конфлікту між Україною та РФ у загрозу глобальному світопорядку; визначення концепту міжнародної безпеки крізь призму співвідношення "права сили" та міжнародного права; виокремлення трьох рівнів аналізу міжнародної безпеки: теоретичного, діалектичного та національного; формулювання парадоксу: держави, які найменше здатні перемогти у війні, найбільше потребують міжнародної безпеки; геополітичний аналіз причин неможливості існування єдиного суб'єкта глобального панування.

Бережна К.В. розробила: огляд літератури та аналіз наукових підходів до міжнародної безпеки (вітчизняні й закордонні автори); виокремлення суб'єктів міжнародної безпеки (глобальна спільнота, держави, організації, окремі особи); опис викликів сучасності: гібридна війна, міжнародний тероризм, розповсюдження ЗМЗ, екологічні катастрофи; обґрунтування потреби в новому суб'єкті забезпечення міжнародної безпеки; формування ідей щодо соціальної суб'єктності людства у сфері безпеки; виділення двох протилежних сил у сучасному світі: миролюбна більшість і мілітаризовані еліти; пропозиції щодо напрямів реформування системи глобальної безпеки та ролі сталого розвитку.

3. Тронько О.О. Міжнародний конфлікт у політико – правових відносинах. Юридичний науковий електронний журнал № 7/2024, С. 716 – 720
http://lsej.org.ua/7_2024/123.pdf DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-7/121>
4. Тронько О.О. Політико - правова практика вирішення міжнародних локальних військових конфліктів наприкінці XX ст. - в першій чверті XXI ст. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки Том 35 (74) № 5 2024, С. 125-135

https://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2024/5_2024/23.pdf

DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2024.5/21>

5. Тронько О.О., Бережна К.В. Реалізація приватними військовими компаніями спеціальних операцій окремого типу в умовах гібридної війни. Міжнародно – правовий та національно – правовий аспекти. Юридичний науковий електронний журнал, №5, 2022, С. 662-666, http://lsej.org.ua/5_2022/160.pdf DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-5/160>

Тронько О.О. розробив: визначення теоретичних основ феномену міжнародної безпеки; аналіз кризи сучасної системи колективної безпеки, зокрема критика ефективності ООН; виокремлення рівнів дослідження міжнародної безпеки: теоретичного, діалектичного, національного; розробку логіки співвідношення сили й права у глобальному контексті; авторський підхід до переосмислення геополітичної суб'єктності.

Бережна К.В. розробила: огляд наукових джерел і сучасних концепцій у сфері міжнародної безпеки; аналіз комплексних загроз (гібридна війна, тероризм, екологічна безпека); виділення соціального суб'єкта міжнародної безпеки; розгляд дисбалансу між гуманістичними прагненнями народів і інтересами політичних еліт; пропозиції щодо створення нової моделі суб'єктності в міжнародній безпеці.

6. Тронько О.О., Бережна К.В. Проблеми пошуку варіантів реформування міжнародної безпеки на тлі війни в Україні Юридичний науковий електронний журнал, №6, 2023, С. 641-645, http://lsej.org.ua/6_2023/149.pdf DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-6/149>

Тронько О.О. розробив питання щодо: геополітичні проблеми та трансформацію міжнародних конфліктів; згроза глобальному порядку та безпеці з боку РФ; визначення терміну «міжнародна безпека»; основні елементи та принципи системи міжнародної безпеки; роль Ради Безпеки

ООН у підтриманні миру; криза ефективності РБ ООН; міжнародний досвід і наукові позиції щодо реформування

Бережна К.В. розробила: основні напрями реформування РБ ООН; перегляд методів і прозорості діяльності; проблема права вето: аналіз та критика; політичні позиції постійних членів РБ щодо реформ; позиція України в контексті реформування; ключові перешкоди реформування; залежність ефективності міжнародної безпеки від змін у структурі РБ ООН.

Які засвідчують апробацію матеріалів дисертації::

7. Тронько О.О. Механізм забезпечення енергетичної безпеки держави. І Міжнародна науково-практична конференція «Радіаційна та ядерна безпека у контексті Української формули миру» (м. Дніпро, 24 травня 2024 р.) , С. 49-52
https://www.dnu.dp.ua/docs/2024_Radiacijna%20ta%20yaderna%20bezpek a.pdf
8. Тронько О.О. До питання критеріїв визначення збройного конфлікту. VI Міжнародна практична конференція «Український правовий вимір: пошук відповідей на глобальні міжнародні виклики» (м. Дніпро, 24 травня 2024), С. 317-319, <http://umsf.dp.ua/2021-03-02-09-34-59/studentska-nauka/2-uncategorised/3301-український-правовий-вимір-пошук-відповідей-на-глобальні-міжнародні-виклики-2>
9. Тронько О. О. Національна безпека та внутрішня міграція у контексті відновлення територіальної цілісності України. XIV Міжнародна наукова конференція студентів, аспірантів та молодих вчених «Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права» (07-08 жовтня, 2022), С. 13-15
10. Тронько О. О., Бережна К. В. Організаційна структура Африканського союзу в сфері безпекової політики та забезпечення миру. Stockholm,

- Sweden. 2023. SSPG Publish. The 5th International scientific and practical conference “Innovations and prospects in modern science” (May 8-10, 2023), С. 515-521 <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2023/05/INNOVATIONS-AND-PROSPECTS-IN-MODERN-SCIENCE-8-10.05.23.pdf>
- 11.Тронько О. О., Бережна К. В. Питання застосування воєнної сили в локальних збройних конфліктах. Stockholm, Sweden. 2021, SSPG Publish, The 3rd International scientific and practical conference “Modern science: innovations and prospects” (December 5-7, 2021), С. 1015-1020, <https://geodesy.udau.edu.ua/assets/files/modern-science-innovations-and-prospects-5-7.12.21.pdf>
  - 12.Тронько О.О., Бережна К.В. Щодо перспектив легалізації приватних військових компаній на Україні, як досягнення ефективності міжнародного впливу. III Міжнародна науково-практична конференція Topical aspects of modern scientific research (23-25.11. 2023, Токіо, Японія), С. 719-725, <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2023/12/TOPICAL-ASPECTS-OF-MODERN-SCIENTIFIC-RESEARCH-23-25.11.2023.pdf>
  - 13.Тронько О.О. Миротворча діяльності Канади: до питання визначення концептуальних засад реалізації. Всеукраїнська науково-практична конференція. Актуальні проблеми сучасних міжнародних відносин. (17-18 листопада, 2023, м. Дніпро) , С. 93-98, <https://www.dnu.dp.ua/docs/ndc/2023/materiali%20konf/23.pdf>

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини

КК України – Кримінальний кодекс України

КПК України – Кримінальний процесуальний кодекс України

КМУ – Кабінет Міністрів України

МВС – Міністерство внутрішніх справ

РЄ – Рада Європи

ООН – Організація Об'єднаних Націй

США – Сполучені Штати Америки

РБ ООН – Рада Безпеки Організації Об'єднаних Націй

МГП – Міжнародне гуманітарне право

МПП – Міжнародне публічне право

МКС – Міжнародний кримінальний суд

ЄС – Європейський Союз

НАТО – Організація Північноатлантичного договору

ЗСУ – Збройні сили України

КУ – Конституція України

ВПО – Внутрішньо переміщені особи

МЗС – Міністерство закордонних справ

ЗМІСТ

ВСТУП.....	21
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛОКАЛЬНИХ ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТІВ ТА ЇХ ВИРІШЕННЯ	
1.1. Теоретико - концептуальні підходи до розуміння поняття «локальний військовий конфлікт».....	30
1.2. Мирні засоби вирішення локальних військових конфліктів: теоретичні положення.....	50
РОЗДІЛ II. ПОЛІТИКО-ПРАВОВА ПРАКТИКА ВИРІШЕННЯ ЛОКАЛЬНИХ ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТІВ В СВІТІ НАПРИКІНЦІ ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ	
2.1. Досвід політико-правової діяльності Європейського Союзу і Організації Об'єднаних Націй щодо вирішення локального військового конфлікту в Республіці Хорватія (1991 – 1995pp.): досвід для України.....	69
2.2. Політико – правова діяльність Європейського Союзу щодо вирішення російсько – грузинського локального військового конфлікту (серпень 2008р.): досвід для України.....	84
2.3. Проєкт Дорожньої карти вирішення російсько – українського локального військового конфлікту.....	91
РОЗДІЛ III. МІЖНАРОДНІ ПРИНЦИПИ ПРАВА ЯК КРИТЕРІЙ ПРАВОМІРНОСТІ ПОВЕДІНКИ ДЕРЖАВ НА МІЖНАРОДНІЙ АРЕНІ	
3.1. Правова природа міжнародних принципів права.....	102
3.2. Міжнародно-правова відповідальність за порушення міжнародних принципів права як засіб вирішення локальних військових конфліктів.....	113
3.3. Порушення російською федерацією універсальних принципів міжнародного права.....	120

РОЗДІЛ IV. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ ВИРІШЕННЯ РОСІЙСЬКО – УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ В КОНТЕКСТІ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ РОЗВ’ЯЗАННЯ ЛОКАЛЬНИХ ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТІВ

4.1. Міжнародне кримінальне правосуддя як інструмент подолання наслідків локальних військових конфліктів: зарубіжний досвід.....	140
4.2. Кримінально-правовий підхід до притягнення до відповідальності за міжнародні злочини, вчинені в контексті російсько-українського локального військового конфлікту.....	150
ВИСНОВКИ.....	185
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	195
ДОДАТКИ.....	227

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Локальні військові конфлікти у сучасному світі виявляються як безпосереднє джерело і механізм змін в системі міжнародної безпеки, а також становлять одну із основних загроз національній безпеці будь – якої держави. При цьому вони набувають різного масштабу та інтенсивності, а їх сутність у сучасному світі суттєво трансформується. Це ускладнює пошук ефективних шляхів їх вирішення і водночас унеможливорює застосування класичних сценаріїв їх розв’язання.

Будь – який локальний військовий конфлікт є винятковим явищем, вирішення якого вимагає розробки і реалізації окремого комплексу інструментів та заходів. Проте, деякі технології та практики, які були застосовані задля вирішення окремих локальних військових протистоянь можуть бути адаптовані під конкретні специфічні умови і контекст, а також використані і в інших ситуаціях воєнного зіткнення між державами, що відбувається сьогодні в різних регіонах світу.

Питання порівняльно – правового аналізу досвіду вирішення локальних військових конфліктів є важливим з точки зору невинуватеної агресії російської федерації проти України, її особливих природи, причин, характеристик, а також потреби пошуку ефективних політико – правових шляхів її припинення та завершення, а також шляхів притягнення до відповідальності як осіб, які її розпочали, так і осіб, які вчинили міжнародні злочини на території України.

Російська Федерація через власні амбіції вдалася до збройної агресії проти України як суб’єкта міжнародного права, що в ХХІ столітті є неприпустимим регресом з точки зору людської цивілізації. Крім того, вона порушила базові принципи міжнародного права, що потребує всебічної та належним чином обґрунтованої міжнародно – правової кваліфікації дій її посадових осіб з метою окреслення правової основи вирішення оперативних аспектів, що пов’язані із припиненням цієї агресії.

Складна ситуація, в якій сьогодні перебуває Україна, та яка прагне до повного звільнення всіх окупованих територій, відновлення суверенітету та територіальної цілісності у міжнародно визнаних кордонах, вимагає пошуку окремого міжнародного політико – правового механізму припинення невинуватеної війни проти себе. У зв'язку із цим сьогодні особливої актуальності набуває проведення порівняльно – правового аналізу вирішення локальних військових конфліктів у сучасному світі в контексті застосування цього досвіду задля досягнення справедливого миру для України.

Враховуючи наукову цінність досліджень, які присвячені проблемам локальних військових конфліктів в різних регіонах світу та шляхів їх вирішення, все ж поза увагою науковців залишилися питання порівняльно – правового аналізу вирішення локальних військових конфліктів у сучасному світі та їх досвіду для України. Зокрема не розроблено та потребує подальшого дослідження питання пріоритетних напрямів діяльності суб'єктів міжнародного права щодо політико – правового вирішення російсько – української війни як локального військового конфлікту; встановлення правових підстав міжнародно – правової відповідальності як РФ за порушення міжнародних правових принципів, так і всіх осіб, які скоїли міжнародні злочини під час агресії РФ проти України.

З огляду на вищевикладене, стає очевидною актуальність дослідження щодо проведення порівняльно – правового аналізу вирішення локальних військових конфліктів у сучасному світі і можливості використання цього досвіду для України.

Особливу увагу заслуговують праці вітчизняних і зарубіжних науковців, які протягом наукової діяльності приділяли увагу дослідженню окремих питань правового аналізу вирішення локальних військових конфліктів, та зробили значний внесок у розробку проблем міжнародної безпеки, правового врегулювання конфліктів та постконфліктного миробудівництва. **Це праці таких науковців, як:** О.В. Задорожній, В.М. Репецький, О.В. Драган, О.І. Кубальський, В.І. Муравйов, М.І. Баймуратов, Г.В. Гаращук, К.В. Бережна,

Є.О. Легеза, О.Л. Соколенко, О.П. Литвин, О.В. Сачко та інші. **Крім того, при дослідженні використані праці зарубіжних вчених, зокрема роботи: Michael Walzer, Richard Haass, Francis Deng, Louise Arbour, John Paul Lederach та інші.**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана на кафедрі європейського та міжнародного права Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри європейського та міжнародного права юридичного факультету Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара та в межах наукової теми: «Нормативно-правові та організаційно-правові засади реформування системи національного права у контексті вступу України до Європейського Союзу» (номер державної реєстрації 0125U002354).; а також відповідно до Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 31 грудня року, наступного після припинення або скасування воєнного стану в Україні, затверджених постановою Кабінету Міністрів України № 476 від 30.04.2024 р; Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2023 року, затверджених постановою Кабінету Міністрів України № 942 від 07.09.2011.

Тема дисертації затверджена Вченою радою Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара (витяг з протоколу № 5 від 18 листопада 2021 року).

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає у тому, щоб на підставі комплексного порівняльного аналізу наявних наукових та нормативних джерел визначити теоретико - правові та прикладні проблеми досвіду вирішення локальних військових конфліктів у сучасному світі і можливості його застосування для України.

Для досягнення вказаної мети в дисертаційній роботі поставлено й вирішено такі основні задачі:

1. окреслити теоретико - концептуальні підходи до розуміння поняття «локальний військовий конфлікт» та надати йому визначення;
2. означити теоретичні положення щодо мирних засобів вирішення локальних військових конфліктів;
3. охарактеризувати політико – правову діяльність Європейського Союзу Організації Об’єднаних Націй щодо вирішення локального військового конфлікту в Республіці Хорватія (1991 – 1995pp.) та з’ясувати можливість використання цього досвіду для України;
4. охарактеризувати політико – правова діяльність Європейського Союзу щодо вирішення російсько – грузинського локального військового конфлікту (серпень 2008р.) та з’ясувати можливість використання цього досвіду для України;
5. розробити проєкт Дорожньої карти вирішення російсько – українського локального військового конфлікту як політико – правового інструменту його вирішення
6. визначити правову природу міжнародних принципів права
7. охарактеризувати міжнародно – правову відповідальність за порушення міжнародних принципів права як засіб вирішення локальних військових конфліктів
8. проаналізувати порушення російською федерацією універсальних принципів міжнародного права в умовах російсько – українського локального військового конфлікту
9. охарактеризувати досвід формування і правові основи діяльності міжнародних кримінальних судових органів у сфері боротьби з міжнародними злочинами, що скоєні в умовах розгортання локальних військових конфліктів як інструмент їх розв’язання
10. розробити інституційну модель кримінального правосуддя щодо осіб, які вчинили міжнародні злочини в умовах російсько – українського локального військового конфлікту як кримінально – правового інструменту його вирішення

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають між суб'єктами міжнародного права в процесі вирішення локальних військових конфліктів в сучасному світі.

Предметом дослідження є порівняльно – правовий аналіз вирішення локальних військових конфліктів у сучасному світі та досвід для України.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертації є комплекс загальнонаукових та спеціальних методів і прийомів наукового пізнання. На основі системного підходу було здійснено теоретичне узагальнення методологічних підходів до розуміння поняття «локальний військовий конфлікт (підрозділ 1.1.); метод абстракції дозволив всебічно і цілісно вивчити і проаналізувати теоретичні положення про мирні засоби вирішення локальних військових конфліктів (підрозділи 1.2); компаративістський метод для здійснення порівняльного дослідження особливостей політико – правової діяльності суб'єктів міжнародного права щодо вирішення локального військового конфлікту в Республіці Хорватія (1991 – 1995pp.) і політико – правової діяльності суб'єктів міжнародного права щодо вирішення російсько – грузинського локального військового конфлікту (серпень 2008р.) – (підрозділи 2.1 і 2.2); структурно – функціональний метод для визначення правової природи міжнародних принципів права та їх значення у вирішенні локальних військових конфліктів (підрозділ 3.1); нормативістський метод для встановлення порушень російською федерацією міжнародних принципів права (підрозділ 3.2); емпіричний метод соціологічного опитування для встановлення пріоритетних напрямів діяльності суб'єктів міжнародного права щодо політико – правового вирішення російсько – української війни як локального військового конфлікту (підрозділ 4.1.); діалектичний метод для встановлення міжнародно – правової відповідальності російської федерації за порушення міжнародних правових принципів (підрозділ 4.2).

Нормативною основою дослідження є Конституція України, закони та інші нормативно - правові акти України, відомчі нормативно - правові акти, міжнародно - правові договори, згода на обов'язковість яких надана

Верховною Радою України, нормативно - правові акти міжнародних організацій. Емпіричну базу дослідження становлять статистичні та аналітичні матеріали Державної служби статистики України, рішень Європейського суду з прав людини, а також експертного опитування фахівців в сфері дипломатії та міжнародного публічного права, а також політико - правова публіцистика, довідкові видання.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є одним із перших комплексних наукових досліджень порівняльно – правового аналізу досвіду вирішення локальних військових конфліктів у сучасному світі та можливості його застосування в Україні.

У результаті дослідження сформульовано низку нових наукових положень, рекомендацій та висновків, зокрема:

уперше:

- розроблено Дорожню карту вирішення російсько – українського локального військового конфлікту як політико – правовий інструмент його завершення;
- запропоновано інституційну модель кримінального правосуддя щодо осіб, які вчинили міжнародні злочини в умовах російсько – українського локального військового конфлікту як кримінально – правовий інструмент його вирішення;
- запропоновано застосовувати інститут реституційного правосуддя як засіб відновлення справедливості та елемент постконфліктного миробудівництва;
- розроблено Програму реституційного правосуддя як засіб збереження примирення після завершення російсько – української війни;

удосконалено:

- визначення міжнародних принципів як критерію правомірності;
- розширення функцій ЄС у медіаційному процесі;
- пропозиції та регулювання міжнародно-правового механізму;

- відновлення справедливості через компенсаційні та примирювальні процедури:

- модернізація законодавчого регулювання безпеки через внесення змін до національного законодавства з урахуванням досвіду Хорватії та Грузії у врегулюванні конфліктів та принципу кондиціональності як частини переговорів щодо припинення вогню.

дістали подальшого розвитку:

- методологічні підходи до розуміння поняття «локальний військовий конфлікт
- теоретичні положення щодо мирних засобів вирішення локальних військових конфліктів
- етапи процесу та процедури проведення медіації як форми відновного

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що вони становлять як науково - теоретичний, так і практичний інтерес та можуть бути використані у:

- науково - дослідній сфері – як підґрунтя для подальшої розробки теоретичних і прикладних аспектів вирішення локальних військових конфліктів, а також для підготовки відповідних наукових видань та організації науково - дослідної роботи студентів, аспірантів і слухачів закладів вищої освіти України (Акт впровадження результатів дисертаційного дослідження у наукову діяльність Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара №640 від 29.04.2025 року);

- правотворчій діяльності – як науково обґрунтовані пропозиції щодо подальшого удосконалення чинних нормативно - правових актів, які регламентують застосування мирних засобів вирішення локальних військових конфліктів;

- правозастосовній діяльності – як рекомендації щодо підвищення ефективності практичної діяльності міжнародних суб'єктів права у вирішенні

локальних військових конфліктів (Акт впровадження в практичну діяльність Управління Служби безпеки України в Дніпропетровській області);

– навчальному процесі – як матеріали для підготовки відповідних розділів навчальних видань (підручників та навчальних посібників) і науково - методичних розробок з навчальних дисциплін «Міжнародне публічне право», «Міжнародне гуманітарне право», «Юрисдикція в міжнародному праві», «Міжнародно-правові засади співробітництва України з суб'єктами міжнародного права», а також для проведення різних форм навчальних занять (лекційних, семінарських, практичних) зі студентами, аспірантами і слухачами закладів вищої освіти України (Акт впровадження результатів дисертаційного дослідження у наукову діяльність Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара №640 від 29.04.2025 року).

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження, його основні висновки й рекомендації оприлюднені на 7 науково - практичних конференціях, а саме: I Міжнародна науково-практична конференція «Радіаційна та ядерна безпека у контексті Української формули миру» (м. Дніпро, 24 травня 2024 р.); VI Міжнародна практична конференція «Український правовий вимір: пошук відповідей на глобальні міжнародні виклики» (м. Дніпро, 24 травня 2024); XIV Міжнародна наукова конференція студентів, аспірантів та молодих вчених «Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права» (07-08 жовтня, 2022); Stockholm, Sweden. 2023. SSPG Publish. The 5th International scientific and practical conference “Innovations and prospects in modern science” (May 8-10, 2023); Stockholm, Sweden. 2021, SSPG Publish, The 3rd International scientific and practical conference “Modern science: innovations and prospects” (December 5-7, 2021); III Міжнародна науково-практична конференція Topical aspects of modern scientific research (23-25.11. 2023, Токіо, Японія); Всеукраїнська науково-практична конференція. Актуальні проблеми сучасних міжнародних відносин. (17-18 листопада, 2023, м. Дніпро)

Публікації. Положення дисертації відображено в 13 наукових публікаціях, із них шість – у виданнях, які входять до переліку наукових фахових видань України, сім – у тезах доповідей на науково-практичних заходах.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотацій українською й англійською мовами, переліку умовних позначень, вступу, чотирьох розділів, що містять десять підрозділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (295 найменування на 30 сторінках) та двох додатків на 4 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 232 сторінки, з яких 194 сторінки – основний текст.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛОКАЛЬНИХ ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТІВ ТА ЇХ ВИРІШЕННЯ

1.1. Теоретико – концептуальні підходи до розуміння поняття «локальний військовий конфлікт»

Починаючи з другої половини ХХ століття спостерігається тенденція до зростання кількості локальних збройних конфліктів у глобальному масштабі. Такі конфлікти нерідко спричиняють масштабні гуманітарні, політичні та економічні кризи в зонах їх розгортання, створюючи істотні виклики для національної стабільності та загальної системи міжнародної безпеки. Це, у свою чергу, зумовлює потребу в їх глибокому теоретико-методологічному аналізі як правового феномену.

Сучасна наука правознавства акцентує увагу на важливості використання двох рівнів методологічного підходу: концептуального та інструментального, що, за Ю.М. Оборотовим, А.П. Овчинніковою, В.В. Завальнюком, дає змогу повніше осмислити процес формування й використання методологічного ресурсу юриспруденції. У цьому контексті В.В. Дудченко підкреслює, що методологія сучасної науки є сукупністю підходів, методів і прийомів дослідження, знання про закономірності їх застосування [138, с. 56]. При цьому В.В. Копча справедливо наголошує на невичерпному потенціалі методологічного інструментарію правової науки щодо змісту та комбінацій можливих методів пізнання.

З огляду на вищезазначене, концепція як система теоретичних поглядів, світоглядна позиція та домінантна ідея правового тлумачення певного явища, формує підґрунтя для визначення теоретико-концептуального підходу до розуміння феномену локального військового конфлікту.

На етапі попереднього аналізу змісту зазначеного явища доцільно з'ясувати етимологічне походження терміна «конфлікт», що, за даними сучасних енциклопедичних та словникових джерел, означає зіткнення

протилежних інтересів, ідей, позицій або сил, які взаємодіють у просторі соціального буття. У наукових джерелах латинське *conflictus* інтерпретується як зіткнення і застосовується в багатьох мовах у незмінному вигляді.

Різні науки — від філософії до менеджменту — вкладають у поняття «конфлікт» власне функціональне навантаження. У філософському дискурсі конфлікт — це зіткнення інтересів суб'єктів соціального буття; у соціології — процес, що передбачає реалізацію цілей через протиставлення; у психології — прояв емоційного напруження та суперечностей; у конфліктології — боротьба за ресурси, владу або статус; у юридичному аспекті — протидія сторін у межах правових відносин.

Таким чином, конфлікт постає як міждисциплінарне поняття, яке характеризується поліфункціональністю та багатовимірністю, залежно від специфіки предметного поля дослідження. З цього випливає, що осмислення локального військового конфлікту вимагає синтезу правових, соціальних, політичних, психологічних і міжнародно-правових підходів.

На завершення слід погодитися з позицією дослідників М.І. Перена, М.І. Шупти та Ю. Гук, які вказують на всеосяжність конфлікту як соціального феномену, що пронизує всі сфери суспільного життя, зокрема — військову. Саме ця багатогранність вимагає системного аналізу та розробки ефективного інструментарію для його вивчення у контексті сучасного міжнародного права.

В офіційних документах і наукових працях отримали вжитку терміни «військовий конфлікт» і «воєнний конфлікт». Я. С. Пилипенко зазначає, що в українській мові ці поняття не є тотожними, а вживаються у залежності від того, до чого відносяться: до війни чи до війська [154, с. 96]. Так, у тлумачному словнику української мови під поняттям «військовий — розуміється — 1. Стосується до війська ... (Пройшов військовий поїзд ...); Прийнятий, установлений у війську, в армії (Військове правило ...). 2. Стосується до військовослужбовця (Військовий обов'язок) [219]. При цьому, військо — це збройні сили держави, армія; озброєний загін, підрозділ [192, с. 302].

Однак, необхідно зазначити, що поняття «воєнний конфлікт» і «військовий конфлікт» в англійській мові позначаються одним терміном - «military conflict» [173, с. 94]. Тому, вважаємо, поняття «воєнний конфлікт» і «військовий конфлікт» необхідно розглядати як тотожні, адже в джерелах міжнародного права, які укладено англійською мовою, для позначення всіх ситуацій зіткнення, протистояння, які розв'язуються силовими методами, вживається єдиний термін – military conflict.

В широкому розумінні воєнний конфлікт є гострою формою зіткнення сторін щодо розв'язання суттєвих протиріч в процесі соціальної взаємодії із застосуванням збройної сили [241, с. 97]. Так, О.В. Драган зазначає, що воєнний конфлікт – гостра форма зіткнення сторін при розв'язанні суттєвих протиріч в процесі соціальної взаємодії із застосуванням збройного насильства, яка характеризується особливим станом збройних сил учасників.

Воєнний конфлікт у вузькому розумінні передбачає конкретну форму військового насильства, яка аналогічно до війни має політичний підтекст, але на відміну від війни цілі конфліктуючих сторін мають обмежений, локальний або ситуативний характер [199].

На думку В.Дяченко, М. Цюрупи, П. Шумського, поняття «воєнний конфлікт» охоплює всі види організованих форм збройних сутичок соціальних сил як усередині держави, так і на міжнародному рівні, або між коаліціями держав, які характеризуються достатнім рівнем керованого насильства, переходом від мирних до мілітаристських способів життєдіяльності з неминуче широким порушенням прав та свобод населення [170, с. 203].

Ю. В. Бураков зауважує, що воєнний конфлікт – це форма розв'язання міждержавних або внутрішньодержавних суперечностей із двостороннім застосуванням воєнної сили; основними видами воєнних конфліктів є війна та збройний конфлікт [125, с. 38].

Не погоджуємося із позицією, відповідно до якої основними видами воєнних конфліктів є війна та збройний конфлікт, адже вважаємо поняття

«війна» та «збройний конфлікт» відрізняються за своїм конструктивним та дискрептивним змістом.

Правознавець Х. Н. Безрух слушно вказує, що тлумачення війни крізь призму юридичної науки тісно пов'язане з політичною концепцією [20], адже саме політична сфера ... є тим початковим етапом, з якого з часом може виникнути війна [129, с. 103].

У політологічному енциклопедичному словнику війна розуміється як збройна боротьба між державами (їх коаліціями) або соціальними, етнічними та іншими спільнотами; засіб боротьби за світову гегемонію та захист національних інтересів [99, с. 80]. Дж. Г. Старк вважає, що війна в її найбільш загальноприйнятому сенсі є змаганням між двома або більше державами, насамперед, за допомогою збройних сил, і кінцевою метою кожного з його учасників є перемога або інше нав'язування своїх умов досягнення миру» [104, с. 32].

Тлумачення війни крізь призму юридичної науки передбачає її розгляд як правової умови, яка рівною мірою дозволяє двом або більше ворогуючим сторонам вести конфлікт із застосуванням збройної сили [226]. У вітчизняних юридичних енциклопедичних виданнях війна визначається як стан, у якому держави застосовують одна проти одної усі форми тиску з дотриманням дії законів та звичаїв ведення війни (*jus in bello*) [135, с. 95].

А.М. Лищенко стверджує, що війну потрібно розглядати як застосування збройної сили державою проти суверенітету, територіальної цілісності або політичної незалежності іншої держави чи в будь-який інший спосіб, несумісний зі Статутом ООН, що виражається у актах агресії, до яких відносять такі, як: 1) напад збройних сил держави на територію іншої держави; 2) військова окупація або анексія території іншої держави чи її частини; 3) бомбардування або застосування будь-якої зброї державою проти території іншої держави; 4) блокада портів або берегів держави збройними силами іншої держави; 5) напад збройними силами держави на збройні сили іншої держави; 6) надання державою своєї території у розпорядження іншої держави для

вчинення акту агресії проти третьої держави; 7) засилання державою або від імені держави збройних банд, груп, іррегулярних сил або найманців, які здійснюють акти застосування збройної сили проти іншої держави, що мають настільки серйозний характер, що це рівносильно переліченим вище актам, або його значну участь у них [122, с. 73].

М. Топольницька зазначає, що війна має такі ознаки: акт оголошення війни; розірвання дипломатичних відносин між воюючими державами, що є наслідком оголошення війни; анулювання двосторонніх договорів, особливо політичних. Поняття «війна» вживається для позначення збройного протистояння між двома або декількома суверенними державами [242, с. 76].

Я. С. Пилипенко стверджує, що основними атрибутами війни є: відбувається між коаліціями держав, державами або між конфліктуючими сторонами у середині однієї держави; наявність двостороннього застосування воєнної сили та зброї; політичні, економічні, ідеологічні, соціальні та інші мотиви виникнення; формальний акт її оголошення; розрив дипломатичних відносин та анулювання двосторонніх договорів між ворогуючими сторонами; введення спеціального правового режиму; якісна зміна стану суспільства [154, с. 40].

Англійський дослідник Л. Оппенгейм писав, що війна є зіткнення між двома або більшою кількістю держав, здійснюване за допомогою застосування їх збройних сил, у цілях подолання один одного і примусу переможеного прийняти умови миру, бажані переможцю [184, с. 49].

А.Ешворд, розмірковуючи над особливостями Першої світової війни з позицій соціологічної науки, зазначає, що війна може бути визначена як тип збройного конфлікту між великими національними державами, в яких населення та ресурси раціонально та екстенсивно організовані для її ведення [97].

Таким чином, конструктивними ознаками війни є: насилля (колективне, безпосереднє, навмисне, організоване, інституціоналізоване, санкціоноване, а іноді й ритуалізоване [29]; ситуація зіткнення між двома або більшою

кількістю держав з тих чи інших причин; це - правова умова, яка дозволяє двом або більше ворогуючим сторонам вести конфлікт із застосуванням збройної сили; це - застосування збройної сили державою проти суверенітету, національної безпеки, територіальної цілісності або політичної незалежності іншої держави чи в будь – який інший спосіб, несумісний із Статутом ООН, що виражається в актах агресії.

Дискрептивними ознаками війни є: використання державами збройних сил; намагання кожної із держав отримати перемогу і нав'язати переможеній стороні свою волю; акт проголошення війни; розірвання дипломатичних відносин між воюючими державами; аналювання двосторонніх договорів, особливо політичних; введення спеціального правового режиму; легітимізація масових вбивств як обов'язку; може бути правопорушенням або санкцією.

Вважається, що термін «війна» в міжнародній юридичній практиці з часом замінюється ... поняттям «збройний конфлікт». Ця зміна зумовлена передусім політичною та ідеологічною ситуацією, спробою змістити акценти у цих поняттях, а також заборонаю використання війни як законного засобу вирішення міжнародних спорів [129, с. 33].

На нашу думку, поняття «війна» і «збройний конфлікт» відрізняються за своєю правовою природою. Термін «збройний конфлікт» в першу чергу відображає обмеження застосування насильства під час збройного зіткнення сторін, прихованої агресії та інше. Його сутність відображено у Женевських конвенціях I – IV – щадити тих, хто не бере або припинив брати безпосередню участь у воєнних діях; обмежувати насильство обсягом, необхідним для досягнення мети конфлікту, а вона може полягати лише в тому, щоб послабити військовий потенціал супротивної сторони. Тобто, воно відображає відносини між сторонами збройного протистояння і не охоплює засади міжнародного співробітництва, спрямованого на збереження, підтримку і відновлення миру.

С.Ф. Денисов, К.С. Кардаш під збройним конфліктом розуміють дії з вирішення національно - етнічних, релігійних та інших суперечностей із застосуванням засобів збройного насильства, за яких держава не переходить в

особливий стан, визначений як війна, і не вводить режим воєнного стану в країні або на частині її території, а збройна боротьба не виходить за межі операційного напрямку [60, с. 67].

О. В. Лавніченко, С. О. Голдевський виокремили традиційні типи збройних конфліктів, щодо яких застосовуються різні правові принципи та документи у межах міжнародного гуманітарного права, зокрема: а) міжнародний збройний конфлікт, б) визвольні війни та війни за самовизначення, в) збройні конфлікти не міжнародного характеру, г) випадки спорадичних актів насильства, внутрішніх безладь або напруженості [111, с. 55].

Міжнародна неурядова організація Червоного Хреста, у свою чергу, надає визначення збройного конфлікту – це збройне протистояння, що відбувається між державами, або тривале збройне протистояння між урядовою владою та організованими збройними угрупованнями, або ж лише між організованими збройними угрупованнями [213].

Таким чином, вченими, котрі тлумачать збройний конфлікт із погляду міжнародного права, в конструктивному аспекті він інтерпретується як конфліктна ситуація, яка для одних є агресією, для інших – ширшим поняттям, ніж війна, або уособленням різних видів конфліктів загалом. Відповідно серед видів збройних конфліктів виокремлюють внутрішній і зовнішній (міжнародний) [163]. В дискрептивному означенні поняття «збройний конфлікт» стосується захисту жертв збройного протистояння.

Погодимося з думкою Я. С. Пилипенко, який зазначає, якщо зображувати взаємозв'язок між поняттями «війна» і «воєнний конфлікт» за допомогою категорій загального та одиничного, то загальним є поняття «воєнний конфлікт», яке виступає родовим щодо «війни». «Війна» виражається як одиничне, адже має відмінні, притаманні лише їй ознаки щодо воєнного конфлікту. Тобто, за своїм соціально – політичним і стратегічним змістом будь – яка війна є воєнним конфліктом [154]. Крім того, у сучасному міжнародному праві терміни «воєнний конфлікт» і «війна» вживаються як

синоніми [160, с. 206]. На нашу думку, до того ж, якщо поняття «війна» відображає відносини суб'єктів міжнародного права, перш за все держав, то вона є воєнним конфліктом, що виникає в міжнародному середовищі.

На думку К. Боулдінга, у міжнародному середовищі соціальні типи конфліктів зазнають певної модифікації. Оскільки відбуваються на рівні спільнот, а їхніми сторонами можуть бути племена, феодальні суспільства, унікальні аграрні спільноти, індустріальні держави, наддержави і світові держави [103]. Тому, всі конфлікти, що виникають у міжнародному середовищі, у загальному сенсі є міжнародними.

В сучасних наукових першоджерелах наводяться різні точки зору щодо змісту поняття «міжнародний конфлікт». Так, Б.В. Бернадський зазначає, міжнародним конфліктом слід вважати взаємодію двох чи більше елементів системи міжнародних відносин, які переслідують взаємовиключні чи взаємонесумісні цілі [118, с. 97]. М. О. Милославська говорить, що міжнародний конфлікт – це зіткнення двох або більше різноспрямованих сил з метою реалізації цілей та інтересів в умовах протидії. Суб'єктами міжнародного конфлікту можуть бути держави, міждержавні об'єднання, міжнародні організації та суспільно – політичні сили всередині держави або на міжнародній арені [137, с. 56]. Т.П. Яхно, І.О. Куревіна стверджують, що міжнародним конфліктом є конфлікт, який виникає за участі двох чи декількох міжнародних акторів та має міжнародно – політичні наслідки; об'єкт конфлікту при цьому виходить за межі юрисдикції будь – якого з його учасників [193].

На нашу думку, міжнародні конфлікти є різновидом особливих нерутинних відносин між державами на ґрунті суперечності інтересів, які в перебігу свого розвитку можуть продукувати міжнародні кризи і збройну боротьбу сторін та об'єктивно і суб'єктивно означають розв'язання різнорідних конкретних суперечностей і породжуваних конфліктних проблем. Таким чином, всі без винятку економічні, ідеологічні, соціально - класові, ідеологічні, власне політичні, військово - стратегічні та інші відносини

фокусуються у міжнародному конфлікті та у зв'язку із ним набувають розвитку. Конфлікт стає самостійним, його розвиток набуває логіки, та як політичні відносини, він здатний впливати на інші відносини, характер основних суперечностей, що розвиваються в рамках цього конфлікту та способи їхнього розв'язання. Міжнародні конфлікти відображають стан і розвиток системи міжнародних відносин, її структури на різних рівнях та розстановку і співвідношення сил на міжнародній арені, породжуючись як особливі конкретно -історичні політичні відносини між країнами або групами країн у межах певного просторовочасового континууму [145, с. 67].

Варто додати, що в багатьох регіонах земної кулі з'являється міждержавне суперництво та протистояння на місцевому і регіональному рівнях, що призводить до виникнення локальних війн і воєнних конфліктів. Поява багатопольярного світу замість біпольярного характеризується сплеском великої кількості конфліктів, головною рисою яких є перехід їх з глобального рівня на регіональний і локальний. Локальні війни і воєнні конфлікти становлять сьогодні одну з основних загроз як для національної, так і для міжнародної безпеки [218, с. 45].

Аналізуючи змістовне наповнення поняття «міжнародний конфлікт», слід зауважити, що вцілому конфлікт як явище соціального буття є породженням низки причин: психологічних, соціальних, політичних, економічних, духовних, демографічних, географічних, етнічних, конфесійних, особистісних, ситуативних і інших [158, с. 93]. Тому, у сучасній науці конфлікти вивчає низка галузей знань, кожна з яких розкриває певні аспекти їх виникнення, розвитку та врегулювання. Так, М. П. Требін зазначає, ще у стародавні часи виникли елементи теологічного, натуралістичного, психологічного, біологічного, демографічного, політологічного, географічного, соціального, економічного, культурологічного підходів [243, с. 77], які розкривали ті чи інші напрями та способи пізнання сутності цього феномену.

Необхідно відзначити, що в сучасній міждисциплінарній науці конфліктологія сформувалося три основних напрями до вивчення міжнародних конфліктів: стратегічні дослідження, дослідження конфліктів і дослідження миру. Представники стратегічних досліджень ототожнюють міжнародний конфлікт з одним із його видів, найчастіше збройного зіткнення держав. Дослідження конфліктів ставлять в центр уваги питання пов'язані зі з'ясуванням походження й особливостей різновидів міжнародних конфліктів. Дослідження миру займається широким комплексом питань, пов'язаних з пошуком врегулювання міжнародних конфліктів [18].

Проте, виникнення в світі великої кількості міжнародних воєнних конфліктів, зокрема на локальному рівні, які різняться за характером, тривалістю та інтенсивністю обумовило необхідність концептуалізації підходів вивчення локальних військових конфліктів.

В сучасній науковій думці сформувалося декілька теоретико – концептуальних підходів до розуміння природи локальних військових конфліктів.

Соціал – дарвіністський підхід спирається на ідею універсальності законів живої природи, вбачає аналогії між соціальним суспільством і тваринним світом, між життєдіяльністю соціуму і людським організмом. На думку Л. Гумпловича, в основі всіх суспільних процесів є устремління людей до задоволення власних матеріальних потреб, яке на думку автора, завжди супроводжується застосуванням насилля і примусу. Відповідно, соціальне життя являє собою процес групової взаємодії, основною формою якого є боротьба. Фундаментальні причини такого положення речей полягають в тому, що людям від народження властива взаємна ненависть, яка визначає відносини між групами, народами, племенами і расами. Відповідно, конфлікти в житті суспільства не можливо подолати, адже по мірі його розвитку змінюються лише їх форми. Отже, локальний військовий конфлікт в межах цього підходу можливо розглядати як засіб виживання в конкурентній боротьбі, яка ведеться між акторами міжнародних відносин на локальному

рівні. Причиною виникнення локального військового конфлікту є біологічна агресивність людини.

Марксистська теорія розглядає конфлікт як властивість соціальної системи, головне джерело змін соціальних систем. Суспільство представляє собою систему, що складається з економічної, політичної, соціальної, духовної підсистем, провідною серед яких є економічна. Розвиток суспільства здійснюється відповідно до діалектичного закону єдності і боротьби протилежностей, які в цьому суспільстві представлені великими соціальними групами або класами. Основна проблема в їх відносинах – система розподілу ресурсів [258]. Звідси, кожна із конфліктуючих сторін (велика соціальна група або клас) має лише одну ціль – отримати доступ до можливості розпоряджатися дефіцитними ресурсами. Відповідно, локальний військовий конфлікт в марксистській теорії постає як боротьба між учасниками міжнародних відносин перш за все за можливість розпоряджатися різними видами обмежених ресурсів. Його предметом відповідно постають матеріальні блага – наприклад, природні ресурси країни, виробничий потенціал країни, окремі речі, предмети, цінності.

Функціональна теорія конфлікту спирається на міркування Г. Зіммеля, відповідно до яких суспільство є сукупністю індивідів, пов'язаних між собою інтеракціями - міжособистісними взаємодіями, найбільш важливою серед них є боротьба; конфлікт в суспільстві неминучий, однією з основних його форм є конфлікт між суспільством і індивідом; конфлікт не завжди призводить до руйнувань, навпаки, він може виконувати функції збереження соціальних відносин і соціальних систем, сприяти згуртуванню індивідів всередині груп; конфлікт не є простим зіткненням інтересів, а є виразом якоїсь властивої людям і їхнім стосункам ворожості, яка виступає первинною людською енергією, яка є установкою душі - якщо ворога немає, необхідно його знайти; конфлікт посилює групову свідомість і почуття відокремлення, встановлює кордони між групами, створює їх ідентичність; конфлікт структуралізує прояви ворожості і взаємних антагонізмів; створює передумови для

формування соціальної практики, відкритої до змін і реформ; сприяє підтриманню тісного співробітництва в малих групах, в яких конфліктна тенденція зливається з тенденцією уніфікації; конфлікт сприяє вирішенню повсякденних протиріч, розкриває протиріччя і тим самим пом'якшує або навіть знімає напруженість між його учасниками [398]. Таким чином, у функціональній теорії конфлікту, локальний військовий конфлікт постає як універсальне явище, що виникає внаслідок ворожості держав, яка властива їм від природи. Він сприяє формуванню ідентичності народів, є чинником суспільних змін та проведення реформ; розкриває протиріччя, які існують між його учасниками та знімає напруженість між ними. Відповідно до цієї теорії, основним елементом локального військового конфлікту є зона розбіжностей між сторонами конфлікту, що виникає в конкретній ситуації.

Теорія структурного функціоналізму ґрунтується на уявленнях про конфлікт як аномалію (лат. *anomalía* – відхилення від норм, від загальних закономірностей), фактор пошкодження і руйнування соціальної системи. На думку Т. Парсонса, суспільство це система частин, між якими існує гармонійна відповідність і внутрішня узгодженість та які об'єднані в єдине ціле. При цьому, соціальний конфлікт є патологією в існуванні соціальних систем. Він виникає як результат порушення з тих чи інших причин внутрішньої гармонії між елементами соціальної системи. Конфлікт є деструктивним, дисфункціональним і руйнівним явищем. Конфлікт – це напруження, яке виникає між елементами соціальної системи; це ендемічна форма хвороби соціального організму [185]. Таким чином, локальний військовий конфлікт є аномальним явищем у функціонуванні міжнародної системи безпеки і повинен бути виключений із життя народів та держав як «патологія», якої необхідно позбавитися.

Концепція конфліктної моделі суспільства приділяє увагу тому факту, що суспільства відрізняються не наявністю чи відсутністю конфлікту, а ставленням влади до них; будь - яке суспільство постійно піддається змінам, соціальні зміни повсюдні; всі суспільства спираються на примус одних членів

суспільства над іншими [23]. Сучасний соціальний конфлікт – це антагонізм прав і їх забезпечення, політики і економіки, цивільних прав і економічного зростання. Це до того ж постійний конфлікт між задоволеними групами і тими, що вимагають задоволення [24]. На думку Р. ДарендоРФа, термін конфлікт можливо вживати однаково для позначення суперечки, конкуренції, диспуту і напруженості, як і для відкритих сутичок поміж суспільними силами; конфлікт – явище природне, аномалія – це його відсутність, вони неминучі як наслідок ієрархічності системи; панування, створюючи нерівність, слугує причиною конфліктів, які є джерелом прогресу, перетворюють суспільство; головне джерело конфлікту – не економічні, а політичні ресурси, класовий конфлікт визначається характером влади; марно намагатися ліквідувати глибинні причини конфлікту, вирішальний засіб зменшення насилля – це регулювання конфліктів, для цього необхідні три умови: наявність ціннісних установок, визнання опонентами різниці та протистояння; організованість опонентів (чим вища ступінь організованості, тим простіше досягнути згоди); взаємоприйнятність встановлених правил гри, що дозволяє зберегти та підтримувати відносини між опонентами; формами участі третьої сторони можуть бути переговори, посередництво, арбітраж; конфлікти відбуваються тоді, коли відбуваються незначні зміни, коли з'являється «іскра надії» або «іскра роздратування», виникнення відчуття і розуміння слабкості влади, її коливання і спроби проведення тих чи інших перетворень [24]. Отже, з позицій конфліктної моделі суспільства, локальний військовий конфлікт – це антагонізм між учасниками міжнародних відносин щодо їх прав та можливостей їх забезпечення, політики, економіки, економічного зростання. Його головним джерелом є політичні ресурси. Найбільша ймовірність виникнення локального військового конфлікту виникає тоді, коли відбуваються незначні зміни в міжнародній або регіональній системах безпеки, коли виникає у міжнародних акторів відчуття слабкості гегемона або лідера.

Загальна теорія конфлікту розглядає конфлікт як невід'ємну характеристику суспільних відносин. Конфлікт – це природна форма поведінки людей, він не є негативним явищем з огляду на здатність людини удосконалювати моральні норми і таким чином пом'якшувати протікання конфлікту. Всі конфлікти мають загальні етапи розвитку. Ключовою ознакою конфлікту є усвідомлення сторонами несумісності їх бажань. У якості універсального джерела конфліктів постає несумісність потреб сторін при обмежених можливостях їх задоволення. Для вибору ефективної конфліктної поведінки та можливості впливу на хід його розвитку пропонується використовувати теорію ігор, моделювання конфліктів [59]. На думку К. Боулдинга конфлікт є характерною рисою будь - якого процесу і будь - якого середовища в суспільстві. Незалежно від умов, в яких виник конфлікт, його функції, етапи розвитку, способи вирішення будуть ідентичними. Конфлікт - це загальна і універсальна категорія. Людині властиво використати насильницькі методи в досягненні своїх цілей, боротися з індивідами за необхідні ресурси. Саме тому усі соціальні взаємодії переважно конфліктні [104]. Отже, з позиції цього підходу, локальний військовий конфлікт – це природна форма поведінки учасників міжнародних відносин, він не є негативним явищем з огляду на їх здатність домовлятися про встановлення загальноприйнятих норм поведінки і, таким чином, пом'якшувати протікання конфлікту. Ключовою ознакою локального військового конфлікту є усвідомлення його сторонами несумісності своїх потреб, бажань. Учасникам локального військового конфлікту властиво використовувати насильницькі методи в досягненні своїх цілей, боротися за необхідні ресурси. Тому, переважна більшість міжнародних взаємодій носить конфліктний відтінок. Звідси предметом локального військового конфлікту виступає все багатоманіття об'єктивно існуючих чи уявних проблем, що є причиною протидії між сторонами, через яку учасники вступають в конфліктну взаємодію. Відповідно, в якості об'єкту міжнародних правовідносин постають: матеріальні блага (речі, предмети, цінності), властиві головним

чином для цивільних, майнових правовідносин; нематеріальні особисті блага (життя, честь, здоров'я, гідність, честь, свобода, безпека, право на ім'я, недоторканість), більшість з яких типові для кримінальних і процесуальних правовідносин; поведінка, дії суб'єктів, різного роду послуги і їх результати (управління, обслуговування, культурна, гуманітарна та інша діяльність); продукти духовної творчості (твори літератури, мистецтва, живопису, музики, скульптури, а також наукові відкриття, винаходи – все, що є результатом інтелектуальної праці); цінні папери, офіційні документи (облігації, акції, векселі, гроші, приватизаційні чеки, дипломи, атестати тощо) – вони можуть стати об'єктом міжнародного конфлікту при їх втраті, поновленні, оформленні дублікатів. У наш час склався ринок цінних паперів, акції купуються і продаються, тобто вони є об'єктами угод [138, с. 76].

Теорія базисних людських потреб спирається на уявлення про те, що конфлікти виникають внаслідок того, що сторони не враховують базисні потреби один одного, до яких відносяться у першу чергу безпека, ідентичність, визнання і участь. З точки зору Дж. Бертоне, ці потреби не являються взаємовиключними, оскільки ресурси для них, в принципі, є необмеженими. Потреби не можуть бути предметом переговорів, так як щодо них не може бути поступок. Проте, переговори можуть вестися щодо інтересів, цінностей та позицій [108, с. 94]. Отже, локальний військовий конфлікт – це зіткнення між учасниками міжнародної взаємодії з приводу задоволення своїх потреб, в першу чергу таких як безпека, ідентичність, визнання і участь, які також постають і як об'єкти міжнародних правовідносин.

Теорія «зацікавлених груп» автором якої є А. Бентлі, стверджує, що діяльність людей завжди визначена наперед їх інтересами і направлена, по суті, на забезпечення цих інтересів. Політичне життя є процесом політичної діяльності. Політичні групи реалізують свої інтереси через дії. Через зіткнення інтересів різних груп складається політичне життя суспільства. За формою свого прояву це життя являє собою багатоманітність фактів застосування сили[100]. Отже, локальний військовий конфлікт – це конфронтаційна

поведінка учасників міжнародних відносин, яка засновується на усвідомленні ними несумісності інтересів та формування конфронтаційних позицій. Міжнародний конфлікт – це відкрите політичне зіткнення двох чи більше міжнародних суб'єктів на основі розбіжності або протиріччя їх цілей та інтересів. Основною їх характеристикою є сила, що означає здатність до примусу свого опонента. Предметом міжнародного конфлікту є протиріччя у зовнішньополітичних інтересах різних держав або їх об'єднань. Часто предметом виступає територія, кордони, прагнення до домінуючого становища, протистояння інтересів різного характеру, релігійні та ідеологічні протиріччя, які слугують конфліктоутворюючими чинниками [24].

Таким чином, природа локального військового конфлікту є складною.

Сучасний погляд на військовий конфлікт репрезентує Л.В. Берездецька, яка стверджує, що формою військового конфлікту є гібридна війна [117, с. 67]. На нашу думку, можна погодитися із такою позицією, вона ототожнює поняття «воєнний конфлікт» з війною, а саме гібридною війною як сучасним типом ведення війни. Слушно зазначає один із основоположників теорії «гібридної війни» Ф. Хоффман, кожному історичному періоду властиві свої специфічні форми війни. На його думку, сучасна епоха характеризується процесами гібридизації, які мають місце і у військовій сфері [52]. Гібридні війни поєднують у собі цілу низку різних режимів ведення війни, включаючи конвенціональні можливості, іррегулярну тактику і формування, терористичні акти, що містять насилля та кримінальні безлади» [51].

Щорічне видання Лондонського Міжнародного інституту стратегічних досліджень «Military Balance» за 2015 рік тлумачить «гібридну війну» як «використання воєнних і невоєнних інструментів в інтегрований кампанії, спрямованій на досягнення неочікуваності, захоплення ініціативи та отримання психологічних переваг, що використовують дипломатичні можливості, масштабні й блискавичні інформаційні, електронні і кібероперації, прикриття і приховування військових і розвідувальних дій, у поєднанні з економічним тиском» [12].

Вважаємо, що вагомим інструментом гібридної війни є залучення до участі в ній сил спеціальних операцій. Сили Спеціальних операцій (далі - ССО) – окремий рід військ, здатний невеликими за чисельністю групами виводити з ладу об'єкти критичної інфраструктури, нейтралізувати управління та високоточну зброю противника корегувати удари високоточної зброї у реальному часі. Оперативність, безперервність, раптовість, злагодженість за напрямками та цілями, взаємодія з приватними військовими компаніями, здатність до неконвенційних дій (створення партизанських рухів, прихована участь у державних переворотах, замаскованих формах агресії, тощо) являються головними принципами застосування спеціальних підрозділів. Це трансформує ССО в ключовий та результативний інструмент «гібридних війн»[48].

І. В. Феськов, досліджуючи сутність поняття «гібридна війна» в політологічному аспекті, погоджується з іншими вченими, які виокремили такі основні дескриптивні властивості такого конфлікту: ведення підривної діяльності; вчинення терактів; задіяння різних типів населення; поєднання партизанської та громадянської війни; використання традиційних і нерегулярних стратегій і тактик; неконвенційний характер [271, с. 80]. Доповнюють ці ознаки В.В. Власюк і Я.В. Карман наступними: продукт глобалізації, який розмиває кордони традиційних норм і правил; використання кібератак, засобів масової інформації, інтелектуального права; нівелювання норм міжнародного гуманітарного права та раніше укладених договорів одним з учасників конфлікту. Автори підсумовують, що гібридна війна – це сучасний вид війни, де в конфлікті використовуються різноманітні засоби нападу й оборони держав, які виходять за рамки конвенційно визначених варіантів і видів ведення війни [239, с. 183].

В конструктивному військово – політичному аспекті цей конфлікт визначається так: змішання класичного способу ведення війни із використанням нерегулярних збройних формувань. Держава, що веде гібридну війну, проводить операцію з неурядовими виконавцями –

бойовиками, групами місцевого населення, організаціями, зв'язок з якими формально повністю заперечується. Ці виконавці можуть робити такі речі, які сама держава робити не може, тому що зобов'язана дотримуватися Женевської та Гаазької конвенцій про закони сухопутної війни, міжнародних домовленостей з іншими країнами. Усю брудну роботу можна перекласти на плечі недержавних формувань[33]; поєднання бойових дій збройних сил із діями нерегулярних збройних формувань[50]; інформаційна війна (зокрема, із застосуванням інструментів кібервійни), використання регулярних і нерегулярних військ, пропаганда, економічний тиск, енергетичний шантаж, дипломатична та політична дестабілізація[37]; використання регулярних військових сил, використання мілітарних сил спеціального реагування, використання нерегулярних озброєних формувань, підтримка місцевих заворушень, економічна війна і пропаганда, дипломатичний і політичний тиск [15].

Отже, в ситуації нової неупорядкованої реальності міжнародного життя, що виникла в першій чверті XXI століття, проводити чіткі межі між категоріями доволі складно. Тому, вважаємо, визначати поняття «локальний військовий конфлікт» необхідно за принципом змінних наборів спільних рис низки окремих понять, які взаємно накладаються і перехреснюються, при цьому структура поняття що формалізується, залишається гнучкою.

Отже, на нашу думку, категоріями, котрі дають змогу ідентифікувати ситуацію як локальний військовий конфлікт в першу чергу є категорія «конфлікт» та поняття «гібридна війна» і «локальна війна».

Вцілому, війна розглядається як «правова умова, яка рівною мірою дозволяє двом або більше ворогуючим сторонам вести конфлікт із застосуванням збройної сили» [26].

Війни можуть бути локальні, коли у воєнних діях беруть участь дві держави. Локальна війна може вестися угрупованнями військ (сил), розгорнутими в районі конфлікту, з посиленням їх при необхідності за рахунок перекидання військ, сил і засобів з інших напрямків і проведення часткового

стратегічного розгортання збройних сил. У локальній війні сторони будуть діяти в границях протиборчих держав, і переслідувати обмежені військово - політичні цілі [14]. Локальна війна - це війна за участю двох чи кількох держав, що ведеться в окремому районі з обмеженими цілями[12].

Вважаємо, на сьогодні з'явилася потреба у визначенні і закріпленні в міжнародному правовому полі терміну «локальний військовий конфлікт», що в першу чергу пов'язано із російсько – українським військовим зіткненням та протиборством і його впливом на систему міжнародної безпеки в цілому, а також його наслідками.

На думку І. В. Зозулі, російсько – українська війна характеризується різноманітними формами та проявами, а саме: веденням економічної війни, коли країни використовують економічний тиск у формі санкцій, щоб досягнути політичних цілей; веденням кібервійни, коли країни або хакерські групи використовують комп'ютерні технології для атак на інфраструктуру, системи комунікації та інші об'єкти в інших країнах; веденням гібридної війни, яка включає в себе елементи кібервійни, пропаганду та інформаційну війну, що спрямовані на дестабілізацію суспільства та зміну політичного курсу країни; веденням конвенційної війни, в якій у великих обсягах використовується звичайна зброя та техніка, така як танки, авіація, артилерія, зброя піхоти та інші засоби. Ця форма війни може бути дуже смертоносною та має серйозні наслідки для населення та інфраструктури України [190].

В цілому, як зазначають Л.І. Голопатюк та Р.І. Тимошенко, сучасний військовий конфлікт є складним комплексним явищем. Його основними складовими є політична, воєнна, економічна, інформаційна і міжнародно - правова; воєнно - стратегічною метою сучасного воєнного конфлікту є територіальний розподіл та формування нових більш залежних країн; сценарії розвитку сучасних воєнних конфліктів мають багато схожих рис, їх імплементація і розвиток є керованим процесом; воєнна сила не є вирішальною у сучасному воєнному конфлікті, мета досягається в першу чергу оптимальним поєднанням економічної, інформаційної і воєнної

складових; участь збройних сил у сучасних воєнних конфліктах вимагає суттєвого переосмислення концепцій їх розвитку, зміни системи переходу до формування не тільки міжвидових, але й до міжвідомчих угруповань сил, трансформації системи стратегічного і оборонного планування [249, с. 15].

На сьогодні ефективних засобів протидії сучасним локальним військовим конфліктам міжнародне співтовариство ще не виробило. Тому, вважаємо, одним із перших кроків у зазначеному напрямку може бути розробка нових міжнародних договорів, які б відповідали сучасним вимогам щодо протидії новітнім загрозам і викликам, котрі постають перед системою міжнародної безпеки. Потребують також «осучаснення» і норми права міжнародної безпеки з огляду на те, що основними акторами сучасних міжнародних військових конфліктів стають іррегулярні формування повстанців і бойовиків, злочинні угруповання, терористи, приватні військові компанії та легіони іноземних найманців, підрозділи спецслужб різних країн світу і військові контингенти міжнародних організацій [245, с. 88].

На нашу думку, в сучасному міжнародному публічному праві бракує розуміння поняття «локальний військовий конфлікт», яке до того ж потребує юридичного закріплення. Тому, пропонуємо під локальним військовим конфліктом розуміти ситуацію зіткнення між двома чи кількома суб'єктами міжнародних відносин з приводу задоволення своїх національних інтересів (потреб у безпеці, ідентичності, визнанні, участі, ресурсах), що ведеться в окремому районі з обмеженими цілями (державами, коаліціями держав, міждержавними об'єднаннями, суспільно – політичними рухами, організованими збройними угрупованнями та інше) із використанням ними конвенційних, іррегулярних та асиметричних засобів, що передбачає комбінування ведення безперервних бойових дій регулярними збройними силами, парамілітарними збройними формуваннями, нерегулярними озброєними угрупованнями; нівелювання норм міжнародного гуманітарного права та раніше укладених договорів одним із учасників протистояння; проведення інформаційних, електронних та кібероперацій; застосування

енергетичного шантажу; вчинення терористичних актів; вжиття економічних санкцій та дипломатичної і політичної дестабілізації з метою задоволення своїх потреб в безпеці, ідентичності, а також своїх інтересів та цілей в глобальному геополітичному просторі.

Отже, логічним є пошук і правове закріплення як в національному, так і в міжнародному публічному праві нових логічних конструкцій, які б відображали поточні обставини воєнного зіткнення. Таким терміном є поняття «локальний військовий конфлікт». В цьому контексті важливими є концептуально - теоретичні підходи до його розуміння, які допомагають окреслити критерії його визначення і закріплення у вітчизняних і міжнародних актах. Такими концептуально - теоретичними підходами є соціал – дарвіністський, марксистський, функціоналістський, структурно – функціональний, конфліктологічної моделі суспільства, теорії конфлікту, теорії базисних людських потреб, теорії «зацікавлених груп».

1.2. Мирні засоби вирішення локальних військових конфліктів: теоретичні положення

Завершальна фаза динаміки будь-якого локального військового конфлікту полягає у його вирішенні, що, у свою чергу, є однією з форм завершення протиборства сторін. Під терміном «вирішення конфлікту» в науковій літературі розуміється процес узгоджених дій учасників конфліктної ситуації, спрямованих на припинення активного протистояння та подолання суперечностей, які слугували причиною конфлікту [177, с. 290].

У фаховому дискурсі термін «вирішення» часто використовується синонімічно з поняттям «розв’язання» [172, с. 84]. Так, Г.А. Лавриненко інтерпретує розв’язання конфлікту як спільну діяльність його учасників, метою якої є припинення протидії та усунення першопричин, що зумовили конфліктну ситуацію. Розв’язання передбачає зміну умов взаємодії сторін, а

також їх трансформацію – зміну позицій, настанов, або навіть самоідентичності суб'єктів конфлікту [112].

Й. Галтунг виокремлює три ключові аспекти вирішення конфлікту: визначення переможця і переможеного, реалізація нової моделі розподілу цінностей, а також формальне завершення конфліктної ситуації [44]. Такий підхід передбачає дуалістичну модель – перемога/поразка – що притаманна класичним теоріям конфліктів.

На думку Дж. Рубіна, важливо розмежовувати «угоду» та «вирішення конфлікту». Якщо угода є результатом компромісу (зміни зовнішньої поведінки), то вирішення передбачає глибшу трансформацію – інтерналізацію змін у ставленнях та переконаннях учасників [89]. Цей підхід дозволяє оцінювати сталість і якість досягнутого миру.

Системний аналіз літератури дає підстави інтерпретувати вирішення локального військового конфлікту як процес впливу суб'єктів міжнародного права на взаємодію сторін конфлікту шляхом використання політико-правових механізмів з метою припинення протистояння та відновлення миру [107].

Різноманіття чинників, які впливають на результативність вирішення конфліктів, розкриває Р. ДарендоРФ. До них належать: визнання факту конфлікту всіма сторонами, готовність сторін до регулювання проявів конфлікту, інституціалізація конфліктних груп, дотримання умов ефективної комунікації [324].

Г.А. Лавриненко, у свою чергу, до переліку чинників додає: час, третю сторону, своєчасність дій, культурний компонент, баланс сил, наявність досвіду та характер міжособистісних стосунків [112, с. 34].

Принципи ефективного розв'язання конфліктів, запропоновані Є.Б. Тихомировою та С.Р. Постоловським, включають: толерантність, дотримання принципу гласності, відмову від логіки «перемога – поразка», апеляцію до спільного минулого та конструктивну критику [240, с. 92].

Інструментальні підходи до вирішення конфліктів, за М. Фоллет, охоплюють: домінування, компроміс та інтеграцію. Найефективнішим визнається останній, за якого потреби обох сторін задовольняються без поступок, через глибоке переосмислення суперечностей [42].

Р. ДарендоРФ також розглядає три основні форми подолання конфліктів: пригнічення, ліквідацію, та регулювання. Останнє передбачає послідовне застосування інструментів: переговорів, посередництва, арбітражу та обов'язкового арбітражу – залежно від рівня ескалації ситуації [24].

Погоджуємося із думкою, що реалізація мирного вектору впливу на конфлікт відбувається, в першу чергу, в рамках стратегії інституціоналізації, а також через використання різноманітних підходів регулювання, заснованих на компромісі, консенсусі та співробітництві [77].

Компроміс полягає в бажанні опонентів завершити конфлікт частковими поступками. Він характеризується відмовою від частини вимог, які раніше висувалися, готовністю визнати претензії іншої сторони частково обґрунтованими, готовністю пробачити. Компроміс ефективний у випадках: розуміння опонентом, що він і суперник мають рівні можливості; наявності взаємовиключних інтересів; задоволення тимчасовим рішенням; загрози втратити все. Сьогодні компроміс – стратегія завершення конфліктів, яка найбільш часто використовується [77].

Консенсус – це спосіб вироблення і прийняття рішень, норм, актів, який спирається на два головні принципи: а) підтримка акта, норми більшістю тих, хто її сформулював; б) відсутність принципових заперечень щодо прийняття рішення з боку навіть одного з учасників процесу. Консенсуальну стратегію в розв'язанні конфліктів і вирішенні спорів доцільно застосовувати за тих умов: коли предмет спору складний, а інтереси сторін занадто значущі, щоб прийняти просте рішення; обидві сторони готові розпочати пошук прихованих потреб та інтересів; за наявності часу й ресурсів для вироблення альтернатив, які б задовольнили вимоги обох сторін; коли сторони зацікавлені в достроковому, а не в тимчасовому вирішенні проблеми. [46].

Співробітництво вважається найбільш ефективною стратегією поведінки в конфлікті. Воно передбачає спрямованість опонентів на конструктивне обговорення проблеми, розгляд іншої сторони не як супротивника, а як союзника в пошуку рішення. Найбільш ефективно в ситуаціях значної взаємозалежності опонентів, схильності обох ігнорувати відмінності у владі, важливості рішення для обох сторін, неупередженості учасників [164, с. 85].

Безумовно, вибір мирних засобів і методів вирішення локальних військових конфліктів є ключовою складовою їх розв'язання.

В. Д. Деган запропонував систематизувати мирні засоби вирішення конфліктів так: 1) дипломатичні засоби - безпосередні переговори, добрі послуги, посередництво; 2) інституціоналізовані (формалізовані) засоби, не обов'язково призводять до остаточного рішення – слідча процедура, примирення; 3) засоби, що призводять до обов'язкового для виконання судового рішення – арбітраж, вирішення спору будь - яким постійним міжнародним судовим органом [127, с. 40].

Існує думка, що всі засоби мирного вирішення спорів можна розділити: 1) на дипломатичні – переговори, посередництво, слідча процедура, примирення; 2) правові: суд і арбітраж; 3) мирне вирішення спорів в рамках Статуту ООН; 4) самопоміч: реторсія і репресалії [102].

У деяких джерелах способи мирного вирішення спорів (локальних військових конфліктів) не поділяються на групи, а просто перераховують їх один за іншим: переговори і консультації, обстеження, добрі послуги, посередництво, примирення, арбітраж, судовий розгляд, звернення до регіональних агентств і органів, процедури, встановлені Статутом ООН, процедури, передбачені іншими міжнародними інструментами [350], а саме: переговори, посередництво, слідча процедура, примирення, арбітраж, Міжнародний суд, засоби, передбачені Конвенцією ООН по морському праву, засоби врегулювання міжнародних комерційних спорів, Організація Об'єднаних Націй, регіональні організації [177].

У міжнародно - правовій доктрині найпоширенішим є поділ мирних засобів вирішення міжнародних спорів на дипломатичні (політичні) та правові (судові). До дипломатичних належать переговори, добрі послуги, посередництво, обстеження та примирення, до правових — арбітраж і судовий порядок. Основні відмінності цих двох типів засобів вирішення спорів полягають у тому, що: а) правовим засобам притаманне ухвалення рішення на основі міжнародного права; політичний засіб дозволяє занадто вільне тлумачення міжнародного права або встановлення спірними сторонами нової норми, а тому компроміс сторін є необхідною умовою; б) правовий засіб передбачає прозорі та публічні процедури, третя сторона є незалежною від стороннього впливу, насамперед спірних сторін; для політичних засобів конфіденційність зазвичай є умовою досягнення рішення, оскільки політична воля сторін надзвичайно залежна від суспільної думки; в) рішення, запропоноване в результаті застосування правового засобу, завжди юридично обов'язкове для сторін; рішення, досягнуте в рамках політичного засобу, переважно є рекомендаційним [56]. При цьому, найбільш дієвим правовим засобом запобігання конфліктам та їх вирішення є міжнародне право, згідно з нормами якого війна як засіб вирішення міжнародних проблем забороняється, а спірні питання пропонується залагоджувати лише мирним шляхом [83].

Результат інституціалізації конфлікту виявляється в укладанні угод між конфліктуючими сторонами.

Міжнародне право виокремлює різні типи угод між конфліктерами: угода про перемир'я; угода про врегулювання конфлікту; угода про розв'язання конфлікту. Угода про перемир'я – припинення на певний час збройних зіткнень (стосується конфліктів, у яких застосовується сила зброї). Перемир'я практично не зачіпає протиріччя, що лежать в основі конфлікту, право дозволяє зупинити на певний час насильство. Угода про врегулювання конфлікту – знаходження рішення шляхом нав'язування інтересів і цілей сторін і тим самим зменшення гостроти протиріччя. Така угода, як правило, є результатом переговорів. Угода про розв'язання конфлікту передбачає, що

учасники конфлікту повністю розв'язують протиріччя, що існують між ними і переводять свої відносини на принципово новий рівень [239, с. 76].

Вцілому, згідно зі Статутом ООН пропонуються такі способи (процедури) мирного вирішення міжнародних спорів (вирішення локальних військових конфліктів): проведення переговорів, посередництво, примирення, арбітраж, судовий розгляд, звернення до регіональних органів та також будь - які інші мирні засоби на вибір сторін [228, с. 34].

Переговори – це процес цілеспрямованого і результативного ділового спілкування у формі діалогу між двома або більше сторонами, що включає спільний пошук взаємоприйнятної рішення для вирішення проблеми чи конфлікту [276, с. 204].

Міжнародні переговори – особливий вид взаємодії учасників міжнародних відносин з метою врегулювання конфліктів, вирішення суперечок або налагодження співпраці у різних галузях, узгодження зовнішньополітичних акцій шляхом взаємного обговорення представниками держав різноманітних питань двосторонніх та багатосторонніх відносин [26].

Переговори як спосіб усунення конфліктної ситуації включають: 1) визначення проблеми (сторони, що конфліктують, повинні чітко визначити, що саме є причиною конфлікту, і які питання потрібно вирішити); 2) активне слухання (кожна сторона повинна вислухати точку зору іншої сторони, щоб краще зрозуміти її потреби та інтереси; 3) визначення спільних інтересів (переговори допомагають знайти спільні інтереси або точки дотику, що можуть служити основою для досягнення угоди); 4) розробку варіантів рішення (сторони повинні запропонувати різні варіанти вирішення конфлікту й оцінити їх переваги та недоліки); 5) укладання угоди (після обговорення можливих варіантів вирішення конфлікту сторони мають досягти консенсусу й укласти угоду, яка буде задовольняти обидві сторони); 6) реалізацію угоди і моніторинг її виконання (після укладання угоди важливо реалізувати її умови і відстежувати їх виконання, щоб переконатися, що конфлікт дійсно вирішено) [53].

Посередництво – один з мирних засобів розв’язання міжнародних спорів. Це ведення переговорів державою або групою держав, міжнародною організацією, окремою особою (наприклад главою держави, посадовою особою міжнародної організації, відомим громадським діячем), що не бере участі у спорі, з метою знаходження компромісних шляхів мирного врегулювання міжнародного спору [88]. Безпосередньою метою посередництва є вирішення спору. Воно може бути здійснене як на прохання сторін спору, так і за власної ініціативи посередника. Участь третьої сторони як посередника можлива лише за наявності згоди на це обох сторін спору. Посередниками можуть бути як держави, так і міжнародні органи й організації, а також окремі визначні особи. ... Посередник повинен усіляко сприяти вирішенню спору і має право вносити пропозиції, рекомендації і проєкти рішень, отримувати документи (чи інші матеріали стосовно переговорів), надавати поради або іншим чином безпосередньо брати участь у переговорах. Пропозиції посередника не обов’язкові для сторін і вони залишаються абсолютно вільними в підтриманні чи відмові від них. Проте в практиці міжнародного права є загальноприйнятим, що сторони спору не мають права відкидати пропозиції посередника без будь – яких пояснень, або принаймні без їх вивчення. Результати посередництва знаходять втілення в угоді сторін. Іноді результати посередництва сторони спору можуть просто зняти претензії одна до одної або звернутися до іншого способу вирішення міжнародного спору. За угодою сторін посередник може стати гарантом виконання досягнутих домовленостей.

Примирення (погоджувальна процедура) поєднує в собі риси процедур встановлення фактів і посередництва та полягає у розгляді спорів у створюваному на паритетних основах органі, який має на меті вироблення проєкту угоди та наданий його сторонам з метою примирення з урахуванням їх взаємних інтересів та на підставі принципів і норм міжнародного права [77, с. 60]

Примирення як процедура регламентована Конвенцією з примирення і арбітражу в рамках ОБСЄ, яка є додатком до Результатів Наради з ОБСЄ про мирне врегулювання спорів, яка відбулася в Женеві 12 – 23 жовтня 1992р.. Метою примирення є надання допомоги сторонам у спорі в пошуках урегулювання відповідно до міжнародного права та їхніх зобов'язань у рамках ОБСЄ. Для цього утворюється Комісія з примирення з мирових посередників, яка після вивчення всіх аспектів спору складає доповідь з пропозиціями з його мирного врегулювання. Протягом тридцяти днів сторони мають визначити своє ставлення до пропозицій доповіді – або погодитися з ними, або не погодитися. Зазвичай слідчі та погоджувальні комісії не уповноважуються ухвалювати юридично обов'язкові рішення для сторін спору [56].

Арбітраж – це передача спору на розгляд незалежній (третій) особі, обраній сторонами спору, які заздалегідь погоджуються виконувати рішення цього арбітра, винесене після слухання справи, у ході якого обидві сторони були вислухані [202, с. 43].

Міжнародний арбітраж – організований на підставі угоди сторін розгляд справи третейським судом у складі одного або декількох арбітрів, порядок призначення яких визначається сторонами спору, рішення якого є обов'язковим для них. Міжнародний арбітраж існує у двох основних формах: арбітраж для розгляду конкретного спору (арбітраж *ad hoc*) та постійний арбітраж. Предмет спору, склад і порядок діяльності арбітражного суду (формування, процесуальні норми та застосовуване право) визначаються угодою сторін, що називається компромісною угодою (компромісом). Арбітражний компроміс може бути у формі арбітражного застереження (тобто бути в тексті угоди) або у формі окремої арбітражної угоди [135].

Постійний арбітраж являє собою список арбітрів, що ведеться певною міжнародною установою. Постійний арбітраж не є судовим органом (органом розгляду міжнародних спорів, який існує в усталеному складі протягом певного періоду часу), а, по суті, є механізмом для створення арбітражних трибуналів для розгляду конкретних спорів. Крім того, функцією постійного

арбітражу також є адміністрування процедури вирішення спору (технічне забезпечення процесу, забезпечення експертами, перекладачами) тощо [135].

Міжнародна судова процедура – це розгляд міжнародного спору установою, що діє на постійній основі, складається з незалежних суддів, які обираються на певний термін, і покликана вирішувати спори, які сторони спору добровільно передали їй на розгляд, на підставі міжнародного права та приймати юридично обов’язкові рішення. Основною сутнісною відмінністю міжнародної судової процедури є ступінь впливу сторін спору на організаційні питання діяльності відповідної інституції. У судових установах – мінімальна (адже всі питання діяльності такої установи вже визначені в її регламенті); міжнародна судова установа є сталою у своєму складі і цей склад зазвичай не залежить від бажання сторін; суд, який діє на постійній основі, краще пристосований до послідовності в застосуванні та тлумаченні норм міжнародного права. Міжнародні суди мають постійний склад суду, чітко обмежену юрисдикцію та процедурні правила, що дозволяє забезпечити однозначність у розумінні та тлумаченні норм міжнародного права. У постійно діючих судах матеріальне та процесуальне право чітко визначені регламентом та не можуть змінюватися сторонами. Крім того, іноді міжнародні судові установи зв’язані своїми попередніми рішеннями, що підвищує сталість у застосуванні міжнародно – правових норм [135].

Звернення до регіональних органів з метою вирішення спорів у міжнародних організаціях передбачене Статутом міжнародних організацій. Зокрема, мирне вирішення спорів у рамках Ліги арабських держав передбачене ст. V її Статуту, прийнятого 22 березня 1945 р. У разі виникнення спору між державами — членами Ліги, якщо цей спір не порушує незалежності, суверенітету і територіальної цілісності держав і якщо сторони, що сперечаються, звернуться до Ради Ліги для його вирішення, то рішення Ради буде остаточним і обов’язковим для сторін. Механізм мирного вирішення спорів передбачений Міжамериканським договором про взаємну допомогу від 2 вересня 1947 р. У ст. 7 встановлено, що у разі конфлікту між сторонами

договору його учасники мають зібратися для консультацій і закликати держави, що перебувають у конфлікті, відновити первісний стан і вжити додаткових заходів «для відновлення або зберігання міжамериканського миру і безпеки і для вирішення конфлікту мирними засобами». Прийнятий 30 квітня 1948 р. Статут американських держав присвятив мирному вирішенню спорів між його учасниками спеціальний, IV, розділ. У ст. 21 перелічено способи вирішення спорів: прямі переговори, добрі послуги, посередництво, арбітраж тощо. До інститутів більш пізнього часу належать механізми, утворені Паризькою хартією для Нової Європи, яку підписано 21 листопада 1990 р., зокрема Центр із запобігання конфліктам (ЦЗК), роль якого - воєнної діяльності, співробітництва щодо небезпечних інцидентів воєнного характеру, виконання інших завдань, які належать до урегулювання спорів [79].

До інших мирних засобів вирішення конфліктів належать: встановлення фактів (слідчі комісії, розслідування, обслідування); консультації; медіація; добрі послуги.

Встановлення фактів (слідчі комісії, розслідування, обслідування) – засіб вирішення міжнародних спорів, що полягає в з'ясуванні (сторонами спору самостійно чи за участю третьої сторони) фактичних обставин справи з метою сприяння мирному вирішенню міжнародного спору. Цей засіб може реалізовуватися як самими сторонами спору, так і за участю третьої сторони [135].

У деяких випадках суть спору зводиться до різного розуміння фактичних обставин, що стали підставою для спору. Неупереджений авторитетний висновок щодо дійсного стану фактичного боку спору дає можливість прискорити його врегулювання, насамперед внаслідок усунення невизначеності щодо кола норм міжнародного права, які підлягають застосуванню до суперечки. Це можна зробити шляхом створення самими сторонами спору на паритетних засадах органу, який, відповідно до встановленої процедури, ухвалить висновок про фактичні обставини спору (слідчої комісії) або ж на основі результатів розслідування запропонує

шляхи вирішення спору (погоджувальної або примирної комісії). Міжнародні слідчі комісії утворюються в разі виникнення розбіжностей в оцінці фактичних обставин справи. Слідчі комісії покликані з'ясовувати питання факту за допомогою неупередженого і сумлінного розслідування. Для утворення такої комісії сторони, які сперечаються, мають укласти особливу угоду, якою визначають обсяг повноважень, місце знаходження, порядок і термін утворення. Для участі в роботі комісії сторони можуть призначати представників або адвокатів, які будуть викладати позицію сторін, які сперечаються, та її підтримувати. Слідчі комісії можуть допитувати свідків, досліджувати фактичні обставини шляхом вивчення документів і фактів, викликати експертів тощо; сторони, які сперечаються, зобов'язані сприяти цьому. Результатом роботи комісії є доповідь, яку вона склала та яка має обмежуватися встановленням фактів. Сторони мають право скористатися фактами доповіді на власний розсуд. Це колегіальний міждержавний орган, завданням якого є лише дослідження фактів, що призвели до конфлікту, з метою встановлення їх достовірності. Слід зауважити, що комісія немає права робити будь - які висновки. Підсумками розслідування є доповідь, яку підписують усі члени комісії, проте положення доповіді не мають обов'язкової сили для сторін конфлікту [56].

Консультації – зазвичай це переговори зацікавлених сторін, заздалегідь обумовлені на випадок виникнення розбіжностей між ними. У сучасному міжнародному праві консультації використовуються у двох випадках: як одноразові контакти, без дотримання особливих формальностей, та як регулярна форма контактів з метою контролю за виконанням певної угоди або загального моніторингу відносин між державами задля попередження виникнення можливих спорів. Консультації, на відмінну від переговорів, можуть проводитися лише в усній формі та часто передують офіційним переговорам [135].

Консультації – це вид переговорів. Вони використовуються для продовження встановлених контактів. Вони звертаються до консультацій,

коли необхідно відновити переговори у зв'язку з обставинами, які знову виникли [24].

Медіація є однією з форм мирного врегулювання конфліктів, що передбачає залучення нейтральної третьої сторони (медіатора) до процесу переговорів між конфліктуючими суб'єктами з метою досягнення взаємоприйняттого рішення. Вона не має обов'язкової сили для сторін, натомість ґрунтується на добровільній участі, неупередженості посередника та зацікавленості сторін у пошуку консенсусу.

У міжнародному праві медіація визнається як один із дієвих способів вирішення спорів, закріплений, зокрема, у Статуті ООН (ст. 33), згідно з яким держави повинні насамперед прагнути до мирного врегулювання конфліктів через переговори, посередництво, медіацію тощо.

Медіатор не приймає рішень замість сторін, але сприяє комунікації, допомагає виявити інтереси сторін, формулювати компромісні пропозиції, долати емоційне напруження та виходити із конфронтації в конструктивну площину взаємодії. Особливістю медіації є її гнучкість, неформальний характер і можливість адаптації до конкретного конфлікту, що особливо актуально у випадках локальних військових конфліктів, де традиційні дипломатичні засоби можуть бути заблоковані.

Практика міжнародних відносин засвідчує, що медіація ефективно застосовується як міжнародними організаціями (наприклад, ООН, ОБСЄ, ЄС), так і окремими державами чи видатними політичними діячами у якості спеціальних посередників. Її успішність багато в чому залежить від авторитету медіатора, його неупередженості, обізнаності з предметом конфлікту, а також від реальної політичної волі сторін досягти домовленості.

Таким чином, медіація посідає важливе місце серед мирних засобів вирішення міжнародних конфліктів, будучи гнучким, гуманним і превентивним інструментом відновлення миру, особливо на початкових стадіях ескалації конфліктів.

Головна роль у вирішенні міжнародних спорів мирним шляхом у межах міжнародної організації належить Організації Об'єднаних Націй, адже всі регіональні організації так чи інакше відтворюють цей механізм вирішення міжнародних спорів [151].

Основоположним документом, що закріплює основні положення щодо вирішення міжнародних спорів є Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду. Він був підписаний після закінчення Другої Світової Війни багатьма країнами, які зазнали значних втрат внаслідок цієї війни. Питання безпеки та збереження миру стоїть на першому місці в цьому документі. Тому, питанню мирного вирішення спорів також приділено багато уваги в цьому документі. Безпосередньо, шляхи мирного вирішення міжнародних спорів закріплено в статті 33 Статуту ООН яка проголошує: що Сторони, які беруть участь у будь - якій суперечці, продовження якої могло б загрожувати підтримці міжнародного миру та безпеки, повинні насамперед намагатися вирішити суперечку шляхом обстеження, переговорів, примирення, посередництва, міжнародного арбітражу, судового розгляду, звернення до регіональних органів чи угода бо іншими мирними засобами на свій вибір [229].

Статутом ООН визначено, що Сторони (країни), які беруть участь у будь-якому міжнародному спорі, продовження якого могло б загрожувати підтримці міжнародного миру та безпеки, повинні насамперед намагатися вирішити цей спір мирним шляхом [151].

Діяльність ООН з вирішення локальних військових конфліктів спрямована на забезпечення миру та безпеки і реалізується на основі окремих, особливих політичних заходів, а саме: 1) превентивна дипломатія; 2) миротворчість; 3) підтримання миру; 4) постконфліктне миробудівництво [143, с. 12].

Превентивна дипломатія може бути визначена як дії, спрямовані на попередження виникнення спорів між сторонами, недопущення переростання існуючих спорів у конфлікти або обмеження масштабів конфліктів після їх

виникнення. Відповідно до Резолюції Генеральної Асамблеї превентивна дипломатія може зажадати таких заходів, як зміцнення довіри, раннє попередження, встановлення фактів і інших заходів, при здійсненні яких слід належним чином поєднувати консультації з державами - членами, тактовність, конфіденційність і об'єктивність [64].

Миротворчість означає використання дипломатичних засобів для спонукання сторін конфлікту до припинення бойових дій і початку переговорів про мирне вирішення їх спору. ООН пропонує різні засоби, що дозволяють стримувати і залагоджувати конфлікти і розглядати їх першопричини. Рада Безпеки може рекомендувати шляхи врегулювання спору або доручити Генеральному Секретарю виступати посередником. Генеральний секретар може виступати з дипломатичними ініціативами, спрямованими на заохочення і забезпечення продовження переговорів. Генеральний Секретар ООН відіграє одну з ключових ролей у миротворчості як особисто, так і шляхом направлення спеціальних посланників або місії для вирішення конкретних завдань, наприклад, проведення переговорів або встановлення фактів. Відповідно до Статуту ООН, він має право доводити до відома Ради Безпеки будь - які питання, які, як видається, загрожують міжнародному миру і безпеці [143, с. 13].

Підтримання миру означає забезпечення присутності ООН у конкретному регіоні, яке санкціонується Радою Безпеки за згодою приймаючої країни. До складу цих операцій може входити як військовий і поліцейський персонал, так і цивільний. Операції можуть набувати форму місій військових спостерігачів, сил з підтримання миру або поєднувати елементи таких місій. Операції з підтримання миру традиційно поділяли на дві категорії, що оформилися в період «холодної війни»: місії військових спостерігачів у складі порівняно невеликої кількості неозброєних офіцерів, перед якими поставлені такі завдання, як спостереження за виконанням домовленостей про припинення вогню, контроль за виводом військ або патрулювання кордонів і демілітаризованих зон; миротворчі сили у складі військовослужбовців

національних контингентів, розгорнених для виконання завдань, аналогічних тим, які виконують військові спостерігачі, а також нерідко для того, щоб служити буфером для сторін конфлікту [143, с. 15].

Постконфліктне миробудівництво означає дії, спрямовані на запобігання повторення спалаху насильства між країнами і народами після ліквідації конфлікту або конфліктної ситуації. Напрями цієї діяльності включають забезпечення військової безпеки, встановлення законності та правопорядку, дотримання прав людини, проведення виборів, організацію місцевого управління, охорона здоров'я, освіта і відновлення. Миробудівництво проводиться після закінчення конфлікту з метою відновити основи миру і дати інструменти для побудови щось значнішого, ніж просто відсутність війни [143, с. 16].

На європейському регіональному безпековому рівні провідна роль у вирішенні локальних військових конфліктів належить Європейському Союзу.

ЄС є унікальним безпековим актором, що має досвід діяльності на всіх етапах кризового циклу: раннього попередження, посередництва, розміщення власних місій та операцій в зонах конфлікту, постконфліктного миробудівництва (стабілізації, відбудови, примирення). Домінуючим в ЄС є комплексний та інтегрований підхід до управління кризами і конфліктами, що передбачає змішаний – військово - політичний характер заходів в арсеналі організації, з акцентом на цивільний компонент Спільної політики безпеки і оборони (більшість проведених ЄС місій були цивільними) [132].

В основі проєкції сили ЄС на інших міжнародних акторів декларуються, в першу чергу, цінності та норми, моделі поведінки. Демократія, верховенство права, цінність прав і свобод людини, соціальна справедливість, збереження миру та міжнародної безпеки, солідарність, сталий розвиток, багатосторонність, визначені як цілі у Договорі про Європейський Союз, – ключові принципи, що визначають міжнародну ідентичність ЄС та його відносини з третіми країнами [19].

ЄС вибудував багаторівневу систему антикризової діяльності в регіоні [70], яка включає: політико - дипломатичні та економічні інструменти: політичні заяви, невизнання анексій, реалізація принципу «кондиціональності» («позитивної» у вигляді стимулів, програм технічної допомоги, так і «негативної» у вигляді санкцій); посередництво: у цьому випадку можуть використовуватися як ініціативи членів ЄС («нормандський формат» , посередництво президента Франції Н.Саркозі під час російсько - грузинської війни 2008 р.), так і власні ініціативи («жневський переговорний формат» для Грузії); діяльність спеціальних представників: особливий інструмент для врегулювання конфліктів в пріоритетних для ЄС регіонах; моніторинг: моніторингова місія ЄС у Грузії, ЄС - єдина міжнародна організація, представлена наразі в регіоні після відмови РФ продовжити мандат місії ОБСЄ в 2008 р.; консультативні механізми (консультативна місія ЄС з реформування цивільного сектору безпеки в Україні).

У своїй діяльності ЄС переважно концентрується на інструментах м'якої безпеки, таких як довгострокові структурні реформи, демократична розбудова, посилення стійкості. Союз намагався максимально уникати прямого залучення в конфліктне врегулювання[132].

Вцілому, результативність вирішення локальних військових конфліктів визначається поєднанням політичних і правових засобів вирішення спорів тим, що і ті і інші засоби базуються на одних і тих же міжнародних принципах права, таких як: зобов'язання мирного вирішення спорів; зобов'язання співпраці в мирному вирішенні спорів; принцип суверенної рівності сторін у спорі; свобода сторін у спорі самотійно, за угодою, вибирати найбільш підходящий спосіб вирішення спору; зобов'язання діяти сумлінно і т. п. Крім того, їх об'єднує те, що особливо способи вирішення спорів не повинні означати порушення чинного міжнародного права.

Таким чином, одною із форм завершення локального військового конфлікту є його вирішення – сукупність дій щодо розв'язання ситуації протиріччя між суб'єктами міжнародних відносин (перш за все державами),

яка з'явилася через зіткнення їх національних інтересів та спрямована на збереження, підтримку і відновлення миру. Проведення переговорів, посередництво, примирення, арбітраж, судовий розгляд, звернення до регіональних органів, встановлення фактів (слідчі комісії, розслідування, обслідування), консультації, медіація, добрі послуги є основними мирними засобами вирішення локальних військових конфліктів. У залагодженні локальних військових конфліктів приймають участь міжнародні організації. Провідна роль у вирішенні локальних військових конфліктів належить глобальній міжнародній організації - Організації Об'єднаних Націй, а на регіональному рівні, зокрема Європейському Союзу.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ I

1. Поняття конфлікту в науковій літературі має міждисциплінарну природу, охоплюючи різноманітні прояви зіткнення протилежних інтересів у суспільному житті. У межах юридичної науки конфлікт розглядається як протистояння сторін щодо реалізації чи захисту юридичних прав і обов'язків, що засвідчує правову природу суспільних суперечностей.
2. Воєнний конфлікт, у широкому розумінні, — це форма реалізації глибоких соціально-політичних протиріч через застосування збройного насильства, яка супроводжується підвищеним рівнем мобілізації військово-політичних ресурсів. У вузькому значенні воєнний конфлікт розглядається як форма збройного протистояння, яка, на відміну від війни, має локалізований характер і обмежені стратегічні цілі.
3. У вітчизняній доктрині поряд вживаються терміни «військовий конфлікт» і «воєнний конфлікт», які є синонімічними, що обумовлюється єдиним відповідником в англomовному міжнародному праві — «military conflict». Таким чином, обидва поняття можуть використовуватись як рівнозначні в науковому та нормативному дискурсі.

4. Юридична категорія війни відрізняється від збройного конфлікту своєю декларативністю та правовим статусом: вона передбачає офіційне проголошення, наявність стану війни, введення спеціального правового режиму та легітимізацію застосування колективного насильства, що має характер санкціонованого порушення суверенітету іншої держави.
5. Збройний конфлікт, на відміну від війни, не завжди супроводжується офіційною декларацією та відбувається без формального оголошення, що підкреслює дискретність правового статусу таких подій у міжнародному праві.
6. Локальний військовий конфлікт у рамках різних наукових підходів набуває різних смислових характеристик:
  - у межах соціал-дарвіністського підходу — це форма боротьби за виживання;
  - у марксистському підході — результат боротьби за матеріальні ресурси;
  - у функціональній теорії — чинник соціальної динаміки та формування ідентичності;
  - у структурному функціоналізмі — патологічне відхилення від функціонування стабільної соціальної системи;
  - у конфліктній моделі суспільства — результат антагоністичного зіткнення політичних і соціальних груп;
  - у теорії базисних людських потреб — зіткнення заради задоволення базових потреб, таких як безпека, визнання, участь;
  - у теорії зацікавлених груп — результат усвідомленого протистояння через конфлікт інтересів.
7. Узагальнене визначення локального військового конфлікту дозволяє розглядати його як форму протистояння між суб'єктами міжнародних відносин щодо реалізації власних потреб та інтересів, що супроводжується використанням конвенційних, іррегулярних та

асиметричних методів, включаючи гібридні дії та нівелювання норм міжнародного гуманітарного права.

8. Механізми вирішення локальних військових конфліктів передбачають поєднання політичних і правових інструментів мирного врегулювання. Серед основних підходів виділяють інституціалізацію конфлікту через компроміс, консенсус і співробітництво.
9. Компроміс характеризується взаємними поступками та готовністю сторін частково визнавати правомірність вимог опонента; консенсус базується на принципі відсутності заперечень серед усіх учасників; співпраця передбачає орієнтацію на конструктивний діалог і партнерський підхід до вирішення проблеми.
10. Міжнародне право поділяє засоби врегулювання конфліктів на дипломатичні (переговори, медіація, посередництво) та правові (арбітраж, міжнародний суд), що забезпечує гнучкість та варіативність у виборі оптимальної моделі вирішення.
11. Організація Об'єднаних Націй відіграє провідну роль у залагодженні конфліктів, реалізуючи миротворчі ініціативи через інструменти превентивної дипломатії, миротворчості, підтримання миру та постконфліктного миробудівництва, згідно з положеннями Статуту ООН.
12. Європейський Союз запроваджує багаторівневу систему антикризового реагування, поєднуючи політико-дипломатичні інструменти, санкційні механізми, медіацію та довгострокові програми відбудови, що демонструє його комплексний підхід до врегулювання локальних військових конфліктів.

РОЗДІЛ II. ПОЛІТИКО – ПРАВОВА ПРАКТИКА ВИРІШЕННЯ ЛОКАЛЬНИХ ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТІВ В СУЧАСНОМУ СВІТІ НАПРИКІНЦІ XX – НА ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТТЯ

2.1. Досвід політико – правової діяльності Європейського Союзу і Організації Об'єднаних Націй щодо вирішення локального військового конфлікту в Республіці Хорватія (1991 – 1995pp.)

У сучасній науці міжнародного права склалося дуалістичне розуміння феномену правової практики — у вузькому та широкому значенні. Згідно з вузькою концепцією, правова практика трактується як сукупність конкретних дій суб'єктів міжнародного права, що реалізуються у відповідному контексті. У цьому аспекті, Д. Голдсміт та Е. Познер виділяють чотири основні моделі поведінки держав: по-перше, співпадіння національних інтересів; по-друге, примус з боку слабших держав на потужніші суб'єкти; по-третє, взаємовигідна двостороння взаємодія; і, по-четверте, координація зусиль у певних напрямках [45].

Розширене розуміння правової практики передбачає включення до її складу не лише фактичних дій, але й офіційних позицій держав, міжнародних організацій та національно-визвольних рухів, які закріплені в офіційних актах і документах. Така позиція підтримується, зокрема, В.Г. Буткевичем, В.В. Мициком, О.В. Задорожним.

Суттєвою характеристикою сучасної міжнародної правової практики є її глибока політизованість. У зв'язку з цим у теорії міжнародного права сформувався політико-орієнтований підхід, який інтерпретує міжнародне право як динамічний процес ухвалення владних рішень [124, с. 78].

Як слушно зауважує К.М. Буря, евристичний потенціал політико-правової парадигми полягає у здатності враховувати політичні та юридичні

особливості досліджуваного явища [226, с. 84]. Це дає змогу аналізувати правові процеси крізь призму поєднання юридичних і політичних чинників. Таким чином, ефективним уявляється застосування політико-правового підходу при аналізі досвіду врегулювання локальних військових конфліктів у сучасних міжнародних відносинах.

Актуалізація політико-правового підходу як методологічної основи у дослідженні міжнародного військового протистояння реалізується через вивчення відповідних політико-правових практик. Аналіз досвіду вирішення локального військового конфлікту в Республіці Хорватія (1991–1995 рр.) дозволяє виявити приклади застосування мирних політичних та правових інструментів врегулювання конфліктів.

Погоджуючись із точкою зору Ю.В. Щокіна, практика в міжнародному праві може розглядатися як юридичні факти — конкретні події реального світу, визначені у часі й просторі соціальні явища, що спричиняють виникнення, трансформацію або припинення міжнародних правовідносин. При цьому, на відміну від традиційної теорії юридичних фактів, де нормотворчий акт передує події, у міжнародному праві такі факти можуть мати правотворчий характер і лежати в основі формування міжнародно-правових звичаїв [282, с. 80].

Для того щоб політико-правова практика набула статусу юридично значущої, вона має бути багаторазово і послідовно застосована кількома суб'єктами міжнародного права, передусім тими, чий інтереси безпосередньо зачіпаються. Практика має відзначатися стабільністю, однаковістю та передбачуваністю застосування.

У цьому контексті, заслуговує на увагу політико-правова діяльність міжнародних організацій у процесі врегулювання конфлікту в Республіці Хорватія (березень 1991 р. – листопад 1995 р.). Витоки протистояння між Загребом та Белградом мали глибокі соціально-політичні передумови: смерть Й. Тіто, занепад комуністичної ідеології, економічна криза та піднесення ідей «Великої Сербії». Зокрема, у Меморандумі Сербської академії наук і мистецтв

(1986 р.) проголошувалась необхідність перегляду політичного устрою Югославії, що спричинило націоналістичні настрої та міжетнічну напруженість [203].

Збройне зіткнення між силами СФРЮ та хорватськими формуваннями розпочалося 1 березня 1991 р. в Пакраці, а завершилось підписанням Ердутської угоди 12 листопада 1995 р. [106; с. 67].

У процесі врегулювання конфлікту брали участь ключові міжнародні організації, зокрема Європейське співтовариство (надалі — ЄС) та Організація Об'єднаних Націй. За посередництва ЄС 7 липня 1991 р. було укладено «Бріунську угоду» між представниками Словенії, Хорватії та СФРЮ, що передбачала припинення бойових дій і тимчасову зупинку набуття чинності актами про незалежність [169, с. 238].

Незважаючи на активну посередницьку діяльність ЄС, конфлікт не був повністю локалізований через брак досвіду, несистемність дій та відсутність єдиного бачення ситуації серед країн-членів [41]. Згодом інститут «трійки» був трансформований у Міжнародну конференцію з колишньої Югославії під керівництвом С. Венса та лорда Керрінгтона [73].

Значну роль відіграла створена в 1991 р. Арбітражна комісія Бадінтера, яка займалася тлумаченням спірних правових питань щодо правонаступності, кордонів та суверенітету [57]. Проте Моніторингова місія ЄС, що діяла на території Хорватії, мала суто спостережний характер і не була здатна ефективно впливати на хід подій [86].

ЄС визнав незалежність Хорватії 15 січня 1992 р., після виконання низки політико-правових вимог, передбачених Декларацією про Югославію 1991 р., серед яких — гарантії територіальної цілісності, відмова від ворожої пропаганди та дотримання норм міжнародного права [90].

Таким чином, Європейське співтовариство як міжнародний посередник створило низку організаційно-правових інститутів (інститут «трійки», Арбітражна комісія, Конференція з колишньої Югославії), а також розробило міжнародні нормативно-правові акти, які стали інструментами політико-

правового впливу на перебіг конфлікту. Проте, незважаючи на окремі успіхи в локалізації збройного протистояння, загальна ефективність миротворчих зусиль ЄС залишалась обмеженою через несвоєчасність і реактивний характер прийняття рішень [47].

З метою дослідження політико – правової діяльності міжнародних організацій, зокрема Організації Об'єднаних Націй та Європейського Союзу, у вирішенні локальних військових конфліктів та можливостей їх застосування у розв'язанні російсько – української війни – було проведено експертне опитування студентів – магістрів денної форми навчання Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара. В якості експертів було обрано студентів – магістрів, які навчаються за освітньою програмою «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» в кількості 14 осіб, а також студентів – магістрів, які навчаються за освітньою програмою «Право» і спеціалізуються в галузі міжнародного права в кількості 5 осіб. Загальна чисельність експертів склала 19 осіб. Експертне опитування проводилося в період з 1 грудня 2024 року по 12 грудня 2024 року.

Найбільш поширеним типом експертних опитувальних методів є анкетне опитування (анкетування). Анкетування – це спосіб отримання експертної інформації опосередковано через спеціальний інструментарій - анкету.

Враховуючи обмеженість чисельності фахівців в сфері міжнародних відносин і міжнародного публічного права вибірка була «стихійною».

Результати експертного опитування відображають погляди і думку цільової аудиторії. Тож можуть бути використані для прийняття рішень щодо перенесення досвіду діяльності міжнародних організацій у вирішенні локальних військових конфліктів, зокрема отриманого у формі політико – правової практики вирішення локального військового конфлікту в Республіці Хорватія в (1991 – 1995pp.) та політико – правової практики вирішення російсько – грузинського локального військового конфлікту в серпні 2008р.,

на вирішення російсько – української війни як локального військового конфлікту.

Серед опитаних експертів були представлені переважно особи: 35,0% - чоловічої статі, 65, 0% — жіночої статті.

За віком опитані респонденти - це особи молодого віку – до 25 років.

Опитані експерти зазначили, що серед чинників, які найбільше впливають на обрання тих чи інших засобів вирішення локальних військових конфліктів є в першу чергу участь у розв’язанні локального військового конфлікту авторитетних нейтральних щодо конфліктуючих сторін посередників, які допомагають опонентам вирішити проблемну конфліктну ситуацію – на це вказали 100,0 % опитаних респондентів. Також велике вагоме значення на вибір тих чи інших засобів впливу на конфліктну ситуацію є ступінь схожості – різниці позицій між конфліктуючими сторонами щодо предмету конфлікту – на це вказали 82,0% опитаних респондентів; наявність у конфліктуючих сторін обраної стратегії поведінки в конфлікті – на це вказали 76,0 % опитаних; наявність розроблених можливих варіантів вирішення конфлікту – на це вказали 72,0 % експертів. Серед інших чинників, які впливають на вибір тих чи інших засобів вирішення локальних військових конфліктів є складність проблеми, що стала предметом виникнення локального військового конфлікту – на це вказали 68,0% опитаних; 64,0 % - зазначили, що важливе значення у виборі засобів вирішення конфлікту мають політичні характеристики конфліктуючих сторін; 60, 0 % - вказали на схожість або відмінність уявлень конфліктуючих сторін щодо символів, які позначають перемогу або поразку сторін; 56,0% - вказали на наявність часу для з’ясування позицій і інтересів конфліктуючих сторін; 52,0% - вказали на рівність статусу оппонентів; 50,0% - звернули увагу на такий чинник як дотримання конфліктуючими сторонами певних принципів участі в конфлікті; 48,0% - назвали такий чинник як відсутність залежності між сторонами.

На питання, які елементи системи антикризової діяльності може застосувати Європейський Союз у розв’язанні російсько – української війни,

100,0% опитаних експертів відповіли – перш за все це політико - дипломатичні та економічні засоби. Про те, що ефективними будуть політичні заяви, так вважає всього 14,0% опитаних експертів. Ще менше, а саме 2,0 % респондентів вважає, що невизнання Європейським Союзом анексії АР Крим матиме значення для розв’язання російсько – української війни. Проте, 94,4% експертів висловили думку, що реалізація Європейським Союзом принципу кондиціональності у негативній формі - посилення санкцій проти російської федерації матиме ефективні результати; всі - опитані експерти висловили думку, що реалізація принципу «кондиціональності» у позитивній формі – у вигляді надання програм технічної допомоги російській федерації ніяким чином не вплине на вирішення російсько – української війни. Також негативно експерти висловилися щодо реалізації посередницьких ініціатив Європейським Союзом у формі на кшталт «нормадського формату». Ніхто із експертів не відмітив, що посередництво у такій формі здатне призвести до вирішення російсько – української війни. 94,0 % опитаних респондентів вважають, що посередництво у формі ініціатив окремих політичних лідерів країн – членів Європейського Союзу зможе принести ефект у вирішення російсько – української війни. Скептичною є думка експертів щодо отримання ефектів від діяльності спеціальних представників ЄС. 12, 0% експертів вказали на можливий результат у завершенні російсько – української війни від реалізації такого інструменту; ще тільки 2,0 % опитаних експертів вказали на результативність від моніторингу; 80,0 % вважають, що ефект можливо отримати від реалізації консультативних механізмів. Всі 100,0% експертів вважає, що Європейський Союз не може реалізувати інструменти м’якої безпеки, такі як довгострокові структурні реформи, демократична розбудова, посилення стійкості з метою вирішення російсько – української війни.

Звертаючись до досвіду вирішення локального військового конфлікту Європейським Союзом в Республіці Хорватія (1991 – 1995рр.), експерти відмітили, що малоефективним є застосування інституційної форми «Трійки» задля розв’язання російсько – української війни. Делегація Євросоюзу, яка

складатиметься з міністрів закордонних справ будь – яких країн ЄС не призведе до яких – небудь результатів у розв’язанні російсько – української війни. Таку думку висловили 100,0 % респондентів. Така інституція, на думку опитаних, ніяк не зможе вплинути на зупинку бойових дій на території України.

Створення для України такої спеціальної інституції як Конференція за аналогією з Конференцією Європейської спільноти з Югославії (із серпня 1992р. Міжнародна конференція з колишньої Югославії), також на думку експертів ніяк не зможе вплинути на зупинку бойових дій на території України. Таку думку висловили 100,0% респондентів.

Аналогічної думки експерти дотримуються і щодо такої інституційно – правової форми вирішення локального військового конфлікту як Моніторингова місія ЄС, адже вона має повноваження тільки стеження за ситуацією в країні в усіх сферах і детально фіксувати всі події та готувати відповідні звіти. Проте, ця місія ніяких повноважень та дієвого впливу на вирішення ситуації конфлікту не має. Арбітражну комісію також експерти вважають не доцільним створювати для України (за аналогом Арбітражної комісії Мирної конференції з колишньої Югославії - комісія Бадинтера) – на це вказали 100,0% респондентів, адже Україна вимагає повернення до кордонів 1991 року і не потребує ніяких консультативних висновків щодо міждержавних кордонів.

До пошуку шляхів врегулювання збройного конфлікту в Республіці Хорватія долучилася і Організація Об’єднаних Націй як міжнародна універсальна організація та суб’єкт міжнародного права, яка мала необхідний досвід проведення вдалих операцій щодо врегулювання міжнародних локальних військових конфліктів у різних регіонах світу. Через Резолюції Ради Безпеки, Організація Об’єднаних Націй зобов’язувала та рекомендувала іншим суб’єктам міжнародного права утриматися від будь – яких дій, які б утруднювали мирне врегулювання конфлікту в країнах колишньої Югославії вцілому, та Хорватії зокрема [47].

25 вересня 1991 р. Рада Безпеки ООН ухвалила рішення, згідно з яким усі держави були зобов'язані безвідкладно запровадити повне й всеосяжне ембарго на постачання будь-яких видів зброї та військового обладнання до території Югославії [180]. 23 листопада 1991 р. у місті Женева було підписано Женевську угоду про припинення вогню та виведення Югославської народної армії з території Республіки Хорватія. Підписи під цим документом поставили президент Хорватії Франьо Туджман, президент Сербії Слободан Мілошевич, федеральний секретар з питань національної оборони генерал Велько Каджеєвич та спеціальний посланець Генерального секретаря ООН по колишній Югославії — дипломат США Сайрус Венс. У межах цієї домовленості було досягнуто згоди щодо розміщення миротворчої місії ООН на хорватській території [14].

27 листопада 1991 р. Рада Безпеки ООН у своїй Резолюції 721 висловила офіційну позицію, зазначивши, що розгортання операції ООН з підтримання миру є можливим лише за умови досягнення сталого припинення вогню [84]. 15 грудня 1991 р. було схвалено доповідь Генерального секретаря, яка містила докладний план миротворчої операції [83]. Основною метою цього плану було припинення збройного протистояння між хорватськими урядовими силами та сербськими формуваннями, які домагалися автономії. План передбачав також створення умов для політичного діалогу та забезпечення захисту цивільного населення. Так званий «План Венса» включав: дотримання режиму припинення вогню всіма сторонами; повне виведення підрозділів ЮНА з території Хорватії; визначення та демілітаризацію районів, які зазнали найбільшої шкоди внаслідок бойових дій (Східна Славонія, Західна Славонія, Книнська Країна), а також забезпечення безпеки місцевих мешканців через розміщення там контингенту «блакитних шоломів»; формування миротворчих підрозділів на добровільних засадах за участю держав-членів ООН; здійснення загального керівництва операцією особистим представником Генерального секретаря ООН; тимчасове забезпечення функціонування органів місцевої влади й поліції до досягнення остаточного політичного врегулювання [16].

2 січня 1992 р. за посередництва представника Генерального секретаря ООН між військовими представниками Хорватії та ЮНА в м. Сараєво була підписана Імплементативна угода щодо негайного припинення вогню. Рада Безпеки ООН у Резолюції 727 від 8 січня 1992 р. схвалила наміри Генерального секретаря та його особистого посланця щодо розгортання нової місії, зокрема — негайного направлення до Югославії групи з 50 офіцерів зв'язку з метою забезпечення контролю за режимом припинення вогню. Крім того, Рада Безпеки закликала всі сторони конфлікту вжити заходів для гарантування безпеки співробітників ООН та членів Місії спостереження Європейського Співтовариства [85].

Упродовж 1992 р. Рада Безпеки ООН ухвалила низку резолюцій, спрямованих на запобігання подальшій ескалації військового конфлікту в Республіці Хорватія. Так, Резолюція 743 зафіксувала рішення щодо розгортання миротворчої місії ООН — UNPROFOR — на території Югославії [89]. Перші підрозділи миротворчого контингенту прибули до Хорватії у травні 1992 р., паралельно з виведенням підрозділів ЮНА. Мандат UNPROFOR передбачав демілітаризацію трьох визначених захищених зон (UNPA – United Nations Protected Areas) на території Хорватії та гарантування безпеки місцевого населення. Зони включали райони, які до кінця 1991 р. перебували під контролем самопроголошеної Республіки Сербська Країна. Проте вже на початковому етапі діяльності UNPROFOR виникли труднощі з так званими «рожевими зонами» — територіями, не охопленими мандатом місії, але зайнятими сербськими силами до прибуття миротворців. Нездатність ООН вплинути на цей аспект стала джерелом розчарування уряду Хорватії у місії UNPROFOR [28].

UNPROFOR також здійснювала моніторинг демілітаризації півострова Превлака та контроль за дамбою Перуча в Північній Далмації [54].

Також протягом 1992 р. Рада Безпеки ООН ухвалила низку додаткових рішень, зокрема: щодо надання дозволу на розміщення охоронних сил у п'яти республіках колишньої Югославії, у тому числі в Хорватії [10]; про

необхідність розпуску і роззброєння хорватських військових формувань, які перебували на території Боснії і Герцеговини [91]; про прийняття Республіки Хорватія до складу держав-членів ООН [92]; про вимогу до Хорватії повернути війська на позиції, які вони займали до бойових дій 21 червня 1992 р., та припинити наступ у зонах, що перебували під охороною ООН [186]; про розширення повноважень місії UNPROFOR у зв'язку з її недостатньою ефективністю [55].

Тривалий конфлікт в Республіці Хорватія мав тяжкі економічні та політичні наслідки для конфліктуючих сторін. 29 березня 1994р. хорвати і хорватські серби уклали угоду про перемир'я, яка надала імпульсу переговорному процесу з економічних питань [42].

Наслідком переговорного процесу стало укладання угоди про нормалізацію економічних відносин між «Республікою Сербська Країна» і Республікою Хорватія від 2 грудня 1994р. за участю представників Контактної групи (вона замінила Міжнародну конференцію по колишній Югославії) в складі ООН, США, РФ, Франції, Німеччини, Великобританії. Ця угода передбачала: відновлення залізничних і автомобільних комунікацій, водо – і електропостачання, Адріатичного нафтопроводу; отримання «Республікою Сербська Країна» коридору із Сербією, який би знаходився поза контролем Хорватії [156, с. 73].

Згідно із планом Z – 4 Хорватія мала надати «Республіка Сербська Країна» широку автономію в складі Республіки Хорватія. Передбачалося, що «Республіка Сербська Країна» стане майже повністю незалежною юридичною особою, але без міжнародної правосуб'єктності; під юрисдикцією Хорватії мали залишатися закордонні справи, оборона, міжнародна торгівля – за деяким виключенням; Сербська країна отримувала право на власну назву, прапор, герб, президента, парламент, уряд, суди, поліцію (але не армію) використання своєї (тобто сербської) мови, право на власні гроші, власні податки, митниці і право самостійно укладати окремі міжнародні угоди; у Сербській Країні передбачалося подвійне громадянство (Хорватії і Югославії); громадяни

Республіки Сербська Країна отримували право брати участь у загальнонаціональних виборах у Хорватії (президентських і парламентських); передбачалася наявність представників сербської автономії в хорватському парламенті, в уряді, судах та інших центральних органах влади [16].

Завершення військового конфлікту в Хорватії було реалізовано на основі Ердутської угоди, яка передбачала демілітаризацію території, перехідну адміністрацію, повернення біженців, створення спільних поліцейських сил, дотримання прав людини, компенсацію втраченого майна [56].

Організація Об'єднаних Націй як універсальна безпекова організація з метою розв'язання локального військового конфлікту в Республіці Хорватія створила та застосувала за участю інших посередників такі інституційно – правові форми як Контактна група та Міжнародний трибунал для судового переслідування осіб, відповідальних за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, здійсненні на території колишньої Югославії з 1991р.; миротворча місія ООН (UNPROFOR). Нормативно - правовими інструментами врегулювання конфлікту стали резолюції РБ ООН, а також низка угод: Женевська угода про припинення вогню та виведення ЮНА з Хорватії; План миротворчої операції «План Венса»; Імплементативна угода про негайне припинення вогню; Даруварська угода; Загребська угода (Z – 4); Ердутська угода. Вони передбачали реалізацію комплексу таких заходів як: зобов'язання всіх держав невідкладно ввести всезагальне і повне ембарго на постачання будь – якої зброї і військового спорядження в Югославію; розміщення на хорватській території миротворчої місії; зобов'язання всіх сторін конфлікту дотримуватися режиму припинення вогню; демілітаризація районів, що найбільше постраждали від військових дій; здійснення керівництва миротворчою операцією особистим працівником Генерального секретаря ООН; забезпечення функціонування місцевої влади і поліції на тимчасових засадах до досягнення загального політичного урегулювання кризи; розпуск і розброєння елементів Хорватської армії, які знаходяться в

Республіці Боснія і Герцеговина; припинення ворожих військових дій в межах районів, які охороняються ООН в прилеглих до них районах; створення передумов для покращення життя на територіях, що контролювала Хорватія і на територіях контрольованих РСК; створення спільної комісії, задачею якої була нормалізація життя в регіоні, повернення додому біженців, доступ мешканців населених пунктів на лінії розмежування до приватної власності; реалізація заходів довіри на території Республіки Хорватія.

В експертному опитуванні, на питання, які особливі політичні заходи може застосувати Організація Об'єднаних Націй у розв'язанні російсько – української війни, то 98,0 % опитаних експертів вказали на такий захід як миротворчість – тобто спонукати сторони до припинення бойових дій і початку переговорів про мирне вирішення їх спору. При цьому, на думку експертів, найбільш дієвим заходом в цьому може бути направлення спеціальної місії ООН для встановлення і зміцнення довіри (це захід превентивної дипломатії). Важливо зазначити, що тільки 14, 0% опитаних експертів вказали, що в ролі ефективного посередника розв'язання російсько – української війни може виступати Генеральний Секретар ООН. Це підтверджує тенденцію щодо дисфункції ООН як універсальної організації, що покликана забезпечити мир і безпеку у світі. 26,0 % опитаних експертів вважає, що ефективним у вирішенні російсько – української війни буде направлення спеціальних представників ООН для вирішення конфлікту; 92,0% опитаних експертів вказали на ефективність розробки і застосування такого інструменту вирішення російсько – української війни як дипломатичні ініціативи ООН у формі розробленої дорожньої карти виходу із локального військового конфлікту.

Такий особливий політичний захід Організації Об'єднаних Націй як підтримка миру (присутність місій ООН на території України за її згодою) також, на думку експертів може бути важливим фактором у вирішенні російсько – української війни. На це вказали 92,0 % опитаних експертів. Серед методів, підтримки миру, які б могли бути ефективними у розв'язанні

російсько – української війни, на думку експертів є присутність військових сил ООН з підтримки миру на території України. Малоефективним, на думку експертів є застосування такого методу як присутність місії військових спостерігачів ООН на території України. Тільки 8,0% експертів означили цей метод як ефективний.

Всі 100, 0% опитаних експертів вказали, що після завершення гарячої фази російсько – української війни, Україна потребуватиме такого особливого політичного заходу Організації Об'єднаних Націй як постконфліктне миробудівництво (дій, спрямованих на запобігання повторення спалаху насильства між країнами і народами). Серед методів постконфліктного миробудівництва, забезпечення військової безпеки є методом, якого Україна потребуватиме найбільше після завершення гарячої фази війни. На це вказали всі 100,0 % опитаних експертів. Серед інших методів постконфліктного миробудівництва, на думку експертів, Україна матиме потребу у моніторингу дотримання прав людини – 84,0% опитаних експертів вказали на цей метод. Ще 76,0% опитаних експертів вказали на забезпечення з боку ООН охорони здоров'я, освіти. При цьому, 100,0 % опитаних експертів також вказали на потребу у відновленні територій.

Звертаючись до досвіду вирішення локального військового конфлікту Організацією Об'єднаних Націй в Республіці Хорватія (1991 – 1995рр.), експерти відмітили, що ефективним політичним заходом вирішення російсько – української війни, який був застосований у розв'язанні локального конфлікту в Республіці Хорватія в 1991 – 1995рр. могла б стати військова миротворча місія ООН на території України – на це вказали 90,0 % опитаних експертів. Також 100,0 % опитаних експертів вказали на необхідність застосування щодо російської федерації такої інституційно – правової форми, яку було використано за підсумками вирішення локального військового конфлікту в Республіці Хорватія - створення Міжнародного трибуналу для судового переслідування осіб, відповідальних за порушення гуманітарного права під час ведення бойових дій на території України. На думку експертів,

така інституційно – правова форма вирішення локальних військових конфліктів як Створення Контактної групи, яка була застосована ООН в Республіці Хорватія, є малоефективною. На її ефективність вказали лише 4,0% опитаних.

Нормативно-правовим інструментом вирішення російсько – української війни, який був використаний Організацією Об'єднаних Націй при вирішенні конфлікту в Республіці Хорватія, на думку експертів, за аналогією могла б бути ефективною для розв'язання російсько – української війни Угода про припинення вогню і виведення російських збройних формувань і російських збройних сил з території України (за аналогією з Женевською Угодою) – на це вказали 82,0% опитаних. Важливими також є резолюції Ради Безпеки ООН, які спрямовані на припинення російської агресії проти України.

Створення для України нормативно – правового інструменту аналогічного до «Плану Венса», який було розроблено для Республіки Хорватія, могло б забезпечити досягнення справедливого миру в Україні. На це вказали 94,0 % експертів. «План Венса» для України повинен передбачати: дотримання сторонами режиму припинення вогню; виведення всіх підрозділів російської армії і військових формувань з території України; визначення окупованих російською федерацією територій України як постраждалих від військових дій та їх повна демілітаризація, а також захист населення, яке в них проживає від загрози збройного нападу шляхом розміщення там «блакитних шоломів». На думку експертів, такими є окуповані території АР Крим, Луганської, Донецької, Запорізької, Херсонської областей. На це вказали всі 100,0 % опитаних експертів. Також необхідним є формування миротворчих підрозділів країнами – членами ООН на добровільній основі. Так вважають 88,0 % опитаних експертів. При цьому, 12,0% респондентів висловили думку, що керівництво операцією повинно здійснюватися представником Генерального Секретаря ООН, в підпорядкуванні якого будуть знаходитися і безпосередні виконавці плану – цивільні і військові керівники підрозділів Місії. 98,0% опитаних вважають, що Україна повинна надавати всіляку

допомогу миротворцям, які будуть перебувати на території України в межах такого «Плану Венса» для України. При цьому, на деокупованих територіях, забезпечення функціонування місцевої влади і поліції повинно здійснюватися на тимчасових засадах до досягнення загального політичного вирішення російсько – української війни.

В контексті завершення російсько – української війни також могло б бути доцільним створення для України аналогу Даруварської угоди. На це вказали 84,0% опитаних експертів. Такий нормативно – правовий інструмент повинен містити положення щодо повернення біженців додому; відкриття транспортних шляхів на деокупованих територіях, об'єднання їх з інфраструктурою України. Це дозволило б більш ефективно і в найкоротші строки інтегрувати деокуповані території в простір України. До того ж, це б створило передумови для покращення умов життя населення на деокупованих територіях. В межах такої угоди необхідно було б окреслити потребу у відбудові телекомунікаційних ліній – так вважають 90,0% опитаних. Також така Угода, за аналогією до Даруварської повинна містити положення про утворення спільної комісії, задачею якої була нормалізація життя (на деокупованих територіях – так вважають 84,0% опитаних експертів); визначення умов повернення додому біженців (так вважають 78,0% опитаних експертів).

100,0% опитаних експертів виступили проти створення для України аналогу Загребської Угоди. Неприйнятним для України є надання будь – якої автономії деокупованим районам України.

Також 100,0 % опитаних експертів висловили думку, відповідно до якої для України обов'язковим є створення аналогу Ердутської Угоди. Така Угода для України обов'язково повинна містити такі положення: демілітаризація деокупованої території (на це вказали 100,0% експертів); створення перехідної адміністрації (на це вказали 100, 0% експертів); повернення біженців до своїх осель (на це вказали 100,0 % опитаних); дотримання прав людини, компенсацію втраченого майна (на це вказали 100,0% опитаних експертів).

Отже, Європейський Союз і Організація Об'єднаних Націй застосували певний комплекс політико – правових форм, інструментів, методів і заходів щодо вирішення локального військового конфлікту в Республіці Хорватія в 1991 – 1995 рр.. Значну їх частину можливо застосувати у вирішенні російсько – української війни.

2.2. Політико – правова діяльність Європейського Союзу щодо вирішення російсько – грузинського локального військового конфлікту (серпень 2008р.): досвід для України

Під час пошуку ефективних політико – правових практик до встановлення сталого миру на європейському континенті необхідно звернути увагу на російсько – грузинський конфлікт, який виник в серпні 2008 року та на досвід його врегулювання.

У серпні 2008 року Росія вторглася в Грузію, порушивши основні норми міжнародного права, зокрема ті принципи, які були закріплені в Заключному акті НБСЄ: принципи територіальної цілісності та непорушності державних кордонів [42].

Передумовами виникнення конфлікту навколо грузинських автономій, Абхазії та Південної Осетії є те, що Російська Федерація традиційно вважає Південний Кавказ сферою своїх привілейованих інтересів і конкурує за сфери впливу із Заходом (на чолі зі США) та регіональним актором – Туреччиною. Країни Південного Кавказу в своїй геополітиці змушені спиратися на допомогу зовнішніх союзників (партнерів). У субрегіоні існує геополітичне протистояння між Росією та Заходом, котрий підтримує Грузію як свій «форпост» на Південному Кавказі. Стратегія Росії передбачає збереження контролю над своїми сателітами – Південною Осетією й Абхазією та можливе використання їх в якості геополітичних «плацдармів»[41].

Збройні сутички грузинських і південноосетинських сил розпочалися на початку липня 2008 року. У ніч на 8 серпня почали надходити перші

повідомлення про обстріл м. Цхінвал грузинськими військами. Офіційний Тбілісі стверджує: змушені були вдатися до встановлення порядку та миру силами збройних сил, так як сепаратисти відкрили масований вогонь по грузинських селах[106].

Необхідно зазначити, що зобов'язання держав - членів ООН поважати територію Грузії у її міжнародно - визнаних кордонах передбачено в кількох резолюціях РБ ООН щодо Абхазького конфлікту (наприклад, резолюції S/RES/1582 (2005), S/RES/1615 (2005), S/RES/1666 (2006), S/RES/1752 (2007), S/RES/1781 (2007), S/RES/1808 (2008) та інші) [359].

Стрімкий розвиток подій 8 серпня 2008р. в Грузії зумовив зібратися членів Ради безпеки ООН за ініціативою Росії на екстрене засідання. Текст заяви, що складається з трьох речень, члени Радбезу обговорювали протягом двох годин за закритими дверима, проте так і не узгодили остаточний варіант. Розбіжності спричинило формулювання про те, що обидві сторони, які конфліктують, повинні «відмовитися від застосування сили». Ця фраза не влаштувала Грузію і США, які підтримували цю країну. Генсек ООН висловив «глибоке занепокоєння» ситуацією в Південній Осетії. Представник ЄС із зовнішньої політики Хав'єр Солана, генсек НАТО Яап де Хооп Схеффер і представник держдепартаменту США закликали сторони припинити бойові дії і сісти за стіл переговорів [174, с. 67].

9 серпня ООН провела чергове засідання, на якому посол віталій чуркін заявив, що Москва не погодиться на припинення вогню, оскільки грузинські війська досі перебувають на території Південної Осетії. Генеральний секретар ООН, а за ним європейські та американські політики і дипломати закликали сторони припинити бойові дії [174, с. 69].

Російсько-грузинська війна привернула увагу усієї міжнародної спільноти, і Європейського Союзу зокрема. Важливим цей конфлікт став не лише для Євросоюзу як глобального актора, а й для Євросоюзу як медіатора. Цей конфлікт став першим, у який ЄС втрутився у ролі медіатора [25].

Медіація Європейського Союзу в російсько – грузинському конфлікті реалізовувалася в декілька етапів. На першому етапі міністри закордонних справ Франції та Фінляндії - Бернар Кушнер та Александр Стубб відповідно - діючи як представники ЄС, прибули до Тбілісі 9 серпня 2008р.. У ході консультації з грузинським міністром закордонних справ Екою Ткешелашвілі вони розробили проєкт угоди про припинення вогню, який після того було погоджено з М. Саакашвілі. Проєкт містив три головні пункти: припинення бойових дій, визнання Росією територіальної цілісності Грузії та швидке відновлення довоєнного статусу - кво. Наступним кроком після отримання підпису грузинського президента стало обговорення чорнового варіанту угоди з російською стороною [225, с. 34].

Одночасно тогочасний президент Франції Н. Саркозі з 10 серпня 2008р. проводив телефонні консультації з д. медведєвим і м. саакашвілі. 12 серпня 2008р. він прибув до москви і презентував власний варіант угоди президенту РФ д. медведєву, з яким той не погодився [295, с. 67].

Але на основі пропозицій президента Франції, було узгоджено 6 пунктів плану Government of Georgia, Six Point Peace Plan, 2008): 1. Не звертатися до застосування сили; 2. Остаточно припинити усі військові дії; 3. Вільний доступ до гуманітарної допомоги; 4. Повернення збройних сил Грузії на місця їх постійної дислокації; 5. Виведення збройних сил Росії на лінію, де вони перебували до початку бойових дій. До створення міжнародних механізмів – уживання російськими миротворцями додаткових заходів безпеки; 6. Початок міжнародного обговорення шляхів забезпечення сталої безпеки Абхазії та Південної Осетії [46].

16 серпня президенти М. Саакашвілі і Д. Медведєв за посередництва президента головуєчої тоді в ЄС Франції Ніколя Саркозі підписали угоду про припинення вогню [18].

На другому етапі медіації, який розпочався 15 жовтня 2008р. відбувся перший раунд Женевських дискусій, які були спрямовані на забезпечення безпеки та стабільності в регіоні. Женевські дискусії тривають до сьогодні і це

єдиний формат діалогу між представниками сторін конфлікту – Грузії, РФ, абхазії і південної осетії. У м. Женева з 2008р. обговорюється головним чином проєкт договору про взаємне незастосування сили і механізм повернення біженців, проте ніяких рішень з цих питань за весь час так і не було прийнято [106].

Основні результати європейської медіації на кожному з етапів були наступними. На першому з них мали місце такі: 1. Укладення угоди про припинення вогню між сторонами; 2. Фактична деескалація конфлікту до ненасильницького рівня як наслідок цієї угоди; 3. Згода сторін на перехід до наступного етапу врегулювання, передбаченого угодою; 4. Впровадження механізму контролю за виконанням умов досягнутої у процесі медіації угоди; 5. Неповне виконання Росією одного з пунктів плану (виконано з точки зору РФ, невиконано з точки зору Грузії та ЄС). На другому етапі ключовими результатами були: 1. Організація єдиного переговорного майданчика із залученням усіх сторін конфлікту, що спрямований на управління конфліктом; 2. Підтримання «життєздатних» переговорів, попри періодичні перешкоди з боку представників самопроголошених республік та Росії; У межах діяльності цього майданчика: 3. Досягнення згоди між сторонами з другорядних питань; 4. Відсутність суттєвого прогресу з найголовніших питань; 5. Неповне виконання 6 - пунктового плану однією зі сторін (пункту 5 Росією) [125].

На сьогодні російсько – грузинський конфлікт вважається класичним замороженим конфліктом. Миротворчі зусилля ООН були символічними і не призвели до вирішення конфліктної ситуації. Але в той же час Європейський Союз реалізував медіаційну практику розв'язання конфлікту. Медіація стала важливим засобом управління цим конфліктом (не вирішенням і не розв'язанням). При цьому Європейський Союз медіацію розглядав як проактивну політико - правову стратегію, що спрямована на запобігання та вирішення військового конфлікту. Результати зусиль ЄС є неоднозначними. Найбільшою перешкодою для ефективності медіації ЄС було небажання сторін конфлікту йти на компроміс. Попри певну готовність Грузії, Росія,

південна осетія та абхазія не виявили бажання йти на поступки, оскільки збереження статус - кво відповідало їхнім інтересам. Це призвело до глухого кута в переговорах, коли ЄС вдалося досягти лише незначних цілей у переговорному процесі. Ці обмежені можливості для компромісу підірвали здатність Європейського Союзу використовувати важелі впливу та стратегію медіації для підвищення ефективності миротворчих перемовин [24].

Підхід, який було застосовано Європейським Союзом для втручання в ситуацію російсько – українського конфлікту в серпні 2008р. можливо застосувати і в ситуації російсько – української війни. На це вказали 100,0 % опитаних експертів. Втручання Європейського Союзу як медіатора в російсько – українську війну на етапі ведення бойових дій є необхідним, на це вказало 94, 0 % опитаних експертів. Це, на їх думку, стало б початком процесу вирішення конфлікту – так вважає 84,4% опитаних.

Медіацію варто розуміти як процес врегулювання конфлікту, що пов'язаний із власними зусиллями сторін, але відрізняється від нього, у ході якого сторони звертаються за допомогою або приймають пропозицію допомоги від особи, групи, держави чи організації для зміни або впливу на їхнє сприйняття чи поведінку, без звернення до фізичної сили або до авторитету закону. Медіація – обов'язково добровільна і непримусова форма втручання, що передбачає право сторін як прийняти, так і відхилити пропозиції медіатора. Європейську медіацію було визначено як будь - які зусилля окремих або колективних суб'єктів, що представляють Союз, націлені на сприяння переговорам між сторонами та врегулювання конфлікту. Вказаними суб'єктами можуть бути не тільки інституційні актори, а і держави - члени, що діють від імені ЄС [205, с. 67].

В цілому вважаємо, що медіація є формою посередництва, відповідно вона постає як мирний засіб вирішення міжнародних спорів.

За аналогією проведення медіації Європейським Союзом щодо урегулювання російсько – грузинського конфлікту в серпні 2008р., результатами проведення медіації Європейським Союзом щодо розв'язання

російсько – української війни, на першому етапі втручання могло б стати укладання угоди між сторонами. Так вважає 96,0 % опитаних експертів; 80,0% експертів висловили думку, що відбулася б деескалація конфлікту до ненасильницького рівня; 76,0% - опитаних вважає, що це призвело б до згоди сторін на перехід до мирного врегулювання. Необхідно відмітити, що перший етап втручання повинен містити можливість впровадження механізму контролю за виконанням умов досягнутої у процесі медіації угоди – на це вказали 100,0 % респондентів.

Вцілому, вважаємо, що перший етап можливої медіації Європейського Союзу щодо вирішення російсько – української війни повинен містити всі окреслені експертами результати, а саме: укладення угоди про припинення вогню між сторонами; деескалація конфлікту до ненасильницького рівня; згода сторін на перехід до мирного врегулювання; впровадження механізму контролю за виконанням умов досягнутої у процесі медіації угоди.

Другий етап медіації Європейського Союзу щодо вирішення російсько – української війни міг би бути спрямованим на забезпечення безпеки та стабільності в регіоні. На це вказали 100,0 % опитаних респондентів. Початок проведення дискусій за аналогією Женевських, міг би стати форматом діалогу між представниками сторін конфлікту. Так вважає 86,0% опитаних експертів. В межах таких дискусій могло б стати обговорення проєкту про взаємне незастосування сили і механізм повернення біженців – на це вказали 84,0 % опитаних експертів.

На нашу думку, у випадку проведення медіації Європейським Союзом щодо вирішення російсько – української війни, то необхідно також окреслити питання відшкодування шкоди російською федерацією Україні за здійснений нею акт агресії, а також повинно бути розглянуто питання можливого примирення. Ці питання, на нашу думку, повинні бути обговорені в процесі дискусії і консультацій на третьому етапі медіації. При цьому, можливою моделлю вирішення цих питань могла б стати модель відновного правосуддя.

Таку ж думку висловили і опитанні експерти. Так вважають 84,0% опитаних респондентів.

У випадку російсько – української війни модель відновного правосуддя повинна охоплювати збалансування потреб України, країн – членів Європейського Союзу та російської федерації як порушника основних принципів міжнародного права.

Основу відновного правосуддя становить усвідомлення того, що злочин несе шкоду жертвам, а також осмислення необхідності несення правопорушником відповідальності за те, що було ним або нею скоєне. Таким чином, відновне правосуддя передбачає активне залучення жертв, правопорушників та інших учасників, що зазнали впливу злочинних дій, а також міжнародної спільноти до процесу правосуддя. Зрештою, відновний процес спрямований не на покарання, а на залагодження стосунків, відновлення належного порядку в міжнародному співтоваристві та реінтеграцію правопорушників у суспільство з метою запобігання скоєння правопорушень у майбутньому.

Отже, Європейський Союз застосував медіацію як форму посередництва та мирний засіб вирішення російсько – грузинської війни в серпні 2008р., що призвело до часткового розв’язання цього локального військового конфлікту. Цей мирний засіб вирішення міжнародних спорів можливо застосувати і для вирішення російсько – української війни.

Дослідження політико – правових практик вирішення локальних військових конфліктів в сучасному світі є одним із способів пошуку ефективних шляхів припинення невинуватеної агресії російської федерації проти України. Крім того, було б доцільно політико – правову стратегію медіації адаптувати до унікального контексту російсько – української війни, використовуючи комплекс організаційно – правових форм, нормативно – правових інструментів та політичних заходів. В умовах, якщо навіть немає зони можливої спільної позиції, можна досягти певного результату зосередившись на менш політично забарвлених питаннях, щоб викликати

довіру та стабільність між сторонами конфлікту, як це було зроблено Європейським Союзом в Грузії.

2.3. Проєкт Дорожньої карти вирішення російсько-українського локального військового конфлікту

Дорожня карта вирішення російсько – українського локального військового конфлікту (далі – Дорожня карта) – це документ, який об’єднує підходи України, Організації Об’єднаних Націй та Європейського Союзу щодо вирішення російсько – українського локального військового підходу.

Повномасштабне вторгнення РФ в Україну стало найбільшим військовим конфліктом у Європі з часів Другої світової війни. Наслідки російсько – української війни безпосередньо впливають на регіональні та глобальні тенденції, обумовлюють формування нового європейського безпекового порядку, який спирається на такі засади як організація європейської моделі територіальної оборони, безальтернативність функціонування трансатлантичної системи оборони для європейського континенту. Основою для оновлення архітектури європейської безпеки мають стати ключові елементи вирішення російсько – української війни, а саме: відновлення територіальної цілісності України, забезпечення територіальної недоторканості, справедливе покарання агресора за воєнні злочини, злочини проти людяності, агресію і геноцид, примус нападника до відшкодування завданих збитків.

Європейський Союз зберіг єдність у своїй відповіді на війну. Більшість сусідніх із РФ держав переконалися в тому, що побоювання регіональних амбіцій Росії не були безпідставними. Натомість Франція та Німеччина виявилися не готовими до нових геополітичних реалій у регіоні – дії РФ примусили їх вдатися до різкої переоцінки рівня національної безпеки та європейських оборонних перспектив. Війна РФ проти України уможливила і пришвидшила процеси, а саме: прискорене отримання Україною статусу

кандидата у ЄС протягом трьох місяців; бюджет Європейського фонду миру в сумі 2,5 млрд євро був використаний для підтримки оборони України; прагнення Фінляндії та Швеції стати членами НАТО, що переважило страх «антагонізації» Росії.

Жорстокий напад Росії на Україну завдав великої шкоди її громадянам. Значна кількість осіб прямо чи опосередковано зазнали шкоди чи негативного впливу внаслідок дій держави - агресора. Виникли окремі групи осіб, які зазнали негативного впливу внаслідок агресії: особи, які отримали інвалідність внаслідок поранень чи інших ушкоджень здоров'я, одержаних від вибухових речовин, боєприпасів і військового озброєння; особи, які зникли безвісти за особливих обставин та члени їх сімей; особи, відносно яких встановлений факт позбавлення свободи внаслідок збройної агресії проти України; особи, які внаслідок військових дій вимушені покинули своє постійне місце проживання; особи, які внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, втратили житло, або його було пошкоджено; особи, які зазнали фільтраційних заходів, депортації та примусового переміщення; особи, які були примусово мобілізовані та призвані до збройних сил РФ на тимчасово окупованих територіях України; діти, які постраждали внаслідок воєних дій; діти, які були депортовані; інші категорії осіб. Війна негативно вплинула на сектор домогосподарств: погіршилася якість життя; збільшилися потоки еміграції населення, що стає загрозою для майбутньої відбудови економіки; відсутнє зростання реальних доходів та поглиблення нерівності в доходах домогосподарств; відбулося зменшення споживання домогосподарств без зростання обсягів заощаджень; відбулося переформотування ринку праці. російська агресія проти України спричинила значні економічні, екологічні та гуманітарні збитки. Війна негативно вплинула на бізнес – діяльність внаслідок втрати персоналу і збільшення дефіциту високваліфікованих кадрів; зменшення рівня завантаженості виробничих потужностей; енергетичних проблем, які зумовлені обстрілами енергетичної інфраструктури; зміни логістики (часткової руйнації «ланцюгів» постачання); втрата металургійних

підприємств (внаслідок руйнування та тимчасової окупації виробничих потужностей) звуження інвестиційного попиту; значні втрати агросектору. російська збройна агресія завдає шкоди довкіллю. Численні випадки обстрілів та авіаударів мали наслідком пошкодження ємностей для зберігання нафти, керосину, пропану, дизельного пального тощо; підприємств або складів, де зберігалися хімічні, фармацевтичні або лако - фарбувальні матеріали; водогонів, газо-насосних станцій, що призвело до забруднення повітря, ґрунтових вод або довколишніх територій. Ушкодження комунальних комунікацій має наслідком забруднення органічними речовинами водного шару [196, с. 98]. Зокрема руйнування каналізаційних насосних станцій призводить до того, що зворотні води з населених пунктів потрапляють у Дніпро без будь - якого очищення. В результаті пошкодження інфраструктури України виникла низка загроз і викликів, серед яких: аварійне забруднення річок, які є джерелами води для промислових та комунальних підприємств і населення; локальне забруднення підземних і поверхневих вод. Також суттєво зростає вірогідність руйнування шламосховищ, сміттєзвалищ, що загрожує забрудненням водойм та надзвичайними ситуаціями в регіонах. Руйнування унаслідок обстрілів інфраструктури портів вздовж узбережжя Чорного та Азовського морів призводить до забруднення вод і поширення токсинів у море. Внаслідок російської агресії руйнуються школи, вищі навчальні заклади, бібліотеки, музеї. російські війська знищують усе, що пов'язане з історією, культурою, традиціями українського народу. На 25 березня 2025р. 1419 пам'яток культурної спадщини в Україні постраждали через російську агресію. З них національного значення - 139, місцевого - 1184, щойно виявлених - 96. Пошкоджень зазнали пам'ятки культури у 18 областях та Києві. Також збитків зазнали 2233 об'єкти культурної інфраструктури. З них 409 - знищені (18,3%). Найбільших втрат культурна інфраструктура зазнала в Донецькій, Харківській, Херсонській, Київській, Миколаївській, Запорізькій та Сумській областях. Найчисельнішою групою об'єктів культурної

інфраструктури, які були пошкоджені чи зруйновані, є клубні заклади (48,6 % від загальної кількості закладів культури, які зазнали пошкоджень).

Метою Дорожньої карти є означення послідовних дій щодо вирішення в повному обсязі російсько – українського локального військового конфлікту шляхом зняття з російської федерації санкцій в обмін на виведення її збройних сил, військових формувань і угруповань із окупованих територій України.

Етапи:

I етап – локалізація конфлікту і припинення вогню. Період реалізації до 6 місяців.

1. Застосування посередництва як мирного засобу вирішення локального військового конфлікту. Посередництво і організацію перемовин між російською федерацією і Україною здійснює спеціальний посланник Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй. Посередництво і перемовини спрямовані на досягнення згоди щодо припинення вогню з обох сторін і виведення з території України збройних сил РФ, та інших військових угруповань (зокрема, парамілітарних збройних формувань, нерегулярних збройних загонів, приватних військових компаній), що контролюються РФ.

2. Підписання Угоди про припинення вогню та виведення з окупованих територій України (АР Крим, окупованих районів Луганської, Донецької, Запорізької та Херсонської областей) збройних сил РФ, та інших військових угруповань (зокрема, парамілітарних збройних формувань, нерегулярних збройних загонів, приватних військових компаній), що контролюються РФ. Угода підписується за участю спеціального посланника Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй. Угода (за аналогією із Женевською угодою від 23 листопада 1991р.) повинна містити такі положення: Російська Федерація і Україна негайно припиняють ведення вогню; РФ негайно розпочинає виведення з виведення з окупованих територій України (АР Крим, окупованих районів Луганської, Донецької, Запорізької та Херсонської областей) збройних сил РФ, та інших військових угруповань (зокрема, парамілітарних збройних формувань, нерегулярних збройних

загонів, приватних військових компаній), що контролюються РФ, а також військової техніки, вивезення зброї і завершує цей процес в термін 3 – 4 місяців; РФ негайно видає накази всім підрозділам, які знаходяться під її командуванням, контролем або політичним впливом, безумовно дотримуватися Угоди про припинення вогню починаючи із 00. 00 годин наступної доби, після підписання відповідної Угоди і обидві сторони забезпечують дотримання Угоди про припинення вогню з цього моменту будь – якими військовими, напіввоєнізованими або нерегулярними воєнними підрозділами, які формально знаходяться під їх командуванням, контролем, або політичним впливом. Обидві сторони будуть сприяти наданню гуманітарної допомоги особам, які постраждали в результаті попередніх бойових дій. Спеціальний представник Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй повинен забезпечити, що в її силах і владі, для забезпечення стійкого припинення вогню.

3. Рада Безпеки Організації Об'єднаних Націй окреслює свою офіційну позицію щодо вирішення російсько – українського локального військового конфлікту шляхом застосування особливого політичного заходу – підтримання миру. Ця офіційна позиція закріплюється в Резолюціях Ради Безпеки ООН. Приймаються такі Резолюції РБ ООН: а) Резолюція РБ ООН «Про введення на окуповані території України (АР Крим, окупованих районів Луганської, Донецької, Запорізької та Херсонської областей) військової миротворчої місії ООН»; б) Резолюція РБ ООН «Про повноваження миротворчої місії ООН на деокупованих територіях України (АР Крим, окупованих районів Луганської, Донецької, Запорізької та Херсонської областей)»; Резолюція РБ ООН «Про розпуск та розброєння воєнізованих елементів, які залишилися на деокупованих територіях України (АР Крим, окупованих районів Луганської, Донецької, Запорізької та Херсонської областей); Резолюція РБ ООН «Про припинення будь – яких ворожих дій в межах районів, які охороняються ООН і в прилеглих до них районів».

4. На регіональному рівні, паралельно, реалізується Європейським Союзом посередництво у формі медіації щодо вирішення російсько – українського локального військового конфлікту. Медіацію з керівництвом РФ і України здійснює Високий представник Європейського Союзу з питань закордонних справ і політики безпеки. Медіація спрямована на розробку спільного плану з російською федерацією і Україною проєкту плану припинення вогню. Такий план повинен містити такі пункти: 1) не звертатися до застосування сили; 2) остаточно припинити ведення усіх військових дій обома сторонами; 3) забезпечення обома сторонами вільного доступу до гуманітарної допомоги; 4) вивести з окупованих територій України (АР Крим, окупованих районів Луганської, Донецької, Запорізької та Херсонської областей) збройні сили РФ, та інші військові угруповання (зокрема, парамілітарні збройні формування, нерегулярні збройні загони, приватні військові компанії), що контролюються РФ; 5) розпочати міжнародні обговорення шляхів забезпечення сталої безпеки деокупованих територій та України в цілому.

5. Високий представник Європейського Союзу з питань закордонних справ і політики безпеки проводить консультації між сторонами з метою окреслення можливості підписання Угоди про припинення вогню та виведення з окупованих територій України (АР Крим, окупованих районів Луганської, Донецької, Запорізької та Херсонської областей) збройних сил РФ, та інших військових угруповань (зокрема, парамілітарних збройних формувань, нерегулярних збройних загонів, приватних військових компаній), що контролюються РФ.

II етап – Стабілізація деокупованих територій України (АР Крим, окупованих районів Луганської, Донецької, Запорізької та Херсонської областей). Час реалізації – 1 – 1,5 року:

1. Підписання за участю Спеціального посланника Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй Угоди про господарську інтеграцію деокупованих територій до національного господарства України. Угода

повинна містити такі положення: особливості врегулювання схеми водо та електропостачання між Україною і деокупованими територіями України (АР Крим, деокупованих районів Луганської, Донецької, Запорізької та Херсонської областей); повернення біженців додому; відкриття транспортних шляхів з деокупованими територіями України (АР Крим, деокупованих районів Луганської, Донецької, Запорізької та Херсонської областей), що дозволить поєднати деокуповані райони із Україною і спростить їх інтеграцію; створення передумов для покращення умов життя на деокупованих територіях України (АР Крим, деокупованих районів Луганської, Донецької, Запорізької та Херсонської областей); відбудова телекомунікаційних мереж; утворення спільної комісії ООН і України щодо моніторингу нормалізації життя в деокупованих територіях України (АР Крим, деокупованих районів Луганської, Донецької, Запорізької та Херсонської областей); повернення додому біженців; доступ громадян України, які повернулися на деокуповані території України (АР Крим, деокупованих районів Луганської, Донецької, Запорізької та Херсонської областей) до свого нерухомого майна.

2. Заснування Міжнародного трибуналу з метою судового переслідування осіб, які відповідальні за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, та які скоїли на території України в період російсько – української війни і по дату, яку буде визначено РБ ООН після встановлення миру.

3. Прийняття Резолюції РБ ООН «Про підтвердження прихильності забезпеченню поваги суверенітету і територіальної цілісності України»; у разі необхідності прийняти Резолюцію Генеральної асамблеї ООН «Про продовження мандату для миротворчих сил ООН на території України на додатковий період».

4. Підписання за участю Спеціального посланника Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй Угоди щодо деокупованих територій України (АР Крим, деокупованих районів Луганської, Донецької, Запорізької та Херсонської областей). Угода повинна містити такі положення:

встановлюється перехідний період тривалістю 12 місяців, який може бути продовжено максимально ще на один період такої ж тривалості; до Ради Безпеки ООН звернутися з проханням створити тимчасову адміністрацію, яка буде здійснювати управління деокупованими територіями України в перехідний період в інтересах всіх, хто проживає на цих територіях, або повертається на ці території; до Ради Безпеки ООН звернутися з проханням санкціонувати розгортання в перехідний період міжнародних сил для підтримання миру і безпеки в регіоні і надати інше сприяння в реалізації цієї Угоди. Деокуповані території повинні бути демілітаризовані у відповідності із графіком і процедурами, що встановлені міжнародними силами. Ця демілітаризація повинна бути завершена не пізніше, ніж через 30 днів після розгортання міжнародних сил, і повинна охоплювати всі воєнні сили, зброю і поліцію, за виключенням міжнародних сил або поліції, що діють під контролем або із згоди тимчасової адміністрації; тимчасова адміністрація забезпечує можливість повернення біженців і переміщених осіб на початкові місця їх проживання. Всі особи, які залишили раніше деокуповані території або прибули на ці місця після їх деокупації, і постійно на них проживають, користуються такими ж правами, що і інші мешканці цих територій. Тимчасова адміністрація приймає також заходи, що необхідні для негайного відновлення нормального функціонування в регіоні всіх служб загального користування; тимчасова адміністрація надасть допомогу в створенні і навчанні тимчасових поліцейських сил з метою забезпечення професіоналізму в їх діяльності і довіри до них зі сторони всіх новоутворених територіальних громад; на деокупованих територіях повинні дотримуватися самі високі стандарти в сфері прав людини і основних свобод; всі особи мають право безпосередньо повертатися в місця свого проживання на деокупованих територіях і жити там в умовах безпеки. Всі особи, які покинули території до їх окупації або прибули на ці території після їх деокупації і до цього постійно проживали на цих територіях, мають право на проживання на них; всі особи мають право на повернення будь – якого майна, яке було у них вилучене в

результаті протиправних дій або яке вони повинні були залишити, а також на справедливу компенсацію за майно, яке не може бути їм повернене; право на повернення, отримання компенсації за майно, яке не може бути повернене, і на отримання допомоги у відновленні пошкодженого майна в рівній мірі надається всім особам; до зацікавлених країн і організацій звернутися із проханням зробити необхідні кроки щодо сприяння у виконанні зобов'язань, що містяться в цій Угоді. Після завершення перехідного періоду і у відповідності із практикою, що склалася, міжнародне співтовариство буде на довготривалій основі здійснювати спостереження за повагою прав людини на деокупованих територіях і надавати доповіді з цього питання; крім цього, до зацікавлених країн і організацій направили прохання щодо створення комісії, яка буде уповноважена спостерігати за реалізацією цієї Угоди, зокрема її положень щодо забезпечення загальних прав людини і цивільних прав осіб, які проживають на цих територіях. Проводити розслідування всіх випадків порушень положень цієї Угоди, і приймати відповідні рекомендації; не пізніше за 30 днів до завершення перехідного періоду, тимчасова адміністрація організовує проведення виборів у всі місцеві органи самоуправління, включно до територіальних, міських, районних і обласних; до міжнародних організацій і закладів (наприклад Організації з безпеки і співробітництва в Європі, Організації Об'єднаних Націй) і інших зацікавлених сторін направляється похання щодо забезпечення нагляду за проведенням виборів; уряд України повинен в повній мірі співробітничати із тимчасовою адміністрацією і міжнародними силами. Протягом перехідного періоду український уряд санкціонує присутність міжнародних наглядачів на міжнародному кордоні з тим. Щоб забезпечити вільне пересування осіб через існуючі пункти перетину кордону; ця Угода вступає в силу після прийняття Радою Безпеки Організації Об'єднаних Націй резолюції, яка містить позитивні відповіді на прохання, викладені в цій угоді.

III етап – Гуманітарна реабілітація деокупованих територій України (АР Крим, деокупованих районів Луганської, Донецької, Запорізької та Херсонської областей). Час реалізації: необмежений.

1. Створити Комісію ООН з миробудівництва з метою сприяння Україні у переході від війни до миру. Її завданнями повинні бути: налагодження зв'язків для координації дій та забезпечення постконфліктної діяльності; зводити разом міжнародних донорів, міжнародні фінансові установи, уряди країн; мобілізація зусиль та надання рекомендацій щодо формування комплексних стратегій постконфліктного миробудівництва і відновлення, а також за необхідності акцентування уваги на проблемних питаннях, здатних порушити мир.

2. Встановити систему перехідного правосуддя та створити Суд по Україні.

3. Реалізувати заходи щодо примирення цивільного населення (реінтеграції) та забезпечити справедливе притягнення до покарання осіб, які винних у скоєнні міжнародних злочнів, вчинених під час російсько – українського локального конфлікту; забезпечення військової і цивільної безпеки; забезпечення із надання якісних послуг в сфері охорони здоров'я і освіти.

4. Організувати діяльність осередків Управління Верховного комісара ООН у справах біженців на деокупованих територіях з метою надання українським біженцям та переміщеним особам можливості притулку та продовження отримувати допомоги; забезпечення основних потреб українських біженців з приділенням особливої уваги найбільш вразливим категоріям; підтримка цільового переселення в треті країни тих, чиє повернення не вважається можливим; підготовка до можливої добровільної репатріації до України за умови достатньої захищеності.

5. Проведення заходів із відновного правосуддя.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ II

Отже, нами досліджено особливості правозастосовної політико-правової практики міжнародних організацій у вирішенні локальних військових конфліктів, що дозволило сформулювати такі висновки. По-перше, у сучасній правовій науці склалося вузьке і широке розуміння правової практики: перше охоплює лише фактичні дії суб'єктів міжнародного права, друге включає й офіційні політико-правові позиції, зафіксовані у міжнародно-правових актах. З огляду на політизованість сучасного міжнародного права, дослідження конфліктів доцільно здійснювати в межах політико-правового підходу. По-друге, правовий досвід Європейського Союзу у врегулюванні збройного конфлікту в Хорватії засвідчив часткову ефективність вжитих заходів у частині локалізації бойових дій. Було створено організаційно-правові форми (інститут «Трійки», Міжнародна конференція, Комісія Бадінтера, місія ЄС) та прийнято низку документів (Угода «Бріюни», Декларація про Югославію), проте їх імплементація не забезпечила повного врегулювання. По-третє, практичний аналіз за допомогою експертного опитування показав, що досвід ЄС та ООН у Хорватії та Грузії частково може бути адаптований до російсько-української війни. Особливо це стосується застосування таких інструментів, як медіація, миротворчість, принцип кондиціональності, санкційний механізм та політичні консультації. По-четверте, особливу увагу слід приділити механізмам медіації як формі мирного врегулювання, зокрема досвіду ЄС у врегулюванні російсько-грузинського конфлікту (2008 р.), що може стати основою для подібної практики у контексті російсько-української війни. По-п'яте, обґрунтовано триетапну «дорожню карту» розв'язання війни в Україні, яка включає: (1) локалізацію конфлікту та припинення вогню; (2) стабілізацію деокупованих територій із залученням миротворчих, економічних та правових механізмів; (3) гуманітарну реабілітацію та відновне правосуддя. Таким чином, порівняльний аналіз дозволяє виокремити дієві моделі міжнародно-правового впливу на конфлікти та адаптувати їх до сучасної української реальності задля досягнення тривалого миру.

РОЗДІЛ III. МІЖНАРОДНІ ПРИНЦИПИ ПРАВА ЯК КРИТЕРІЙ ПРАВОМІРНОСТІ ПОВЕДІНКИ ДЕРЖАВ НА МІЖНАРОДНІЙ АРЕНІ

3.1. Правова природа міжнародних принципів права

Поява та ескалація будь-якого локального збройного конфлікту між державами об'єктивно засвідчує порушення фундаментальних принципів міжнародного права, оскільки сторони не скористались гарантованими мирними інструментами для його врегулювання.

У сучасному тлумачному словнику української мови термін «принцип» розглядається як основне положення певної наукової доктрини, теорії тощо; характерна риса, покладена в основу формування або реалізації будь-якої діяльності; норма чи переконання, якими особа керується у повсякденному житті [192].

Відповідно до положень юридичної енциклопедії, принцип (від франц. *principe*, лат. *principium* – початок, основа) означає: 1) базові засади, ідеї, що мають загальну значущість, універсальність, імперативний характер і відображають ключові положення науки, правових систем, політичної або соціальної організації (зокрема гуманізм, законність, справедливість, рівність перед законом); 2) внутрішнє переконання особи, яке визначає її правову позицію щодо суспільних процесів (наприклад, принцип законної поведінки) [88].

На думку Б. Грефрата, принципи міжнародного права є, передусім, політико-правовими програмними орієнтирами або морально-етичними засадами, що набувають нормативної сили через їх закріплення у міжнародних договорах [147, с. 60].

Окремі дослідники вважають, що принципи міжнародного права становлять собою універсальні норми найвищого рівня, що закладають фундамент міжнародно-правового порядку та покликані забезпечити стабільність і дієвість глобальної системи взаємодії [39].

М. Баймуратов стверджує, що основоположні принципи міжнародного права — це юридично зафіксовані правила поведінки суб'єктів міжнародного права, які формуються через правову практику. Вони відображають загальні закономірності правової взаємодії держав на міжнародній арені [104, с. 102].

У працях К. В. Громовенка і Я. О. Тицької принципи міжнародного права характеризуються як цілісна, взаємопов'язана система загальнообов'язкових і загальновизнаних норм, котра є ключовим чинником ефективного функціонування міжнародної міждержавної системи та розв'язання міжнародних спорів і конфліктів [52].

Принципи міжнародного права становлять ідейну та нормативну базу сучасної системи міжнародної безпеки. Вони кодифіковані в основоположних міжнародно-правових актах: Статуті ООН 1945 р. [228], Декларації про принципи міжнародного права 1970 р. [158], Заключному акті Наради з безпеки та співробітництва в Європі 1975 р. [185], Віденській конвенції про право міжнародних договорів 1969 р. [136] тощо.

У Декларації 1970 р. закріплено сім головних принципів: обов'язок держав утримуватися від загрози силою або її застосування у спосіб, що суперечить цілям ООН; принцип мирного вирішення спорів; рівноправ'я та самовизначення народів; суверенна рівність держав; принцип співробітництва; принцип сумлінного виконання міжнародних договорів; невтручання у внутрішні справи держав.

Заключний акт 1975 р. розширює цей перелік до десяти принципів, додаючи: непорушність кордонів, територіальну цілісність держав, повагу до прав людини і основоположних свобод, включаючи свободу совісті, віросповідання і переконань.

Обов'язок дотримання принципів міжнародного права передбачений також у низці інших міжнародно-правових актів, зокрема: Конвенції про мирне вирішення міжнародних зіткнень 1899 р., прийнятій на Першій Гаазькій конференції та доповненій у 1907 р. на Другій Гаазькій конференції [99]; Загальному акті про мирне вирішення міжнародних спорів 1928 р., що був

переглянутий Генеральною Асамблеєю ООН у 1949 р. [80]; Манільській декларації про мирне вирішення міжнародних спорів 1982 р. [128]; Декларації про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин і співробітництва між державами відповідно до Статуту ООН 1970 р. [58]; Декларації про запобігання та усунення спорів і ситуацій, які можуть загрожувати міжнародному миру та безпеці, 1988 р. [57] тощо.

У сучасній правовій доктрині сформовано різноманітні класифікації принципів міжнародного права. Так, К. В. Громовенко і Я. О. Тицька пропонують поділ принципів за їх функціональним спрямуванням, виокремлюючи три основні групи: 1) принципи, спрямовані на підтримання миру та безпеки — незастосування сили або загрози її застосування, мирне вирішення спорів, непорушність кордонів, територіальна цілісність держав; 2) принципи міжнародного співробітництва — суверенна рівність держав, невтручання у внутрішні справи, добросовісне виконання міжнародних зобов'язань; 3) принципи, що забезпечують захист прав людини та народів — повага до прав і свобод людини, принцип самовизначення народів [52].

Беручи до уваги значення принципів міжнародного права у сфері запобігання та врегулювання локальних збройних конфліктів, доцільно класифікувати їх також за критерієм функціонального призначення щодо конфліктів. Зокрема, можна виокремити:

- Принципи, спрямовані на превенцію виникнення конфліктів: принцип мирного вирішення спорів; зобов'язання держав утримуватись від загрози силою чи її застосування в суперечності з цілями ООН; принцип співробітництва; принцип сумлінного виконання міжнародних договорів;
- Принципи, спрямовані на врегулювання вже наявних конфліктів: суверенна рівність держав; повага до прав людини та основоположних свобод, включаючи свободу совісті, релігії та переконань;
- Принципи, спрямовані на остаточне вирішення конфліктів: непорушність кордонів; територіальна цілісність держав; принцип

рівноправ'я і самовизначення народів; невтручання у внутрішні справи інших держав.

Розкриття правової природи вищезазначених принципів та аналіз їх впливу на механізми подолання локальних збройних конфліктів становить ключовий елемент загального підходу до правового врегулювання міжнародних спорів. Саме ці принципи формують обов'язкову нормативну базу, яка покликана не тільки врегульовувати вже наявні конфлікти, а й запобігати їх виникненню шляхом формування механізмів мирної співпраці на основі поваги до міжнародного права.

Принцип мирного вирішення міжнародних спорів займає центральне місце в системі сучасного міжнародного права і виступає його наріжним каменем, що забезпечує стабільність міжнародних відносин та запобігає ескалації конфліктів. Він закріплений у п. 3 ст. 2 Статуту Організації Об'єднаних Націй, де передбачено, що «усі Члени Організації Об'єднаних Націй вирішують свої міжнародні спори мирними засобами таким чином, щоб не поставити під загрозу міжнародний мир, безпеку і справедливість» [228].

Зміст цього принципу полягає у юридичному обов'язку суб'єктів міжнародного права — перш за все держав — утримуватись від застосування сили або її загрози у вирішенні будь-яких спорів, натомість обираючи мирні способи врегулювання, як-от: переговори, розслідування, посередництво, арбітраж, судовий розгляд, звернення до регіональних органів тощо. При цьому кожна держава має право вільного вибору конкретного засобу, який відповідає її інтересам і не суперечить загальновизнаним принципам міжнародного права.

Як слушно відзначав Я. Броунлі, інститут мирного врегулювання спорів є не лише правовим механізмом, а й політичним засобом збереження міжнародного миру, оскільки вирішення спорів становить одну з основних функцій міжнародного права [307].

О.А. Антонюк розглядає цей принцип як вираження сутності міжнародного права, що полягає у забезпеченні мирного співіснування держав

незалежно від їхньої політичної системи. Принцип функціонує на основі добровільного та взаємного врахування інтересів учасників спору відповідно до принципів справедливості та міжнародної законності [7].

О.М. Малишева, аналізуючи значення цього принципу, вказує, що він включає типовий перелік зобов'язань, які визначають загальні рамки поведінки сторін спору, а також систему доступних для них процедур мирного врегулювання, передбачених Статутом ООН.

В.М. Мицик, М.В. Буроменський та М.М. Гнатовський підкреслюють, що суб'єкти міжнародного права зобов'язані не тільки вирішувати суперечки виключно мирними засобами, а й утримуватись від будь-яких дій, які можуть призвести до ескалації ситуації чи загострення вже наявного спору [196, с. 109].

Згідно з практикою Ради Безпеки ООН і Міжнародного Суду, для кваліфікації ситуації як міжнародного спору необхідна наявність формалізованих взаємних претензій держав щодо одного й того ж предмета. У разі ж виникнення ситуації без офіційного висловлення претензій, йдеться про менш формалізовану, хоча й потенційно небезпечну форму конфліктного зіткнення інтересів [101, с. 67].

Відтак, принцип мирного врегулювання міжнародних спорів виступає не лише нормативною основою міжнародного правопорядку, а й інструментом попередження виникнення локальних військових конфліктів. Його реалізація зумовлює обов'язок сторін спору не залишати суперечності невирішеними та вдаватися до мирних засобів їх урегулювання на основі принципів добросовісності, справедливості, взаємної поваги і міжнародного правопорядку.

Принцип незастосування сили або погрози її застосування посідає провідне місце серед основоположних принципів міжнародного права, оскільки саме він покликаний гарантувати мир і безпеку у міжнародному співтоваристві. Його імперативний характер (*jus cogens*) передбачає

загальнообов'язковість для всіх суб'єктів міжнародного права без можливості відступу.

Цей принцип сформульований у пункті 4 статті 2 Статуту ООН, де зазначено, що «всі Члени Організації Об'єднаних Націй повинні утримуватися у своїх міжнародних відносинах від загрози силою або її застосування як проти територіальної цілісності чи політичної незалежності будь-якої держави, так і будь-яким іншим способом, несумісним з цілями Організації Об'єднаних Націй» [113, с. 7].

Таким чином, застосування сили, а також погроза її застосування розглядаються як порушення міжнародного права, що може кваліфікуватися як агресія, яка відповідно до міжнародно-правових актів (зокрема Резолюції 3314 (XXIX) Генеральної Асамблеї ООН від 1974 р.) становить міжнародний злочин проти миру [187, с. 70].

Зміст принципу поглиблюється Декларацією про принципи міжнародного права 1970 року, в якій вказано, що держави зобов'язані утримуватися від:

- загрози силою або її застосування для зміни міжнародно визнаних кордонів;
- агресивної війни, як такої, що становить злочин проти миру;
- організації і підтримки незаконних збройних формувань (зокрема найманців), терористичних актів, громадянських війн в інших державах;
- насильницьких дій, які перешкоджають самовизначенню народів;
- військової окупації або анексії територій, захоплених із порушенням норм міжнародного права;
- будь-яких інших форм примусу, включаючи економічний, політичний чи культурний тиск [207].

Особливу увагу слід звернути на те, що погроза силою прирівнюється до її фактичного застосування. Це підтверджено практикою Міжнародного Суду ООН, який у низці своїх рішень визнав обидві форми впливу як порушення міжнародного права.

Крім того, Гельсінський Заключний акт НБСЄ 1975 року конкретизував зобов'язання держав утримуватися від:

- будь-яких дій, спрямованих проти правосуб'єктності інших держав;
- втручання у внутрішні справи;
- використання заходів економічного або політичного тиску для досягнення переваг у міжнародних відносинах;
- неповаги до інших основоположних принципів міжнародного права, зокрема — до принципу співробітництва, рівності держав, поваги прав людини [17].

На думку Яна Азуда, принцип мирного врегулювання спорів та принцип незастосування сили або погрози силою мають розглядатися у діалектичній єдності, оскільки вони взаємно підкріплюють один одного і становлять основу правопорядку в міжнародних відносинах [96].

Принцип незастосування сили, як імперативна норма, покладає на міжнародне співтовариство зобов'язання щодо:

- запобігання збройним конфліктам;
- реагування на акти агресії;
- захисту потерпілих держав шляхом індивідуальної або колективної самооборони;
- притягнення до відповідальності осіб, які вчинили або сприяли вчиненню акту агресії [83].

Таким чином, принцип незастосування сили або загрози її застосування виступає наріжним каменем міжнародної безпеки та ефективним правовим інструментом превенції і розв'язання локальних військових конфліктів.

Принцип співробітництва становить концептуальну основу розвитку міжнародних відносин та налагодження взаємодії між державами. Як зазначав Дж. Абі-Сааб, «усвідомлення державами важливості співробітництва, особливо у розв'язанні глобальних і регіональних проблем, які неможливо вирішити ізольовано, сприяє суттєвому прогресу в еволюції міжнародного права» [6].

Ідея необхідності взаємодії між державами була сформульована ще у XIX ст., проте її належна правова інституціоналізація була реалізована лише в рамках Статуту ООН. Преамбула та пункт 3 статті 1 Статуту визначають обов'язок держав-членів «сприяти міжнародному співробітництву у вирішенні міжнародних проблем економічного, соціального та гуманітарного характеру» [228].

Даний обов'язок конкретизовано також у статтях 11, 13, главі IX Статуту ООН. Зокрема, стаття 55 гл. IX Статуту наголошує, що з метою забезпечення умов стабільності і добробуту, необхідних для встановлення мирних і доброзичливих відносин між націями, заснованих на принципах рівноправності та самовизначення народів, Організація Об'єднаних Націй зобов'язується сприяти: а) підвищенню рівня життя, зайнятості та загального економічного і соціального розвитку; б) вирішенню міжнародних проблем у сферах економіки, охорони здоров'я, культури та освіти; с) дотриманню прав людини та основоположних свобод незалежно від раси, статі, мови чи релігії [228].

У Декларації про принципи міжнародного права 1970 р. співробітництво трактується як не лише право, а й обов'язок держав у різних сферах міжнародної взаємодії: «Держави повинні, незалежно від їхніх політичних, економічних та соціальних систем, взаємодіяти задля забезпечення миру, безпеки, міжнародної стабільності та добробуту народів» [58]. У цій Декларації закріплюються також сфери, в яких повинно здійснюватися співробітництво: забезпечення миру, дотримання прав людини, економічна та культурна взаємодія, підтримка країн, що розвиваються, тощо.

Заключний акт Ради з безпеки і співробітництва в Європі 1975 р. кодифікує принцип співробітництва як зобов'язання держав «розвивати взаємодію між собою в усіх сферах, відповідно до цілей і принципів Статуту ООН» [85].

Завдяки роз'ясненню змісту принципів Статуту ООН, вони набули статусу основоположних норм міжнародного права (*jus cogens*) [124], що надає

принципу міжнародного співробітництва універсального та імперативного характеру [33].

Універсальний обов'язок співпраці держав знайшов відображення в численних міжнародно-правових договорах, укладених на багатосторонньому рівні. Змістовна суть принципу співробітництва полягає у тому, що така взаємодія має базуватись на рівноправності, справедливості, повазі до суверенітету та невтручанні у внутрішні справи інших держав, а вигоди від співпраці мають бути взаємними і загальнокорисними [146].

Принцип добросовісного виконання міжнародних договорів (*pacta sunt servanda*) є історично сформованим фундаментом міжнародного правопорядку. Він отримав нормативне закріплення, зокрема, у Віденській конвенції про право міжнародних договорів 1969 р., яка у статті 26 проголошує: «Кожен чинний договір є обов'язковим для його учасників і має добросовісно виконуватися» [36].

У цьому контексті добросовісне виконання означає: 1) точне, належне і своєчасне дотримання умов договору; 2) заборону на одностороннє припинення або зміну договору; 3) заборону державам посилатися на національне законодавство як виправдання невиконання міжнародних зобов'язань (ст. 27 Конвенції).

Стаття 2 (п. 2) Статуту ООН також підкріплює дану норму, зобов'язуючи членів Організації «сумлінно виконувати взяті на себе за Статутом зобов'язання» [228].

Декларація про принципи міжнародного права (1970) та Заключний акт НБСЄ 1975 року також підтверджують необхідність добросовісного виконання державами своїх зобов'язань відповідно до загальновизнаних норм міжнародного права. У випадку колізії між положеннями міжнародного договору та Статутом ООН, перевагу має останній [85].

Таким чином, принцип *pacta sunt servanda* виступає концептуальною основою принципу добросовісного виконання міжнародних зобов'язань, з якої він еволюціонував і розвивається надалі. Його застосування гарантує

стабільність міжнародного правопорядку, оскільки державна співпраця можлива лише за умови дотримання узятих зобов'язань.

До інших ключових принципів, орієнтованих на врегулювання локальних збройних конфліктів, належать: принцип суверенної рівності держав та принцип поваги до прав людини і основних свобод.

Принцип суверенної рівності, закріплений у Декларації 1970 р., включає такі елементи: а) юридична рівність держав; б) наявність у кожної держави повного суверенітету; в) обов'язок поважати правосуб'єктність інших держав; г) непорушність територіальної цілісності і політичної незалежності; д) свобода у виборі політичної, соціальної, економічної та культурної систем; е) сумлінне виконання міжнародних зобов'язань і мирне співіснування [58].

Хоча принцип суверенітету передбачає незалежне здійснення державної влади, на практиці він часто поєднується з обмеженнями, що впливають із міжнародних договорів або імперативних норм. У випадку загроз миру, Раді Безпеки ООН надається право вживати відповідних заходів.

Принцип поваги до прав людини та основоположних свобод належить до базових принципів міжнародного права, що закріплений у Статуті Організації Об'єднаних Націй 1945 р. і розвинений у положеннях Міжнародного білля про права людини. Його сутність полягає в покладенні на держави зобов'язання дотримуватися і забезпечувати основоположні права та свободи особи без дискримінації за ознаками раси, статі, мови, релігії, політичних переконань чи іншими характеристиками. Сучасне міжнародне право передбачає недопустимість будь-яких форм дискримінації у сфері захисту прав людини та основоположних свобод. В рамках цього підходу вироблено міжнародні стандарти у сфері прав людини, які відіграють роль еталонних орієнтирів для адаптації та гармонізації національних правових систем [53].

До групи принципів, безпосередньо орієнтованих на врегулювання локальних збройних конфліктів, відносяться: принцип непорушності державних кордонів, принцип територіальної цілісності, принцип рівноправ'я

і самовизначення народів, а також принцип невтручання у внутрішні справи держав.

Принцип непорушності кордонів виступає важливим чинником гарантування міжнародної безпеки та стабільності. Його основна ідея полягає у зобов'язанні держав поважати існуючі кордони інших держав. Водночас цей принцип не виключає можливості їх зміни, за умови дотримання визначених міжнародно-правових процедур. Зміст принципу передбачає необхідність співпраці держав у встановленні, охороні кордонів та у вирішенні територіальних спорів.

Заключний акт Ради з безпеки та співробітництва в Європі 1975 р. прямо визначає, що «держави-учасниці вважають всі кордони в Європі непорушними і зобов'язуються утримуватись від будь-яких зазіхань на них». У документі міститься також заборона на пред'явлення вимог щодо територій інших держав або здійснення дій, що мають на меті їх анексію [85]. У Декларації про принципи міжнародного права 1970 р. згадка про непорушність кордонів міститься в контексті заборони загрози силою або її застосування.

Принцип територіальної цілісності держав уперше був чітко сформульований у вже згаданому Заключному акті 1975 р., де наголошується, що держави-учасниці поважають територіальну цілісність одна одної, утримуються від будь-яких дій, що суперечать Статуту ООН, зокрема застосування сили або погрози її застосування [85]. Таким чином, забороняється використання територій для агресивних дій або в якості плацдарму для військових операцій, що прямо суперечить міжнародному праву.

Принцип рівноправ'я і самовизначення народів належить до історично сформованих засад міжнародного правопорядку. Його концептуальні витoki сягають епохи буржуазних революцій, а сучасне нормативне закріплення — до Статуту ООН. Декларація 1960 р. про надання незалежності колоніальним країнам і народам посилила значущість цього принципу, започаткувавши процес ліквідації колоніалізму. Подальший розвиток принципу відображено в

Декларації про принципи міжнародного права 1970 р., де наголошується на праві народів вільно визначати свій політичний статус і реалізовувати економічний, соціальний та культурний розвиток без зовнішнього втручання [58].

Цей принцип також охоплює: сприяння дружнім відносинам між державами; ліквідацію колоніальних режимів; формування суверенних держав; заборону насильницьких дій, що позбавляють народи їх прав; припинення домінування одних народів над іншими тощо.

Принцип невтручання у внутрішні справи держав належить до ключових засад міжнародного правопорядку, забезпечуючи основи взаємної поваги між державами. У Декларації 1970 р. принцип сформульовано як заборона на будь-які форми прямого чи непрямого втручання у внутрішні чи зовнішні справи інших держав. Він передбачає утримання від: організації чи підтримки силових угруповань, підготовки повстань, фінансування зброї, підтримки терористичної діяльності, а також від економічного чи політичного тиску, спрямованого на зміну державного курсу іншої країни [58].

Таким чином, міжнародні правові принципи мають ключове значення у справі врегулювання локальних збройних конфліктів. Вони виступають не лише етичними та політичними орієнтирами, але й юридично обов'язковими нормами, що лежать в основі міжнародної системи безпеки та правопорядку. Їх порушення розглядається як міжнародно-протиправне діяння, що тягне за собою зобов'язання відшкодувати завдану шкоду та активізує механізми міжнародного співробітництва для усунення наслідків. У випадках найбільш тяжких порушень, що становлять загрозу для міжнародного миру, міжнародне право передбачає кримінальну відповідальність конкретних осіб, яка реалізується як на національному, так і на міжнародному рівнях через відповідні судові інституції.

3.2. Міжнародно – правова відповідальність за порушення міжнародних принципів права як засіб вирішення локальних військових конфліктів

Серед українських дослідників, які здійснили вагомий внесок у розробку доктринальних засад міжнародно-правової відповідальності, слід виокремити таких учених, як В.А. Василенко, О. Задорожній, В. Буткевич, В. Мицик, І. Лукашук. Їхні наукові підходи сформували уявлення про відповідальність як форму негативних наслідків, що випливають із порушення міжнародного правопорядку.

Так, на думку В.А. Василенка, міжнародно-правова відповідальність держави є формою реалізації вольового акту, що передбачає визнання нею факту порушення, виконання зобов'язання щодо усунення завданої шкоди та обмеження власного суверенітету. Вчений зазначає, що відповідальність реалізується через низку форм – ресторацію, сатисфакцію, реституцію (субституцію), репарацію, обмеження міжнародно-правової суб'єктності тощо. Водночас Василенко підкреслює розмежування понять: відповідальність – це обов'язок держави, а санкції – примусові заходи у випадку невиконання нею зобов'язань [182, с. 56].

У свою чергу В.Г. Буткевич трактує міжнародно-правову відповідальність як форму післяправопорушних відносин, яка виникає між державою-порушником і державою-потерпілою. Сутність відповідальності полягає в необхідності застосування примусових заходів негативного характеру з метою забезпечення правопорядку та міжнародної законності [118, с. 305].

А. Дмітрієв і В.І. Муравйов визначають відповідальність як наслідок порушення міжнародного зобов'язання, з притаманними їй функціями відновлення та покарання. Вони класифікують відповідальність на матеріальну (реституція, субституція, репарація) і нематеріальну (ресторація, сатисфакція, обмеження суб'єктності, демілітаризація, міжнародний трибунал), розглядаючи санкції як процесуальний інструмент реалізації регулятивно-охоронних відносин [197, с. 98].

Альтернативну точку зору представляють Ю.В. Блажевич, М.О. Баймуратов та М.В. Буроменський. Вони ототожнюють відповідальність із обов'язком держави, яка вчинила міжнародне правопорушення, повернути правову ситуацію до стану «status quo ante». Правовідносини, що виникають у цьому контексті, мають правовідновлювальний характер і включають як матеріальні (компенсація, репарація), так і нематеріальні (сатисфакція, ресторація) форми [197, с. 270].

Ю.Ю. Блажевич додатково розмежовує міжнародні делікти і злочини як види протиправних діянь, що тягнуть за собою відповідальність у формі відновлення порушеного правового порядку, а також накладення санкцій з метою забезпечення міжнародної безпеки.

Колектив авторів під керівництвом М.В. Буроменського аналізує міжнародну відповідальність у широкому контексті, включаючи правовідносини, що виникають як наслідок неправомірної поведінки, шкоди та причинно-наслідкового зв'язку між ними. Автори пропонують поділ правопорушень на ординарні, серйозні та найтяжчі, вказуючи на можливість існування політичної, матеріальної та моральної відповідальності, а також підкреслюють необхідність чіткого розмежування санкцій і відповідальності [196, с. 203]

М.О. Баймуратов, розглядаючи природу міжнародно-правової відповідальності, акцентує на її юридичному характері, обов'язковості виконання зобов'язань правопорушником та примусовій природі санкцій. Він виокремлює юридичні, фактичні та процесуальні підстави відповідальності, а також подає класифікацію міжнародних правопорушень за ступенем загрози міжнародному порядку [104, с. 309]

Комісія міжнародного права ООН визнає міжнародну відповідальність держав як комплекс правових відносин, що виникають у разі правопорушення, й які можуть поширюватися як на безпосередньо потерпілу сторону, так і на інші суб'єкти міжнародного права.

Підтримуючи наведені доктринальні підходи, погоджуємося з тим, що відповідальність у міжнародному праві є не лише юридичним механізмом відновлення порушеного порядку, але й важливим інструментом зміцнення міжнародної законності. Її реалізація передбачає відновлення *status quo*, а також надання потерпілим державам правомірного інструментарію впливу на порушника.

На підставі проекту статей Комісії міжнародного права, кожне міжнародно-протиправне діяння суб'єкта міжнародного права тягне за собою його відповідальність. Для встановлення такої відповідальності необхідне дотримання двох умов: 1) діяння повинно бути таким, що може бути приписано державі відповідно до норм міжнародного права; 2) воно має порушувати чинне міжнародне зобов'язання, яке поширюється на цю державу в момент вчинення діяння.

Таким чином, правовідносини з приводу міжнародно-правової відповідальності виникають як з огляду на порушення первинного зобов'язання, так і у зв'язку із застосуванням до правопорушника примусових заходів, що спрямовані на забезпечення виконання відповідних міжнародних норм.

Підстави для відповідальності поділяються на юридичні (нормативно - правові) та фактичні. Юридичними підставами міжнародно - правової відповідальності держав слід вважати міжнародні договори, міжнародний звичай, рішення міжнародних судів, рішення міжнародних (міжурядових) організацій, що є обов'язковими для виконання державами - членами, односторонні міжнародно - правові акти держав, а також рішення міжнародних арбітражних судів [103, с. 73].

Форми відповідальності держави є конкретними способами, за допомогою яких держава виконує обов'язки, що випливають з її відповідальності, і тим самим несе відповідні покарання. У рамках нематеріального виду відповідальності виокремлюють такі форми: репресалії, реторсії, сатисфакції і санкції. Суть матеріальної відповідальності полягає у

повній або частковій компенсації матеріальної шкоди, заподіяної міжнародно - протиправним діянням держави. Формами відповідальності цього виду є репарації, реституції і субституції.

Не погоджуємося із позицією Н. М. Градецької, відповідно до якої санкції є нематеріальним видом відповідальності. Вважаємо, що санкції це можливі та опосередковані наслідки таких дій, які виникають тоді, коли суб'єкт правопорушення відмовляється виконувати свої зобов'язання та які впливають із його відповідальності в рамках відповідних міжнародно – правових охоронюваних відносин, де санкція – забезпечує відновлення правопорядку шляхом реалізації міжнародно – правової відповідальності держави. Санкція – це не форма нематеріальної відповідальності. Санкція – це засіб примусового впливу на суб'єкт міжнародного права.

У системі сучасного міжнародного права санкції розглядаються як специфічні заходи впливу, що мають примусовий характер і застосовуються міжнародною спільнотою (зокрема, міжнародними організаціями) до держав, які порушили міжнародно-правові зобов'язання або фундаментальні норми міжнародного права [196, с. 201]. Санкції можуть набувати як індивідуального, так і колективного характеру й переслідують мету припинення триваючого правопорушення або покарання порушника. Вони функціонують на стику дипломатичних і примусових методів реагування, виступаючи механізмом реалізації права потерпілої держави на вжиття відповідних заходів до правопорушника.

З розвитком міжнародного правопорядку сформувалася концепція *erga omnes*, відповідно до якої порушення певних основоположних норм міжнародного права розглядається як порушення щодо всього міжнародного співтовариства. Це дає підстави для самопомоги держав навіть у випадку, коли вони не є безпосередньо потерпілими. Таким чином, заходи у вигляді санкцій можуть бути вжиті на основі спільного юридичного інтересу в захисті міжнародного правопорядку [120].

Форми реалізації міжнародно-правової відповідальності включають репресалії, реторсії, сатисфакції, репарації, реституції, субституцію та компенсацію. Репресалії — це примусові правомірні заходи політичного або економічного характеру у відповідь на протиправні дії іншої держави з метою відновлення порушених прав. Реторсії застосовуються у відповідь на недружні, хоча і формально правомірні дії, й спрямовані на обмеження інтересів іншої держави [196, с. 192].

Сатисфакція — форма відповідальності, яка реалізується у вигляді офіційного вибачення або інших дій, що відновлюють репутацію потерпілої сторони. Репарації, своєю чергою, передбачають матеріальне відшкодування збитків, зокрема у вигляді реституції, компенсації або їх поєднання. Реституція передбачає повернення до статусу-кво, тоді як субституція означає заміну втраченого майна. Компенсація застосовується у випадках, коли відновлення попереднього стану неможливе, а збитки повинні бути відшкодовані грошово. Відсотки як додатковий елемент компенсації використовуються для забезпечення повного відшкодування у виняткових випадках [287, с. 193].

Комісія міжнародного права ООН, узагальнюючи теоретичні підходи та звичаєві норми, визначила базові принципи відповідальності держав, серед яких — наявність міжнародно-протиправного діяння, встановлення суб'єкта правопорушення, причинного зв'язку між дією та наслідками та заборона посилення на внутрішнє право для виправдання порушення [196, с. 201].

Міжнародні правопорушення класифікуються на делікти та міжнародні злочини. Міжнародні делікти — це менш тяжкі порушення, які не становлять загрози для міжнародного миру та безпеки, але все одно спричиняють відповідальність суб'єкта. Вони можуть виражатися у невиконанні зобов'язань, рішень міжнародних судів або недотриманні договірних умов [120].

Міжнародні злочини — найбільш небезпечні форми протиправної поведінки, що посягають на основи міжнародного правопорядку (наприклад,

агресія, геноцид, апартеїд). Ці діяння визнаються такими, що становлять загрозу для всього міжнародного співтовариства та викликають як відповідальність держави, так і персональну кримінальну відповідальність виконавців [289, с. 332].

Римський статут Міжнародного кримінального суду 1998 року кодифікував перелік міжнародних злочинів, до яких віднесено геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини та злочин агресії. Міжнародне право розглядає їх як діяння держави або її органів, що мають найвищий ступінь суспільної небезпеки. Вони передбачають застосування надзвичайних форм відповідальності, включаючи тимчасове обмеження суверенітету [120].

Індивідуальна відповідальність реалізується відповідно до низки міжнародних договорів (зокрема, Конвенції про запобігання злочинів геноциду, Конвенції проти катувань) та рішень міжнародних трибуналів, зокрема Трибуналу по Югославії у справі Тадіча. Установлено, що службовий статус особи не звільняє її від відповідальності, а держави зобов'язані вжити заходів щодо притягнення винних осіб до відповідальності або видати їх за запитами інших держав [118, с. 72].

Проект статей Комісії міжнародного права про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння (2001) закріплює, що поведінка осіб, які діють під контролем або за вказівкою держави, розглядається як дія самої держави. Водночас злочини проти людства можуть переслідуватися на основі універсальної юрисдикції, хоча її практична імплементація залишається обмеженою.

Таким чином, міжнародно-правова відповідальність держав є багатогранним правовим інститутом, який охоплює як компенсаційні форми, так і елементи кримінально-правового характеру. Її метою є не лише відшкодування шкоди, але й утвердження верховенства міжнародного права, запобігання повторним правопорушенням та забезпечення міжнародного миру і безпеки.

3.3. Порухення російською федерацією універсальних принципів міжнародного права

Вчинення міжнародно – протиправних діянь російською федерацією проти України відбувалося в два етапи: перший етап охоплює окупацію та анексію АР Крим і окупацію східних областей України (Луганської та Донецької); другий етап розпочався із повномасштабного вторгнення РФ на територію України.

Першим міжнародним принципом, який порушила РФ своїми міжнародно – протиправними діяннями – це принцип утримання від загрози силою та її застосування у випадках, що не сумісні з цілями ООН. Окупація АР Крим почалася 23.02.2014 року, яка супроводжувалася: нападом на представників українських та кримськотатарських громад, «виборами» мера міста Севастополь; захопленням Верховної Ради та Уряду АР Крим; оголошенням про проведення референдуму щодо розширення повноважень автономії; захопленням аеропорту «Бельбек» і паромної переправи «Крим – Кавказ»; встановленням особами без розпізнавальних знаків блок - постів на території АР Крим; збільшенням чисельності військовослужбовців РФ на військовій базі в м. Севастополь [168, с. 90]; 1 березня 2014р. самопроголошене керівництво автономії звернулося із проханням до президента РФ про введення збройних сил РФ на територію України – АР Крим. Він, у відповідь, попросив дозволу у ради федерації щодо використання збройних сил на території України на підставі пункту «Г» частини 1 статті 102 конституції РФ.

Це було прямим порушенням законів України, а також і принципів міжнародного права. Застосування сили Росія обґрунтовувала декількома тезами. Відповідно до резолюції Генеральної Асамблеї ООН №3314 від 14.12.1974 р. означені дії російської федерації в АР Крим кваліфікуються як агресія.

Доводом РФ щодо початку агресії проти України було оголошене нею право на самозахист, яке є винятком з принципу незастосування сили. Право на самооборону застосовується, якщо відбувається напад на території, або захист громадян держави закордоном, на останнє РФ і посилялася. Але для цього не було реальної загрози. До того ж, застосування сили у цьому випадку має бути крайнім заходом, коли інші способи забезпечити безпеку своїх громадян було вичерпано. У РФ також не було підстав для цього, адже Україна не здійснювала жодних злочинів проти людяності, геноциду, масових порушень прав людини чи етнічних чисток Росіян на своїй території [291].

Очевидним є застосування сили російською федерацією у Донецькій та Луганській областях. Відбувалося введення в Україну та масова участь збройних сил РФ у березні - липні 2014 року, наслідком чого стало захоплення міст у Донецькій та Луганській областях. Росія обстрілювала українські міста та надсилала своїх військових, що підтвердило НАТО. Тривалий час РФ доводила, що події в Україні – це внутрішній конфлікт, проте вона контролювала діяльність бойовиків на окупованих територіях та навіть надавала їм статус учасника бойових дій [63, с.76]. Це, також, є поза міжнародним правом, адже за Резолюцією ГА ООН № 58/63 від 12.12.2001 дії групи осіб розглядаються як дії держави, якщо та надає їм вказівки [252].

Росія розпочала агресію на територіях Донецької і Луганської областей із захоплення адміністративних будівель, на що український уряд у відповідь розпочав антитерористичну операцію 12 квітня 2014 року. Переломною стала битва за Донецький аеропорт – перша сутичка між сепаратистами та українською владою, в якій брала участь велика кількість російських добровольців. За даними українського уряду, на піку конфлікту влітку 2014 року російські воєнізовані формування нараховували від 15% до 80% бойовиків [283, с. 98].

Другим етапом застосування сили проти України стало повномасштабне вторгнення. Президент оголосив про початок «спеціальної військової операції» 24 лютого 2022 року з метою демілітаризації та денацифікації

України, і відразу ж після цього по військових об'єктах були запущені крилаті та балістичні ракети. Той факт, що, як і у випадку із застосуванням сили в 2014 році, застосування сили Росією не може бути виправдане з точки зору міжнародного права, було неодноразово продемонстровано. Повномасштабне вторгнення в Україну Росія обґрунтувала, як і раніше, правом на самооборону та прагненням запобігти геноциду Росіян на Луганщині та Донеччині. Ці підстави в міжнародному праві є виправданням збройної агресії, але не в цьому разі. Країна, яка вдається до самооборони, має бути жертвою нападу, а цілі таких дій мають бути «військові об'єкти, які відкриті для нападу під час реалізації права на самооборону».

У своїй промові президент путін посилався на статтю 51 Статуту ООН і Росія повідомила Генерального секретаря ООН і Раду безпеки ООН, але вказаними підставами були тези про нарощення військового потенціалу України і розширення НАТО та допомога утворенням ДНР та ЛНР, тобто колективна самооборона. У своїй промові президент РФ тільки зазначав про загрозу з боку України, проте не надав жодного аргументу на цю користь [104].

Загрози збройного нападу на РФ не існувало, що не виправдовує права на індивідуальну самооборону. Право на колективну самооборону також не виправдовується, бо як мінімум це допомога іншій країні, а утворення на територіях Донецької та Луганської областях не визнанні як суб'єкти міжнародного права. Визнання Росією цих територій нічого не змінило з точки зору міжнародного права, окрім доведення факту нехтування територіальною цілісністю України [290, с. 38].

Отже, РФ як суб'єкт міжнародного права порушила щодо України своє зобов'язання утримуватися від загрози силою та її застосування у випадках, що не сумісні з цілями ООН. Вона порушила міжнародні норми, які закріплені в Статуті ООН (п.4, ст.2), Декларації про принципи міжнародного права 1970р., Заключному акті Наради з безпеки та співробітництва в Європі 1975р.

Інший засадничий міжнародний принцип, який спрямований на збереження миру - це принцип невтручання у внутрішні справи держави. Росія

систематично вчиняла дії, які кваліфікуються як втручання у внутрішні справи держави Україна. Так, ще до 2014 року РФ створювала передумови і опосередковано, а непрямо, впливала на ситуацію в Україні. Серед таких дій – використання економічних інструментів для тиску на Україну. У серпні 2013 року РФ заблокувала всіх українських імпортерів і погрожувала ескалацією напруги, якщо Україна підпише Угоду про асоціацію між Україною та ЄС [205, с. 44] і надалі продовжувала свої погрози. А влітку 2014 року пролунали навіть заяви про те, що РФ внесе власні корективи до Угоди про асоціацію, не будучи при цьому учасником угоди та погрожуючи економічним тиском у разі їх ігнорування. З подій 2022 року такими важелями впливу були блокування чорноморських портів, що унеможливлювало постачання продовольства в інші країни. Ці дії перешкоджали здійсненню Україною її міжнародних відносин у торговій і економічній сферах та перешкоджали її розвитку. Відбувалося застосування економічних заходів примусу з метою підпорядкувати Україну для отримання переваг для себе.

Наступними принципами, порушеними російською федерацією є принцип територіальної цілісності, що, враховуючи події в Україні, варто розглядати в тандемі з принципом самовизначення та принципом рівноправності й самовизначення народів.

Перш за все погодимося із думкою К.О. Клименко, який зазначає, що міжнародне право чітко й однозначно визначає, що принцип рівноправності й самовизначення народів не спрямований проти територіальної цілісності держав і жодним чином не заохочує ні сепаратизм, ані сецесію [165, с. 613]

РФ свої дії виправдовує тим, що референдуми про приєднання українських областей до її складу є волевиявленням населення, зокрема «корінних Росіян». По - перше, якщо оцінити ці дії з позиції права на самовизначення, то корінними народами України, які сформувались на території Кримського півострову, є кримські татари, караїми, кримчаки.

На території України проживають національні меншини, до яких і відносяться Росіяни. Відмінність між ними полягає в тому, що корінні народи

не мають етнічного зв'язку з жодною державою або державним утворенням. Хоча Росіяни, як етнічна меншина, в Україні становлять більшість порівняно з іншими, але якщо звернутися до Резолюції ПАРЄ від 2011 року, то там чітко зазначено, що право на відокремлення для етнічних меншин не передбачено [278, с. 43]. Але, навіть якби питання самовизначення було можливим, дії Росії при проведенні референдумів на землях, які «бажають відокремитися», не відповідають законам України. Якщо звернутися до Конституції України, в ній зазначено, що єдиний можливий спосіб зміни територій – референдум [102]. Його правила проведення визначені в законі «Про всеукраїнський референдум». Закон «Про місцеве самоврядування» визначає, що місцевий референдум скликається тільки для вирішення питань, що належать до питань місцевого самоврядування, до яких не відноситься питання про відокремлення частини території України

Референдум, що був проведений у АР Крим навесні 2014 року, не відповідав вимогам законів України та міжнародним стандартам щодо проведення референдумів. Найперше, референдум має відбуватися без впливу військових сил, бо це порушує принцип вільних виборів, але якщо згадати хронологію, то вже 1 березня 2014р. президент РФ звернувся з проханням використання збройних сил на території АР Крим, в той час як референдум відбувся 16 березня, а на посади до державних органів були «призначені» невідомі особи у невідповідності до законів України. Також були порушені процесуальні аспекти проведення референдуму. На голосування було винесено два питання одночасно: 1. Приєднання АР Крим до російської федерації. 2. Поновлення Конституції АР Крим 1992 року. Питання мали подвійний сенс та можуть неправильно розумітися виборцями, відповіддю могло бути тільки «так» на обидва питання, що ускладнює надання зрозумілої відповіді, обмежує реальний вибір і суперечить Кодексу належної практики проведення референдумів. До того ж, на той момент АР Крим була фактично окупована, а національні та міжнародні спостерігачі не були присутніми на референдумі. Згідно з даними міського управління статистики, на 1 листопада

2013 року у місті Севастополі мешкало 383499 осіб, проте 474137 мешканців Севастополя підтримали приєднання до російської федерації, тобто 123% мешканців міста проголосували за відокремлення Севастополя від України [178, с. 45].

Референдуми на Донеччині та Луганщині у 2014 році, за заявами представників РФ, пройшли без їхньої участі. Проте, знову ж таки, були відсутні підстави для голосування, недостатньо дільниць або їхнє розташування просто неба, у парках чи на площах, виборців не просили навіть показати паспорт. Але Росія порушувала принцип територіальної цілісності в цих областях постачанням зброї, фінансуванням лнр та днр, відправленням своїх військових на ці території фактично організувала ці нерегулярні формування та керувала ними [147, с. 32].

У вересні 2022р. Росія провела референдуми на окупованих територіях Запорізької і Херсонської областей. 27.09.2022р. закінчилося проведення цих референдумів. Призначені окупантами так звані керівники нових окупованих українських територій звернулися до президента Росії володимира путіна щодо прийняття цих регіонів до складу РФ.

Зазначеними міжнародно – протиправними діями РФ порушила положення Декларації про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин і співробітництва між державами відповідно до Статуту ООН 1970 р. Зокрема, в абз. 7, 8 відповідного розділу Декларації наголошується, що: «Ніщо в наведених вище пунктах не повинно тлумачитися, як таке, що санкціонує або заохочує будь - які дії, які вели б до розчленування або до часткового або повного порушення територіальної цілісності або політичної єдності суверенних і незалежних держав, що дотримуються у своїх діях принципу рівноправності й самовизначення народів, як цей принцип викладений вище, і, унаслідок цього, мають уряди, що представляють незалежно від раси, віросповідання чи кольору шкіри весь народ, що проживає на цій території. Кожна держава повинна утримуватися від будь - яких дій, спрямованих на часткове або повне порушення

національної єдності й територіальної цілісності будь - якої іншої держави або країни.

Російська Федерація здійснила низку міжнародно-протиправних дій, що становлять грубе порушення одного з основоположних принципів міжнародного права — принципу територіальної цілісності. У 2014 році було зафіксовано незаконну окупацію та подальшу анексію Автономної Республіки Крим і міста Севастополя, які Російська Федерація в односторонньому порядку включила до складу своєї території. Того ж року на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей були створені квазідержавні утворення «ДНР» і «ЛНР», які існували під фактичним контролем Росії. «Референдуми», проведені в цих регіонах, проходили під наглядом та за участі військовослужбовців Збройних Сил РФ, якими керували офіцери Генерального штабу Росії. Москва надавала цим утворенням комплексну підтримку — військову, матеріально-технічну, економічну та фінансову, що, зокрема, виявлялося у формі так званих «гуманітарних конвоїв» [175, с. 15]

21 лютого 2022 року Російська Федерація офіційно визнала «незалежність» зазначених сепаратистських утворень і прийняла рішення про введення туди своїх військ. Наступного дня, 24 лютого 2022 року, почалась масштабна збройна агресія проти України, в ході якої російські війська перетнули державний кордон із наміром завдати шкоди суверенітету та територіальній цілісності України. Внаслідок цих дій Росія тимчасово окупувала близько 20% української території.

Ці дії порушують положення розділу III Заключного акту Наради з безпеки та співробітництва в Європі 1975 року, згідно з яким держави-учасниці визнають непорушність усіх кордонів у Європі й зобов'язуються утримуватись від будь-яких посягань на територіальну цілісність інших держав.

Окрім того, в Угоді між Україною та Росією 2003 року про державний кордон було підтверджено відданість сторін принципам Статуту ООН і

Гельсінського Заключного акту. Незважаючи на це, анексія Криму стала першим з часу Другої світової війни випадком порушення принципу непорушності кордонів у Європі.

30 вересня 2022 року президент Російської Федерації підписав закони про так зване «входження» до складу Росії частково окупованих територій Донецької, Луганської, Запорізької та Херсонської областей. 3 жовтня 2022 року Державна дума ратифікувала відповідні «договори», а 4 жовтня це ж зробила Рада Федерації.

Фактичною анексією українських територій Росія порушила свої міжнародні зобов'язання, зокрема принцип непорушності кордонів, закріплений у Заключному акті НБСЄ 1975 року, а також низку двосторонніх договорів з Україною. Принцип добросовісного виконання міжнародних зобов'язань, передбачений у ст. 26 Віденської конвенції про право міжнародних договорів, був знехтуваний. З 1991 року Україна і Росія уклали велику кількість угод про співпрацю в гуманітарній, економічній, технічній та військовій сферах. Після початку широкомасштабної агресії більшість з них були денонсовані Україною в 2022–2023 роках. Це свідчить про повну руйнацію договірної правової бази між двома державами та про відмову Росії від дотримання норм міжнародного права.

Таким чином, Російська Федерація грубо порушила норми Статуту ООН, зокрема п. 3 ст. 1, згідно з яким держави зобов'язуються підтримувати міжнародний мир і безпеку, вживати колективних заходів для запобігання загрозам миру, розвивати дружні відносини та сприяти співпраці [248]. Сукупність дій Росії свідчить про системне порушення не лише окремих норм, а й базових принципів міжнародного правопорядку, що створює виклики не лише для України, а й для глобальної системи безпеки в цілому.

Серед порушених Росією міжнародних договорів найважливішим є Статут Організації Об'єднаних Націй. Усі положення стосовно міжнародних принципів були нею порушені [248]. До того ж, РФ блокувала роботу Ради Безпеки у 2014, не даючи закінчити конфлікт щодо АР Крим на його початку,

заблокувавши, наприклад, Резолюцію про референдум. У 2022 році, заблокувала Резолюцію про невизнання зміни кордонів України, скориставшись правом вето.

Першим договором, де РФ взяла на себе зобов'язання з Україною – це зобов'язання мирно вирішувати спори між Україною і російською федерацією є тристороння Угода про створення Співдружності Незалежних Держав від 1991 - го року. В ній згадується намір держав розв'язувати спірні питання шляхом перемовин [261, с. 49]. Росією також порушено такі Угоди: Угоду про Чорноморський флот (Угода між Україною і Російською Федерацією про статус та умови перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України) 1997 р.: «Стаття 6.1. Військові формування здійснюють свою діяльність в місцях дислокації відповідно до законодавства російської федерації, поважають суверенітет України, додержуються її законодавства та не допускають втручання у внутрішні справи України». Дотримуючись законодавства України, чф РФ повинен беззастережно виконувати рішення РНБО України від 13 серпня 2008 р. про завчасне інформування за 72 години російською стороною української сторони щодо перетинання державного кордону будь - якими військовими підрозділами, які направляються до баз дислокації Чорноморського флоту, а також надання повної інформації в про кількість військовослужбовців та типи озброєння, які перевозяться.

Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і російською федерацією 1997 р.: «Ст. 2. Високі Договірні Сторони відповідно до положень Статуту ООН і зобов'язань по Заключному акту Наради з безпеки і співробітництва в Європі поважають територіальну цілісність одна одної і підтверджують непорушність існуючих між ними кордонів. Ст. 3. Високі Договірні Сторони будують відносини одна з одною на основі принципів взаємної поваги суверенної рівності, територіальної цілісності, непорушності кордонів, мирного врегулювання спорів, незастосування сили або загрози силою, включаючи економічні та інші способи тиску, права народів вільно розпоряджатися своєю долею, невтручання у внутрішні справи, додержання

прав людини та основних свобод, співробітництва між державами, сумлінного виконання взятих міжнародних зобов'язань, а також інших загальновизнаних норм міжнародного права».

Будапештський меморандум (Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї) 1994 р.: «1. Російська Федерація, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії і Сполучені Штати Америки підтверджують Україні їх зобов'язання згідно з принципами Заключного акта НБСЄ поважати незалежність, суверенітет та існуючі кордони України. 2. ...підтверджують їх зобов'язання утримуватися від загрози силою або її застосування проти територіальної цілісності або політичної незалежності України, і що ніяка їхня зброя ніколи не буде використовуватися проти України, крім цілей самооборони або яким іншим чином згідно зі Статутом Організації Об'єднаних Націй».

Україна та Російська Федерація мали розгалужену систему двосторонніх договорів і угод, що регулювали різні сфери співпраці, зокрема економічну, науково-технічну, гуманітарну та військово-морську. Проте з початком збройної агресії Росії проти України у 2014 році розпочався процес поетапного денонсування цих договорів. Одним із ключових кроків стало припинення дії Договору про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною та Росією, що втратило свою юридичну силу через численні порушення його положень з боку Росії. Аналогічно, було припинено чинність усіх угод щодо Азовського моря та інших сфер двосторонньої взаємодії.

У відповідь на події, пов'язані з окупацією Криму та підтримкою збройного сепаратизму на сході України, українська держава звернулася до міжнародних судових інстанцій з вимогою притягнення Росії до відповідальності за порушення міжнародно-правових зобов'язань. У 2017 році Україна подала позов до Міжнародного Суду ООН щодо недотримання Росією положень двох важливих конвенцій — Конвенції про ліквідацію расової дискримінації 1965 року та Конвенції про боротьбу з фінансуванням

тероризму 1999 року. Росія проігнорувала ці зобов'язання і відмовилася від запропонованих Україною способів мирного врегулювання.

У 2022 році, на тлі початку повномасштабної агресії, Україна подала новий позов до Міжнародного Суду ООН щодо порушення Конвенції про запобігання геноциду. Однак російська сторона фактично відмовилася від участі в процесі, вказавши на начебто відсутність юрисдикції суду для розгляду цієї справи.

Вчинені Росією дії є грубим порушенням принципу сумлінного виконання міжнародних договорів і угод, що є фундаментальним положенням міжнародного договірної права. Цей принцип закріплений у Гаазькій конвенції 1907 року про мирне вирішення міжнародних конфліктів, Статуті ООН, Віденській конвенції про право міжнародних договорів 1969 року та ін. Усі ці документи наголошують на обов'язковості виконання міжнародних зобов'язань та недопустимості посилення на внутрішнє законодавство як підставу для їх ігнорування.

Принцип суверенної рівності держав передбачає обов'язок поважати суверенітет, територіальну цілісність і політичну незалежність інших держав. Проте офіційні заяви представників Російської Федерації, які ставлять під сумнів саме існування України як незалежної держави, є проявом ідеологічної агресії та заперечення основ міжнародного правопорядку.

Порушення Росією прав людини, у тому числі права на життя, свободу, особисту недоторканність, повагу до людської гідності, має системний характер. Згідно з доповідями Управління Верховного комісара ООН з прав людини, з початку збройної агресії загинули тисячі цивільних осіб, десятки тисяч зазнали поранень. Масові випадки катувань, сексуального насильства, примусової депортації, насильницьких зникнень, свавільних затримань та мобілізації задокументовані на тимчасово окупованих територіях України та в Росії.

В умовах повномасштабного вторгнення особливої уваги потребує становище військовополонених. У звітах зазначено випадки страти, катувань,

фізичного та психологічного насильства, неналежного поводження й створення принижуючих умов утримання. Зафіксовано факти насильницького вивезення дітей, що розглядається як один із найтяжчих злочинів проти людяності. У зв'язку з цим Міжнародний кримінальний суд видав ордери на арешт російських посадових осіб, підозрюваних у вчиненні відповідних міжнародних злочинів.

Росія систематично використовує внутрішнє законодавство з метою обмеження свободи вираження поглядів, думки, преси, запроваджуючи кримінальні переслідування за інакомислення. У Криму, зокрема, спостерігається посилення тиску на громадськість через переслідування за демонстрацію української символіки та антивоєнні висловлювання.

У сукупності ці дії свідчать про системне нехтування Російською Федерацією принципами міжнародного права, що становить загрозу для глобального миру, безпеки та стабільності міжнародних відносин.

На нашу думку, вагомим елементом у системі міжнародно-правових засобів захисту прав людини стало звернення України до Європейського суду з прав людини спільно з Нідерландами проти Російської Федерації. Позов стосувався системних порушень прав людини на тимчасово окупованих територіях Донеччини й Луганщини, а також збиття літака рейсу МН17 у 2014 році. У справі було порушено положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року.

ЕСПЛ визнав скарги України прийнятними, зазначивши наявність адміністративної практики з боку Росії щодо низки порушень [193]. Йдеться, зокрема, про: порушення права на життя (стаття 2 Конвенції) через військові атаки на цивільних осіб та об'єкти, у тому числі збиття МН17, страти й катування військовополонених; порушення заборони катувань (стаття 3); порушення заборони примусової праці (стаття 4 § 2); порушення права на свободу (стаття 5); утиски свободи релігії (стаття 9); переслідування журналістів і блокування ЗМІ (стаття 10); порушення права на власність (стаття 1 Протоколу №1); заборона навчання українською мовою (стаття 2

Протоколу №1); а також дискримінацію осіб українського походження (стаття 14).

Одним із найбільш резонансних злочинів під час повномасштабного вторгнення стала різанина в Бучі на Київщині у березні 2022 року. Було вбито понад 500 мирних жителів, значна кількість з них зазнала катувань, викрадень, сексуального насильства. Подальші розслідування лише підтверджують масштаби цих порушень.

Варто згадати й роботу українських правозахисників, які, зокрема, зусиллями Східноукраїнського центру громадських ініціатив з 2014 року документують факти порушень міжнародного гуманітарного права. Лише у 2022 році було ідентифіковано 12 типів порушень з боку Росії, які передано до Міжнародного кримінального суду, Офісу Генерального прокурора України та інших інституцій.

Російська Федерація, здійснюючи військові дії проти України, фактично знехтувала базовими принципами Статуту ООН. У відповідь на це Генеральна Асамблея ООН ухвалила низку резолюцій, серед яких варто відзначити резолюції ES-11/1 і ES-11/5. У першій — засуджується агресія і висувається вимога до Росії вивести війська та скасувати визнання квазіреспублік. У другій — проголошується зобов'язання РФ виплатити репарації за завдану шкоду та нести міжнародно-правову відповідальність [59].

У межах правомірних дій у відповідь, Україна застосувала до РФ низку репресалій. У 2023 році було остаточно припинено дію численних двосторонніх договорів, включно з Договором про дружбу, співробітництво і партнерство. Також було анульовано всі угоди щодо використання Азовського моря та інші акти.

Крім цього, Україна подала позови до Міжнародного Суду ООН щодо порушення Росією конвенцій про ліквідацію расової дискримінації та про боротьбу з фінансуванням тероризму. У 2022 році, після початку повномасштабної війни, Україна звернулася до Міжнародного Суду з позовом про порушення Конвенції про запобігання геноциду. Росія не надала

змістовної відповіді, вказавши, що справа нібито не входить до компетенції суду. Попри це, 16 березня Суд виніс рішення про припинення бойових дій, яке РФ проігнорувала.

Росія, яка була виключена з Ради Європи, продовжує нести відповідальність за всі порушення прав людини, вчинені до моменту втрати членства.

У відповідь на порушення міжнародного принципу невтручання у внутрішні справи держав, Україна застосувала ембарго. У квітні 2022 року повністю заборонено торгівлю з РФ, а також заморожено активи, що перебували на території України. Законодавчо було запроваджено конфіскацію майна РФ та її резидентів, а також осіб, які сприяли агресії.

Серед інших заходів — введення візового режиму для громадян РФ з 1 липня 2022 року, а також оголошення персонами нон грата журналістів, що працюють в інтересах держави-агресора.

З позицій міжнародного права, такі дії кваліфікуються як реторсії — правомірні заходи тиску у відповідь на порушення норм. Окрім національних, до РФ були застосовані й колективні санкції з боку міжнародних інституцій. Україна ухвалила десятки указів про санкції проти тисяч фізичних і юридичних осіб. ЄС запровадив економічні та індивідуальні санкції в межах трьох санкційних режимів. США також послідовно запроваджували обмеження проти ключових секторів російської економіки та окремих осіб.

Отже, у відповідь на агресію РФ було активовано увесь спектр правових інструментів міжнародної відповідальності — від судових позовів і репарацій до індивідуальних та колективних санкцій, спрямованих на стримування агресора та зміцнення міжнародного правопорядку.

У зв'язку з агресією проти України Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії запровадило персональні санкції проти понад 2 000 фізичних та юридичних осіб РФ. 24 лютого 2025р., з нагоди 3-ої річниці російського повномасштабного вторгнення в Україну, Велика Британія запровадила найбільший пакет санкцій проти Росії за час повномасштабного

вторгнення. Запроваджені санкції стосуються виробників і постачальників верстатів, електроніки та товарів подвійного використання для російських військових, в тому числі мікропроцесорів, що використовуються в системах озброєння. Також санкції запровадили проти міністра оборони Північної Кореї Но Кван Чхоля та інших північнокорейських генералів та високопосадовців, які причетні до розгортання понад 11 тисяч військовослужбовців КНДР в Росії. Велика Британія також запровадила санкції щодо 13 російських юридичних та фізичних осіб, включно із ТОВ «Грант-Трейд», яка використовувалася для постачання передових європейських технологій в росію для підтримки її незаконної війни. Вперше Велика Британія ввела санкції щодо іноземних фінансових установ, які підтримують російську військову машину, зокрема щодо ВАТ «Керемет Банк», підтримуючи використання Росією міжнародної фінансової системи для підтримки її воєнних зусиль.

Канада запровадила санкції щодо більш ніж 3 000 осіб і організацій, причетних до порушення суверенітету та територіальної цілісності України, а також до грубих і систематичних порушень прав людини. 2 березня ц.р. Прем'єр-міністр Канади Джастін Трюдо під час саміту "Забезпечення нашого майбутнього" (Securing our Future) у Лондоні оголосив про запровадження нових санкцій проти РФ у відповідь на її тривалу агресію проти України. Нові санкції запровадили щодо 10 фізичних та 21 юридичної особи, включаючи парамілітарні організації та їхніх лідерів, щоб допомогти протистояти використанню Росією сторонніх організацій та країн для просування своїх політичних та військових цілей в Україні. [73]

Від початку повномасштабної агресії РФ проти України Швейцарською Конфедерацією було запроваджено санкційні обмеження проти понад 2000 фізичних та юридичних осіб РФ. 12 лютого 2025р. Федеральна рада Швейцарії ухвалила решту обмежувальних заходів проти Росії в межах 15-го пакета санкцій Європейського Союзу, ухваленного в грудні минулого року. Відтепер в межах обмежувальних заходів заборонено визнавати і приводити у виконання

деякі рішення російських судів, у яких вони заявляють про виключну юрисдикцію щодо спорів між російськими та швейцарськими компаніями. Поправки також містять продовження дії різних положень про винятки, які дають змогу швейцарським компаніям виводити інвестиції з Росії впорядковано. 23 грудня 2024 р. Федеральний департамент економіки, освіти та досліджень (EAER), як компетентний орган з питань санкцій, розширив список санкцій проти Росії та білорусі. Таким чином, Швейцарія приєднується до додаткових санкцій, запроваджених ЄС у відповідь на триваючу військову агресію Росії проти України та ситуацію в білорусі. Зміни набули чинності 24 грудня.

ЄС ухвалив нові заходи проти Росії 16 грудня 2024р. в рамках п'ятнадцятого пакету санкцій у відповідь на триваючу військову агресію Росії проти України та її дестабілізуючі дії, що підривають територіальну цілісність, суверенітет і безпеку України. EAER послідувала цьому прикладу, розширивши список санкцій, що перебувають під її юрисдикцією. Згідно з останніми списками, 54 особи та 30 компаній і організацій потрапили під санкції, що передбачають заморожування активів і заборону на надання коштів та економічних ресурсів. На осіб, які потрапили під санкції, переважно військовослужбовців, топ-менеджерів компаній енергетичного сектору та осіб, відповідальних за депортацію дітей або поширення пропаганди та дезінформації, також поширюється заборона на в'їзд до Швейцарії та транзит через її територію. 30 нових компаній та організацій, що потрапили під санкції, - це переважно російські оборонні підрядники та судноплавні компанії, які транспортують російську нафту та нафтопродукти. Крім того, 52 суднам було заборонено надавати комплексні послуги. Це переважно танкери, які є частиною тіньового російського флоту і обходять обмеження на ціни на російську нафту і нафтопродукти або перевозять військові товари для Росії чи крадене зерно з України. У комерційному секторі під посилений експортний контроль потрапили ще 32 суб'єкти господарювання.

Від початку повномасштабної агресії РФ проти України Японією було запроваджено 27 пакетів санкцій проти РФ та інші обмежувальні заходи. Всього з початку повномасштабної російської агресії Японією запроваджено санкції проти понад 1600 фізичних та юридичних осіб, що підтримують війну РФ проти України. 10 січня 2025р. Урядом Японії прийнято рішення щодо розширення санкційного списку фізичних та юридичних осіб Росії, білорусі та третіх країн, які сприяють продовженню загарбницькій війні Росії проти України, а також вважаються причетними до обходу санкцій, запроваджених проти РФ. Зокрема, до загального списку підсанкційних осіб Уряду Японії було включено додатково 11 фізичних, 29 юридичних осіб та 3 банки РФ, 1-го громадянина КНДР та 1-ну фінансову установу Грузії. Окрім цього було визначено 22 суб'єкта господарської діяльності РФ та 31 підприємство іноземних країн, щодо яких запроваджено заборону на експорт окремих номенклатур товарів, що можуть сприяти нарощуванню промислових потужностей РФ (включено загалом 335 нових позицій, які підпадають під заборону на експорт). Таким чином, запроваджені заходи стали 27-м пакетом санкцій Японії проти РФ.

Всього з початку повномасштабної російської агресії Австралія запровадила санкції проти понад 1700 фізичних та юридичних осіб РФ, білорусі, КНДР, Ірану та інших країн, що надають підтримку РФ у здійсненні збройної агресії проти України, а також низку секторальних санкцій. 24 лютого 2025р., з нагоди 3-ої річниці російського повномасштабного вторгнення в Україну, Уряд Австралії запровадив додаткові цільові фінансові санкції та заборону на в'їзд щодо 70 фізичних осіб, а також цільові фінансові санкції щодо 79 юридичних осіб – найбільший пакет антиросійських санкцій Австралії з лютого 2022 року. Нові санкції спрямовані проти осіб, які підтримують незаконні адміністрації РФ на сході України та в Криму, включаючи так званих «міністрів», суддів і прокурорів, а також осіб, відповідальних за сексуальне насильство та примусову депортацію українських дітей. Санкції також запроваджені проти фізичних та юридичних

осіб, причетних до поглиблення військової співпраці між РФ і північною кореєю, включно з розгортанням на полі бою північнокорейських військ. Під санкції потрапили об'єкти оборонного, транспортного та фінансового секторів Росії, а також ті, хто поширює дезінформацію щодо України.

Запроваджені санкції є частиною скоординованих зусиль Австралії, США та Великої Британії щодо стримування зловмисної кіберактивності та реагування на неї.

24 лютого 2025 р., Нова Зеландія запровадила додаткові санкції щодо 52 фізичних та юридичних осіб, причетних до російського ВПК, енергетичного сектору, підтримки північною кореєю військових зусиль Росії, а також до примусового переселення або перевиховання українських дітей. До санкційного списку увійшли губернатори кількох російських регіонів, керівники підприємств ВПК, командири військових частин. Також обмеження запроваджені щодо російських неурядових організацій і благодійних фондів. Крім того, запроваджено санкції щодо високопоставленого північнокорейського військового офіцера, який надавав стратегічну допомогу військовим зусиллям Росії. Також було оприлюднено рішення Нової Зеландії про продовження до 17.03.2028 терміну дії раніше запроваджених Урядом країни антиросійських санкцій. 28 листопада 2024 р. Заступник Прем'єр-міністра, Міністр закордонних справ Нової Зеландії В.Пітерс оголосив про запровадження Новою Зеландією нових санкцій у відповідь на триваюче незаконне вторгнення Росії в Україну. Нові санкції Нової Зеландії є відповіддю на нещодавні висновки Організації із заборони хімічної зброї про те, що Росія використовує хімічну зброю на полі бою, що є явним порушенням Конвенції про заборону хімічної зброї. Новий пакет санкцій також спрямований проти іранців, причетних до постачання балістичних ракет і безпілотників до Росії, а також проти громадян РФ, які сприяють цьому. Всього до санкційних списків Нової Зеландії додано 7 фізичних та 5 юридичних осіб РФ та Ірану.

Отже, Росія зневажила такими принципами міжнародного права: незастосування сили та погрози нею; невтручання у внутрішні справи держави; принцип територіальної цілісності України; принцип недоторканності кордонів; принцип міжнародної співпраці; принцип сумлінного виконання обов'язків та мирного вирішення спорів; принцип дотримання міжнародних договорів; принцип поваги до прав та свобод людини.

Україна керуючись дозволеними міжнародним правом видами і формами міжнародно – правової відповідальності намагається захистити власні інтереси. З метою примусу до виконання міжнародних принципів права, Україною, міжнародними організаціями та міжнародним співтовариством було встановлено значний обсяг щодо РФ індивідуальних і колективних санкцій. В умовах російсько – української війни на території України скоюється значний обсяг міжнародних злочинів. Посадові особи РФ, які планували, готували, розв'язали агресивну війну проти України не притягнуті до міжнародної відповідальності. Це потребує розробки відповідних міжнародно – правових механізмів. Також громадяни РФ та інші особи, які вчинили міжнародні злочини проти України під час російсько – української війни не притягнуті також до кримінальної відповідальності.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ III

У процесі виникнення й ескалації локальних військових конфліктів неминуче відбувається порушення основоположних принципів міжнародного права, які відіграють роль концептуального підґрунтя для міжнародно-правового регулювання. Ці принципи відображають загальновизнані стандарти поведінки суб'єктів міжнародного права, зокрема держав, і мають імперативний характер.

Принципи міжнародного права можна умовно класифікувати залежно від їхньої ролі у запобіганні, врегулюванні або розв'язанні конфліктів. До превентивних відносяться принципи мирного вирішення спорів,

незастосування сили, співробітництва та сумлінного виконання договорів. У контексті врегулювання домінують принципи суверенної рівності та поваги до прав людини. Принципи територіальної цілісності, непорушності кордонів, самовизначення народів і невтручання у внутрішні справи є ключовими для завершення конфліктів і відновлення стабільності.

Міжнародно-правова відповідальність держав є основним юридичним інструментом примусу до дотримання міжнародного права. Вона настає внаслідок вчинення міжнародного правопорушення та передбачає відновлення попереднього правового становища. Правовідносини відповідальності виникають як на основі порушених первинних зобов'язань, так і через реалізацію санкційних заходів з боку потерпілих держав. Важливо підкреслити, що ця відповідальність має як матеріальні (репарації, реституції) так і нематеріальні форми (реторсії, сатисфакції, репресалії).

Всі міжнародні правопорушення поділяються на делікти та міжнародні злочини. Останні є найбільш тяжкими посяганнями на фундаментальні норми *jus cogens*, що загрожують міжнародному миру та безпеці. Їх перелік закріплено в Римському статуті та включає геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини та злочин агресії.

Російська Федерація є наочним прикладом держави, що послідовно й масштабно порушує базові принципи міжнародного права. З 2014 року вона порушила принципи незастосування сили, мирного врегулювання спорів, територіальної цілісності, поваги до прав людини, суверенної рівності держав, непорушності кордонів і невтручання у внутрішні справи інших держав. Її агресія проти України, анексія Криму, військове вторгнення у 2022 році, пропагандистська кампанія та спроби політичного підриву української державності свідчать про системний характер правопорушень. Дії РФ також створюють юридичні підстави для притягнення до міжнародної відповідальності як у межах договірної, так і загальної міжнародної права.

РОЗДІЛ IV. КРИМІНАЛЬНО - ПРАВОВІ ЗАСОБИ ВИРІШЕННЯ РОСІЙСЬКО – УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ В КОНТЕКСТІ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ РОЗВ’ЯЗАННЯ ЛОКАЛЬНИХ ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТІВ

4.1. Міжнародне кримінальне правосуддя як інструмент подолання наслідків локальних військових конфліктів: зарубіжний досвід

Міжнародне кримінальне правосуддя (МКП) як сучасний механізм відновлення справедливості виникло в 1990-х рр. у відповідь на масштабні порушення гуманітарного права в локальних конфліктах. Його мета – встановити індивідуальну відповідальність за найтяжчі злочини міжнародного права (геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини, агресію), забезпечити відшкодування шкоди жертвам та запобігти безкарності винних. Міжнародне гуманітарне право, закріплене в Женевських конвенціях 1949 р. і додаткових протоколах, визначає перелік заборонених діянь (наприклад, умисне вбивство, тортури, депортація цивільних), які становлять воєнні злочини. У 1993 р. Рада Безпеки ООН визнала Женевські конвенції частиною звичаєвого права, зобов’язуючи усі держави їх дотримуватися під час конфліктів. Поряд з цим, Римський статут Міжнародного кримінального суду (МКС) 1998 р. закріпив принцип комплементарності і визначив юрисдикцію МКС: воно охоплює геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини та злочин агресії. Таким чином міжнародно-правові акти (Женевські конвенції, Римський статут) і рішення ООН створили правову основу для виникнення спеціалізованих судів і трибуналів, покликаних притягувати до відповідальності за тяжкі злочини.

Одним із ключових інструментів МКП стали *ad hoc* трибунали, створені Резолюціями Ради Безпеки ООН. Резолюцією 827 (1993) був заснований Міжнародний трибунал для колишньої Югославії (ICTY), а резолюцією 955 (1994) – Міжнародний трибунал для Руанди (ICTR). Ці органи мали на меті “припинити безкарність” за злочини, що вчинялися під час громадянських

воєн у регіонах. Зокрема, ICTY функціонував з 1993 по 2017 рр. і висунув обвинувачення 161 особі, підозрюваній у порушеннях МГП на території Балкан (Боснія, Хорватія, Косово тощо). ICTR працював у 1995–2015 рр. і притягнув до суду 93 особи, у тому числі високопосадовців, політичних і релігійних діячів за геноцид 1994 р. в Руанді. Обидва трибунали зіграли провідну роль у розвитку міжнародної юриспруденції: ICTR вперше виніс вирок за геноцид і визнав зґвалтування засобом здійснення геноциду, а також покарав засилля пропаганди (справа так званого «радіо та телебачення»). ICTY розробив численні прецеденти щодо відповідальності високопоставлених військових та політичних керівників. Важливим аспектом роботи трибуналів було сприяння національному примиренню: як зазначено, ICTR мав “сприяти процесу національного примирення та відновленню миру” в Руанді.

Приклади конкретних процесів і вироків ілюструють можливості МКП. Серед найбільш резонансних справ: суд над экс-президентом Сербії Слободаном Мілошевичем, якому 24 травня 1999 р. було пред’явлено обвинувачення за воєнні злочини та злочини проти людяності у Косово. Мілошевич став першим чинним главою держави, якого судив Міжнародний трибунал; судовий процес у Гаазі тривав до його смерті в березні 2006 р., однак цінним здобутком стали численні докази ролі Белграда у конфліктах (експертиза HRW показала, що суд “привів докази, яким чином Белград координував війни” на Балканах). Інший відомий процес – заступника міністра оборони Боснії Любішу Черкезова, який отримав довічне ув’язнення (один із вироків ICTY). З точки зору генезису геноциду, справжнім символом є справа Жана Камбанда, колишнього прем’єр-міністра Руанди. У 1998 р. Камбанда зізнався у вчиненні геноциду та інших злочинів перед ICTR – вперше в історії міжнародних трибуналів підсудний добровільно визнав свою вину за геноцид. Цей прецедент засвідчив «роль МТКР не лише як суду, але й інструменту національного примирення» [23].

Функціонування ICTY та ICTR засвідчило значущість МКП у подоланні наслідків локальних конфліктів: забезпечено покарання високопосадовців,

поранених судових процесів і притягнуто до відповідальності навіть військових згори. Однак ці механізми мали і обмеження: велика тривалість розслідувань, витрати, дефіцит ресурсів та сумніви щодо охоплення широких верств суспільства. Зокрема, ICTR розкрив лише верхівку «льодяної гори» геноциду. Водночас їхня робота стала правовим фундаментом: кожен вирок формував корпус міжнародної практики, яку можна застосовувати в інших випадках.

Поряд з суто міжнародними трибуналами, у деяких випадках обирали модель «гібридного» судочинства – із залученням національного компоненту. Відомим прикладом є Спеціальний суд для Сьєрра-Леоне (СССЛ), заснований у 2002 р. міжнародним договором між ООН та урядом Сьєрра-Леоне (статут набрав чинності 16 січня 2002 р.). Цей суд, розташований у Фритауні та Гаазі, мав на меті розслідувати злочини, вчинені під час громадянської війни 1991–2002 рр., яка супроводжувалася масовим насильством: за різними оцінками, у конфлікті загинуло понад 120 тис. людей, а близько 2 млн було переміщено. СССР засудив низку ватажків найжорстокіших формувань, зокрема, 26 квітня 2012 р. визнав винним за воєнні злочини та злочини проти людяності колишнього президента Ліберії Чарльза Тейлора – ставши першим колишнім главою держави, засудженим міжнародним або гібридним судом після Нюрнбергу. Тейлор отримав 50 років тюрми за постачання зброї та підтримку злочинців у Сьєрра-Леоне (ця справа підкреслила, що навіть найвищим лідерам не уникнути відповідальності). Спеціальний суд також зміг розглядати справи геноциду, насильницьких вербувань дітей та масових ампутацій, систематизувавши правові підходи до цих злочинів [38].

Серед інших гібридних механізмів – Змішані палати при судах Камбоджі (ЕССС), створені в 2003–2004 рр. у співпраці уряду Камбоджі та ООН для суду над лідерами «Червоних кхмерів» (злочини 1975–1979 рр.). Також у 2007 р. РБ ООН постановила створити Спеціальний трибунал для Лівану, який став першим міжнародним судом, створеним не резолюцією Ради, а договором з державою (ООН+Ліван) і мав розслідувати вбивство

прем'єр-міністра Харірі. У кожному такому випадку змішана модель давала змогу залучити внутрішніх суддів і персонал та врахувати місцеве законодавство, але під егідою міжнародної процедури. Загалом гібридні трибунали стали ще одним інструментом, який поєднує міжнародну незалежність з національною залученістю у здійснення правосуддя.

Найсистемнішим постійним органом МКП є Міжнародний кримінальний суд. Він діє на підставі Римського статуту (1998), який набрав чинності в 2002 р. Суд має юрисдикцію «допоміжної» (комплементарної) інстанції: він починає провадження лише тоді, коли національні правові системи не здатні або не хочуть ефективно розслідувати і судити за міжнародні злочини. Підслідні МКС злочини чітко прописані в статуті – це геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини і, за умовами поправок 2010 р., агресія. На відміну від *ad hoc* судів, до МКС може звернутися будь-хто зі сторін XXIV Гаазької конвенції (сторона Римського статуту), або Генеральний секретар ООН за рішенням РБ чи сама прокуратура після попереднього схвалення [17].

Досвід африканських конфліктів особливо вплинув на практику МКС. У 2005 р. Рада Безпеки направила ситуацію в Дарфурі (Південний Судан) до прокуратури МКС (резолюція 1593). МКС висунув звинувачення проти президента Судану Омара аль-Башира у 2009–2010 рр. за геноцид, воєнні злочини та злочини проти людяності, що робить його першим діючим главою держави, що став обвинуваченим у таких злочинах. Проте арешти аль-Башира на практиці не відбулися – ця справа виявила межі впливу: незважаючи на резолюцію ООН, Судан (як і деякі інші держави) відмовлявся видавати експрезидента, прикриваючись суверенітетом. Водночас РБ ООН закликала поєднувати кримінальне переслідування з іншими заходами: пункт 5 резолюції 1593 рекомендував створення комісій з правди та примирення при підтримці Африканського Союзу і міжнародної спільноти. Це підкреслює, що успішна політика *transitional justice* об'єднує судове переслідування з

відновними процесами (правда і примирення) – підхід, який застосовувався і в Руанді (традиційні Гасаса) та у Сьєрра-Леоне (Правдива комісія).

Окрім ситуації в Судані, МКС розпочав розслідування кримінальних злочинів в інших «гарячих точках»: Лівії (2011, воєнні злочини), Кот-д'Івуарі (злочини проти людяності 2010–2011), Україна (злочини на Донбасі з 2014 р. та широка агресія РФ з 2022 р.). Важливим є те, що Україна, не будучи членом Римського статуту, направила дві декларації прокурору МКС щодо застосування його юрисдикції до злочинів на своїй території. Зокрема, з 21 листопада 2013 р. по 22 лютого 2014 р. та з 20 лютого 2014 р. далі. Завдяки цьому з 2 березня 2022 р. МКС розслідує всі підозрілі злочини, вчинені на території України. Станом на кінець 2024 р. заарештовано підозрюваних, тривають судові процеси (наприклад, прокурор МКС у березні 2023 р. домігся видачі ордерів на арешт президента Путіна і дитячого омбудсмена Росії Львової-Белової за депортацію українських дітей) Хоч українська агресія і не перебуває під стандартною юрисдикцією МКС (РФ не ратифікувала статут), РБ ООН зверталася зі зверненнями: на Генеральній Асамблеї прийнято резолюції про підтримку України та про мирний план. У травні 2025 р. на зустрічі Ради Європи в Львові представники ~20 країн підтримали створення спеціального трибуналу під егідою Ради Європи для переслідування високопосадовців Росії за злочин агресії проти України. Європарламент також одностайно засудив депортацію українських дітей як «геноцидну стратегію» та закликав притягнути винних до відповідальності в міжнародних судах. Ці приклади показують, що ідея міжнародного правосуддя активно використовується щодо ситуації в Україні: від МКС до нових спеціальних механізмів (наприклад, Конвенція Ради Європи 2023 р. про юрисдикцію у справах агресії).

Можна виокремити кілька ключових судових процесів, що стали символічними прецедентами міжнародного кримінального правосуддя:

- Слободан Мілошевич (ICTY). Екс-президент Югославії був обвинувачений 24 травня 1999 р. у воєнних злочинах і злочинах проти

людяності за дії югославських військ у Косові. Це стало першим випадком судового переслідування чинного глави держави за тяжкі злочини міжнародного права. Після майже п'яти років процесу Мілошевич помер у лютому 2006 р. до оголошення вироку. Незважаючи на це, судовий розгляд викрив схеми підтримки воєнних дій з боку Белграда та сформував базу доказів (включно з картографією злочинів, свідченнями жертв, перехопленою перепискою), що надав новий рівень прозорості щодо конфліктів на Балканах [29].

- Жан Камбанда (ICTR). Колишній прем'єр-міністр Руанди (кілька тижнів у 1994 р.) став першим обвинуваченим, який в історії МКП визнав свою провину у геноциді. 5 січня 1998 р. Камбанда публічно визнав усі висунуті йому звинувачення (геноцид, змова та інцитування до геноциду тощо) і запитав суд про помилування, сподіваючись на судову милість. Однак у квітні того ж року трибунал засудив його до довічного ув'язнення. Ця справа підтвердила, що міжнародне правосуддя може призводити не лише до вироків, а й до прямого визнання злочинів і бажання відповідати за них [19].
- Чарльз Тейлор (СССЛ). 26 квітня 2012 р. Спеціальний суд Сьєрра-Леоне визнав колишнього президента Ліберії винним за 11 пунктами обвинувачення (серед яких терор, вбивство, зґвалтування), пов'язаними зі збройним конфліктом у Сьєрра-Леоне. Тейлор отримав 50 років тюрми за підтримку повстанців, які вчиняли масові жорстокості. Це рішення стало першим після Нюрнберга випадком, коли міжнародний суд засудив колишнього главу держави. Воно надіслало потужний сигнал, що навіть найвищі керівники не уникнуть відповідальності за злочини проти мирного населення.
- Омар аль-Башир (МКС). У 2009–2010 рр. прокуратура МКС висунула два ордери на арешт суданського президента за воєнні злочини, злочини проти людяності та геноцид у Дарфурі. Аль-Башир став першим чинним главою держави, проти якого було висунуто такі обвинувачення. Цей

випадок засвідчив, що МКС може залучати навіть найвищих посадовців до відповідальності. Водночас ніякого арешту донині не відбулося – жодна держава (навіть дружня Судану) не передала його слідству. Справу аль-Башира використовують як приклад «імпотенції» міжнародного правосуддя проти невідкорних режимів [12].

- Володимир Путін (МКС). На початку повномасштабного вторгнення РФ до України прокуратура МКС провела попереднє розслідування та встановила достатні підстави підозрювати президента Путіна (і дитячого омбудсмена Львову-Белову) у воєнних злочинах – зокрема, у депортації сотень тисяч українських дітей з окупованих територій до Росії. 17 березня 2023 р. суддя МКС видав ордер на їхнє затримання. Згідно з пресрелізом, дії Путіна кваліфіковані як порушення статей 8(2)(a)(vii) та 8(2)(b)(viii) Римського статуту (заборона насильницької депортації населення). Це перший випадок, коли міжнародний суд оголосив у розшук чинного главу ядерної держави за злочини проти України.

Ці приклади ілюструють, що міжнародне правосуддя може притягнути до відповідальності фігурантів конфліктів різних рангів – від маршалів і воєначальників до голів урядів. Водночас вони демонструють проблеми: судові процеси часто надто довгі і політизовані, як у випадку Мілошевича, або ж безуспішні без підтримки держав (як у справі аль-Башира). Втім, навіть у цих випадках були досягнуті цілі: визнання факту злочину, документування свідчень жертв, моральна переорієнтація суспільства.

До комплексу нормативних засад міжнародного кримінального правосуддя належать ключові угоди і резолюції, що надають йому легітимність:

- Римський статут МКС (1998) – основа діяльності МКС. Він встановлює, що Суд має юрисдикцію “над особами” за найтяжчі злочини міжнародного значення. Статут декларує доповнення (комплементарність) між міжнародною і національною юрисдикцією,

вимагає гарантувати права обвинувачених, а також передбачає механізми співпраці між державами в розслідуваннях і виконанні вироків [62].

- Женевські конвенції 1949 р. – чотири угоди про захист жертв війни, що закріплюють більшість визначень воєнних злочинів. Наприклад, IV Женевська конвенція прямо забороняє депортацію або насильницьке переміщення захищених осіб із окупованої території. Такі положення стали стандартами МГП: у 1993 р. Комісія експертів Генсека ООН підтвердила, що Женевські конвенції стали чинним звичаєвим правом для всіх держав у воєнних конфліктах [7].
- Резолюції РБ ООН. Крім уже згаданих 827 (1993) і 955 (1994), Рада Безпеки регулярно приймала рішення, що впливали на МКП: наприклад, 1593 (2005) скеровувала прокуратуру МКС на справу Дарфуру, 1970–1973 (2011) передали ситуацію в Лівії до МКС. Після рішення про створення трибуналу в Лівані (рез. 1757/2007), РБ також ретельно стежить за виконанням мандатів цих судів. Підсумкові заяви Ради Безпеки (на кшталт пресрелізу 2017 р., що нагадує про рез. 827) підтверджують політику ООН щодо «неприпустимості безкарності» за воєнні злочини і закликають держави до співробітництва.
- Документи ЄС і Ради Європи. Європейський Союз і його інститути активно підтримують МКП. Зокрема, Парламент Європи ухвалював резолюції, що засуджують агресію і закликають притягнути злочинців до відповідальності (напр., резолюція ЄП 8 травня 2025 р. засудила насильницьку депортацію українських дітей як «геноцидну стратегію» і вимагала покарання винних). На зустрічі у Львові (9 травня 2025) міністри майже 20 країн Євросоюзу висловили готовність підтримати створення спеціального трибуналу щодо агресії проти України, заклавши підґрунтя «Львівської заяви» про подальші дії. Рішення Ради ЄС про санкції і договірні норми Ради Європи також координують країни на шляху міжнародного правосуддя. Так, Радою Європи 2023 р.

була ухвалена конвенція про встановлення юрисдикції у справах агресії проти України в рамках «малих» процедур Ради (цей документ дозволяє створити законодавчі основи для спеціального трибуналу в екстраординарних умовах).

Разом ці акти і резолюції формують нормативне поле МКП. Вони показують, що міжнародне співтовариство готове використовувати правові інструменти (ад hoc трибунали, МКС, спеціальні суди) тоді, коли національні системи не здатні забезпечити справедливість. Водночас, як показує практика, успіх таких інструментів залежить від волі держав до співпраці (екстрадиція підозрюваних, визнання вироків) та комплексного підходу до вирішення наслідків конфліктів (судове переслідування в поєднанні з програмами примирення).

Досвід ICTY, ICTR, SCSL та інших міжнародних судів має безпосереднє відношення до України. Збройна агресія РФ (2014, а особливо з лютого 2022 р.) породила великий масив воєнних злочинів і злочинів проти людяності. Аналогічно до Балкан і Африки, жертви конфлікту вимагають справедливості. На відміну від попередніх випадків, Україна активно користується міжнародними інструментами: вона добровільно звернулася до МКС (як згадано, зробивши дві декларації і нещодавно ратифікувавши Римський статут і ініціювала створення Міжнародного кримінального суду по агресії через механізми Ради Європи. Вітчизняні суди також розслідують воєнні злочини за допомогою нового законодавства (наприклад, «принцип екстериторіальності» розслідування злочинів окупаційної влади), а Національний юридичний офіс документує докази.

Приклад інших конфліктів показує, що ефективною є комбінація кількох механізмів. Так, Sierra Leone доповнив кримінальне правосуддя також роботою Комісії правди, Руанда – гекати з примирення (Гасаса) для дрібних злочинів, Судан – ініціативи ООН з правди. Українське суспільство вже заслуховує і використовує докази, зібрані міжнародними трибуналами, а також планує власні комісії з документування злочинів російської агресії.

Підґрунтям служать ті ж норми МГП: наприклад, масові вбивства цивільних і депортації дітей з України однозначно підпадають під заборони Женевських конвенцій (ст.49 GC IV).

Водночас існують й об'єктивні виклики. МКС не має повного доступу до окупованих територій – без підтримки міжнародних моніторингових місій судді змушені покладатися на відкриті джерела і свідчення біженців. Співпраця з Росією відсутня, тому світ спостерігає за долями оголошених у розшук або засуджених без гарантії покарання. Ці проблеми типовий також для інших випадків: так само і САР (Сирія) не отримала пристосованого суду через постійне вето в Раді Безпеки (як наслідок, фактично кримінальне переслідування ведеться силами національних судів третіх країн, за універсальною юрисдикцією).

Втім, порівняння показує позитивні тенденції. По-перше, міжнародні інституції стали більш гнучкими: якщо 30 років тому мова йшла лише про *ad hoc* трибунали через РБ ООН, то зараз створюються коаліції держав (див. концепцію трибуналу по агресії проти України) і використовуються засади Ради Європи. По-друге, обсяги роботи МКС значно розширилися: він проводить десятки розслідувань одночасно, співпрацює з національними прокуратурами (комплементарність). Цьому сприяють і єдині європейські механізми (наприклад, Європейський прокурор в Україні) та угоди про екстрадицію в межах ЄС.

Отже, практичні уроки зарубіжного досвіду полягають у наступному: інтернаціоналізація правосуддя потрібна тоді, коли сама агресорська держава блокує розслідування; багаторівневий підхід (національні суди + міжнародні інститути + події правди/примирення) дозволяє краще впливати на спільноту; нарешті, конкретні міжнародні акти (зокрема, резолюції ООН і сигнали від ЄС) мобілізують увагу світової спільноти на проблему безкарності.

Зарубіжний досвід міжнародного кримінального правосуддя демонструє, що правосуддя над винними у жорстоких локальних конфліктах

може і повинно бути міжнародним, коли національні суди не спроможні впоратися. Ад hoc трибунали МТКЮ, МТКР, Спеціальний суд Сьєрра-Леоне та аналогічні інституції показали: притягнення до відповідальності на найвищому рівні (від військових лідерів до глав держав) можливе й актуальне, а його результати сприяють історичній ясності та моральному примиренню. Створення постійного МКС і його розслідування проти лідерів (зокрема, ордери на арешт Путіна та Львової-Бєлової) підтверджують, що ці принципи поширюються і на сучасні конфлікти. Законотворці та уряди України, долучаючись до Римського статуту та сприяючи міжнародним розслідуванням, прагнуть використати цей досвід. Водночас слід враховувати уроки колег: міжнародні процеси мають бути швидшими та прозорішими (створення трибуналу для України планують таки запустити вже у 2026 р.), поєднувати судові вироки із програмами підтримки постраждалих і правозахисними ініціативами. Отже, підсумовуючи, міжнародне кримінальне правосуддя зарубіжного досвіду не лише карає винних, але й слугує механізмом відновлення правової норми, попередження нових злочинів та зцілення ранок, завданих конфліктами.

4.2. Кримінально-правовий підхід до притягнення до відповідальності за міжнародні злочини, вчинені в контексті російсько-українського локального військового конфлікту

Відповідно до сучасного міжнародного кримінального права, розрізняють чотири головні категорії міжнародних злочинів: геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини та злочин агресії. У Римському статуті Міжнародного кримінального суду (МКС) усі вони визначені як «найбільш серйозні злочини, які становлять загрозу міжнародній спільноті».

- Геноцид – умисні дії, спрямовані на повне або часткове знищення будь-якої національної, етнічної, расової чи релігійної групи. Римський статут

артикулює, що геноцид включає наприклад убивства членів групи, спричинення їм серйозних тілесних ушкоджень, запровадження умов життя, розрахованих на знищення групи, обмеження народжуваності чи примусове переміщення дітей. Ці ознаки збігаються із Конвенцією про запобігання злочину геноциду 1948 року [267, с. 78].

- Злочини проти людяності – численні злочинні діяння, вчинені «у межах широкомасштабного або систематичного нападу, спрямованого проти будь-якого цивільного населення, за згодою з цим нападом». Перелік таких діянь дуже широкий і включає умисні вбивства, вигнання населення, катування, зґвалтування, торгівлю людьми, насильницьке зникнення, апартеїд тощо. Важливо, що ключовими елементами є саме масовий або систематичний характер нападу на цивільних та обізнаність виконавця з цим планом чи політикою [266, с. 390].
- Воєнні злочини – грубі порушення норм міжнародного гуманітарного права під час ведення збройної боротьби. За Римським статутом воєнні злочини включають, зокрема, «серйозні порушення» Женевських конвенцій (напр., умисні вбивства, тортури, жорстоке поводження з пораненими чи військовополоненими) та «інші серйозні порушення законів і звичаїв війни». Зазвичай це посягання на захищених осіб (зокрема цивільних) чи об'єкти (житлові будинки, цивільну інфраструктуру) за умов війни. МКС підкреслює юрисдикцію над воєнними злочинами, що вчинені в рамках плану чи політики або у великому масштабі.
- Злочин агресії – найтяжчий злочин проти міжнародного миру. За Римським статутом, це планування, підготовка, розв'язування чи ведення агресивної війни особою, здатною ефективно контролювати або керувати діями держави, яка вчинила «явне порушення» Статуту ООН. Агресивний акт, за резолюцією ГА ООН 3314 (1974), включає напад чи окупацію території іншої держави, блокаду портів, бомбардування цивільних об'єктів тощо. Важливо, що злочин агресії за Римським

статутом може бути покараний тільки за умови, що визначений відповідною поправкою (яка набрала чинності у 2018 р.), та за певних умов (наприклад, держава-агресор є учасницею чи СБ ООН спрямував провадження). Зазначимо, що МКС має юрисдикцію тільки над трьома першими категоріями (геноцидом, злочинами проти людяності, воєнними злочинами) у ситуації України, оскільки Росія не ратифікувала поправку про агресію [268, с. 182].

Таким чином, у межах російсько-українського конфлікту до міжнародних злочинів належать усі перелічені вище категорії, кожна з яких вимагає підтвердження об'єктивних і суб'єктивних елементів за відповідними нормами міжнародного права.

Кримінально-правова відповідальність за вказані міжнародні злочини ґрунтується на низці міжнародно-правових і внутрішніх джерел.

З міжнародного права першочерговим є Римський статут МКС (1998 р.), який детально визначає поняття кожного злочину, вводить принципи індивідуальної кримінальної відповідальності та відповідальності командирів, а також принцип верховенства міжнародних стандартів (ненаявність строків давності тощо). Окрім того, діють Статути спеціальних кримінальних трибуналів, створених Радою Безпеки ООН: МТК Югославії (1993) та МТК Руанди (1994). Ці документи охоплюють ті ж категорії злочинів (геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини), визначені відповідно до Женевських конвенцій, Конвенції проти геноциду та міжнародних звичаїв війни. Наприклад, стаття 2 Статуту МТК Югославії передбачає «серйозні порушення законів чи звичаїв війни», а стаття 3 доповнює перелік «іншими тяжкими порушеннями гуманітарного права». Міжнародні угоди (Женевські конвенції 1949 р. з протоколами, Конвенція проти геноциду 1948 р.) також обов'язкові для України.

На національному рівні Україна ще до вторгнення РФ мала закріплені багато міжнародних злочинів у Кримінальному кодексі України (ККУ) [280]. Зокрема, ККУ статті 437–440 (розділ XX «Протиправне втручання в

міжнародні відносини») включали такі правопорушення, як злочин агресії (ст. 437), воєнні злочини (ст. 438), застосування зброї масового ураження (ст. 439–440). Так, стаття 437 ККУ (оновлена 2024 року) карає планування, підготовку чи ведення агресивної війни, порушуючи міжнародний мир, строком до 15 років або довічним ув'язненням. Стаття 438 визначає воєнні злочини: наприклад, жорстоке поводження з військовополоненими чи цивільними, виселення населення, грабіж на окупованій території тощо, а якщо це призводить до смерті – передбачає суворіше покарання. Стаття 442 ККУ (геноцид) забороняє умисні дії, спрямовані на знищення груп за національною, етнічною, расовою чи релігійною ознакою. На сьогодні ККУ доповнено статтею 442-1, яка визначає *злочини проти людяності* (переслідування за багатьма ознаками дискримінації, депортації, насильницькі зґвалтування, рабство тощо). Таким чином, нове національне законодавство синхронізується з міжнародними стандартами.

За останніми даними, Верховна Рада України ухвалила законопроект щодо адаптації ККУ до Римського статуту. Проект передбачає розширення переліку міжнародних злочинів у ККУ, введення статей про командну відповідальність (нов. ст. 31¹) та заборони на переслідування за миротворчі операції. Зокрема, планується перекласти українською тексти РС МКС у статтях про злочини проти людяності та геноцид. Законопроект також впроваджує засади компліментарності: хоча МКС має первинний мандат, Україна залишає за собою право самостійно притягати до відповідальності осіб за скоєння міжнародних злочинів, щоб уникнути безкарності.

Серед міжнародних джерел слід назвати також резолюції ООН і Ради Європи, аналітичні звіти ООН/ЄС та документи правозахисних організацій, які фіксують факти злочинів і закликають до їхнього розслідування. Усі ці документи створюють нормативно-правову основу для кримінального переслідування причетних осіб на національному та міжнародному рівнях.

Після повномасштабного вторгнення РФ (24.02.2022) Генеральний прокурор МКС Карім Хан оголосив про розширене розслідування злочинів у

ситуації «Україна». Хоча РФ не є учасницею Римського статуту, 14 березня 2022 року Україна надала МКС юрисдикцію щодо злочинів, вчинених з 2014 року на її території. Таким чином, прокуратура МКС розслідує широке коло подій – від анексії Криму до воєнних дій 2022–2025 років, включно з воєнними злочинами (напр., вбивствам цивільних, тортурами, руйнуванням інфраструктури), злочинами проти людяності та потенційно актами геноциду.

У березні 2023 року Суд виніс знакові ордери на арешт двох осіб: президента РФ Володимира Путіна та уповноваженої президента РФ з прав дітей Марії Львової-Белової. Їх підозрюють у воєнних злочинах – незаконній депортації та перевезенні українських дітей до РФ (ст. 8(2)(a)(vii) і 8(2)(b)(viii) Римського статуту) [125]. При цьому ордери ґрунтуються на припущенні, що Путін та Львова-Белова сприяли чи організували ці акти, а також могли не запобігти їм у межах своєї влади (командна відповідальність згідно зі ст. 28 РС). Офіційний пресреліз МКС підкреслює, що війна 2022 р. супроводжувалася масовим вивезенням дітей з окупованих територій без згоди батьків, що кваліфіковано як злочин.

Аналогічно, 24 червня 2024 року інший склад Першої попередньої палати МКС видав ордери на арешт міністра оборони РФ С.Шойгу та Головнокомандувача Генштабу ЗС РФ В.Герасимова. Їх звинувачено у воєнних злочинах – навмисних ударах по цивільним об'єктам і надмірних жертвах серед цивільного населення (ст. 8(2)(b)(ii),(iv) РС) – а також у злочинах проти людяності (зґвалтування, приниження, інші нелюдські дії). Усі ці ордери, згенеровані за заявами прокурора, мають характер обґрунтованого підозріння (є «розумні підстави вважати»). Наразі вони є предметом процедур розшуку й екстрадиції (до слова, в Україні скарги щодо наказів про арешт міжнародних правочинців повинні розглядати національні органи).

Міжнародний кримінальний суд розташований у м. Гаага. На відміну від збройного судочинства, його діяльність регламентується Римським статутом і спрямована на індивідуальну відповідальність осіб. У ситуації України МКС діє за принципом компліментарності: доки Україна проводить власні

розслідування, МКС може втрутитися тільки за умови слабкої або неефективної національної системи. Одночасно суд визнає, що злочин агресії залишається поза його прямою юрисдикцією (однак міжнародна увага до цього злочину підвищується).

Зацікавленість МКС у ситуації України викликала реакцію Росії: Москва заявила про відмову від принципів Нюрнберзького трибуналу, начебто позбавляючи себе юрисдикції суду. Проте Україна та її партнери підтвердили дію положень ст. 13-14 Римського статуту та неприпустимість амністії воєнним злочинцям. На практиці прокуратура МКС співпрацює з Україною та іншими державами у зборі доказів. Інформацію для цих розслідувань надають неурядові організації та ООН, які фіксують жахливі наслідки окупації міст (Буча, Ізюм, Маріуполь та інші).

Українське правосуддя також притягує російських військових та колаборантів до відповідальності. Уже з перших місяців війни Офіс Генерального прокурора відкрив тисячі справ за статтею 438 ККУ (порушення законів та звичаїв війни). Декілька справ стали резонансними: наприклад, у липні 2022 р. прокуратура направила до суду обвинувальні акти проти двох десантників 76-ї дивізії ЗС РФ за навмисне вбивство мирного жителя у Бучі. Перший – снайпер вистрілив у чоловіка, коли той збирав продукти; другий – командир взводу відкрив повторний вогонь по пораненому (хоча вважав його мертвим). Обом інкриміновано поєднання воєнного злочину (убивства) та спроби злочину (ст. 438 ККУ з позначкою 28 ч.1 ККУ).

Аналогічно, у Харкові судитимуть російського офіцера, який жорстоко побив українського підприємця під час окупації Ізюму. За даними слідства, 2 травня 2022 року капітан 90-ї танкової дивізії разом із підлеглими увірвався до хати бізнесмена, вимагав видати «корегувальників» і биттям прикладом автомата завдав серйозних травм жертві. Прокуратура кваліфікувала ці дії за ст. 438 (катування, незаконне позбавлення волі) та ст. 447 (грабіж) ККУ. Цей російський офіцер оголошений у міжнародний розшук [182].

Першим заочним вироком за воєнні злочини стало засудження лейтенанта Сергія Штайнера: 26 вересня 2022 року Подільський районний суд Києва заочно присудив йому 9 років ув'язнення за грабіж і нищення цивільного майна у червні 2022 р. поблизу Києва. Це демонструє готовність української держави здійснювати правосуддя навіть у відношенні до низових військових. Упродовж 2022–2024 років десятки військових РФ отримали підозри та заочні вироки в Україні за вбивства, катування та руйнування. За даними офіційних джерел, станом на кінець 2024 р. підозри у тяжких воєнних злочинах отримали понад 20 тис. осіб (переважно строковики та найманці РФ).. Проте завершено менше десятка реальних судових процесів. Складність пояснюється неможливістю екстрадиції обвинувачених і подальшою організацією міжнародної підтримки процесів. Водночас українські суди продовжують збирати докази та виносити заочні рішення, готуючи ґрунт для майбутніх екстрадицій.

Досвід попередніх міжнародних трибуналів є надзвичайно інформативним для України. НКМТ Югославії (ICTY, створено 1993 р.) та НКМТ Руанди (ICTR, 1994 р.) встановили важливі правові прецеденти щодо кваліфікації і переслідування геноциду, злочинів проти людяності та воєнних злочинів. Наприклад, ICTR у справі *Akayesu* (1998) детально сформулював показники геноциду та підтвердив включення сексуального насильства як компоненти геноциду. ICTY у вироках, зокрема *Tadić*, підтвердив необхідність доведення «широкомасштабного або систематичного» характеру злочинів проти людяності. Спецтрибунал Сьєрра-Леоне (2002–2013) навчив, що гібридні суди при певному локальному залученні допомагають долати матеріальну і кадрову проблему.

Усі три трибунали зіштовхнулися з типовими труднощами: забезпеченням доказової бази через рік-півтора після подій, захистом свідків (озброєні конфлікти створюють ризики для допитів), а також протидією обвинуваченим, які ухиляються (отримання імен головних фігурантів зайняло роки). ICTY/ICTR продемонстрували, що притягнути до відповідальності

можна навіть вищих посадовців та військових командирів (приклади – присудження довічних строків для Караджича, Мілошевича в Югославії; етапні засудження в Руанді). Водночас помилки й затримки цих трибуналів підкреслили важливість злагодженої міжнародної координації (як-от перехід між розслідуванням та судовими процесами, обмін доказами).

Порівняно з ними, Україна має дещо іншу модель: вона одночасно веде національні провадження та співпрацює з міжнародними інституціями. Це більше відповідає принципу компліментарності Римського статуту. На відміну від ІСТУ, де суди були пріоритетні над національними процесами, Україна не відмовляється від своїх суверенних розслідувань, що підсилює шанси на успіх (за допомогою міжнародних експертів для підготовки матеріалів до суду). Однак визнається і складність: без кооперації Росії (як і без рішення СБ ООН) міжнародний переслідувальний механізм за агресію заблокований, що і спонукало ідею окремого трибуналу для злочину агресії [209, с. 67].

Оскільки злочин агресії не підпадає під юрисдикцію МКС у поточних умовах, міжнародне співтовариство дедалі активніше працює над створенням окремого судового органу, здатного розслідувати та засуджувати цей злочин. Ідея «Спеціального трибуналу з агресії проти України» підтримана десятками держав. Зокрема, на конференції 9 травня 2025 р. міністри закордонних справ ЄС оголосили про політичну готовність створити такий трибунал. Після цього Комітет міністрів Ради Європи ухвалив рішення про формалізацію цього процесу, а Генсек Ради Європи засвідчив свою підтримку. В рамках Львівського (травень 2025) форуму з питань відновлення України було затверджено Лист про наміри створити міжнародний орган правосуддя з розслідування злочину агресії РФ.

Майбутній трибунал, імовірно, діятиме на підставі міжнародної угоди чи резолюції Ради Європи, а його компетенція охопить верхівку російської влади. Порівняльно з МКС, це рішення аналогічне створенню *ad hoc* суду (за прикладом Нюрнберга 1945 р.), спрямованого виключно на злочин агресії. Експерти відзначають, що такий орган дасть Україні можливість реально

притягти до відповідальності тих, хто приймав рішення про війну. Очікується, що договір про створення трибуналу буде розроблено у 2025–2026 роках. Реалізація ініціативи стикається з перешкодами (відсутність Росії у дискусіях, формальності з питань юрисдикції та місця суду), однак є висока політична воля: рішення Ради Європи і декларації 40 країн поклали основу подальшого правового оформлення.

Таким чином, з кримінально-правової точки зору Україна та її партнери діють за подвійною моделлю: поєднують національні розслідування та міжнародні ініціативи (через МКС та спецтрибунал) з метою забезпечення повного переслідування всіх категорій міжнародних злочинів, скоєних в контексті російсько-українського конфлікту

Узагальнюючи пропозиції міжнародних органів щодо формату здійснення кримінального правосуддя, пропонуємо власну інституційну модель кримінального правосуддя щодо осіб, які вчинили міжнародні злочини в умовах російсько – української війни.

Інституційна модель кримінального правосуддя щодо осіб, які вчинили міжнародні злочини в умовах російсько – української війни, вважаємо, повинна містити чотири елементи: по – перше, міжнародний кримінальний суд – Міжнародний Трибунал для судового переслідування осіб, відповідальних за вчинення міжнародних злочинів, які були здійсненні під час російсько – української війни з 2014р; по – друге, Міжнародний залишковий механізму для Міжнародного Трибуналу для судового переслідування осіб, відповідальних за вчинення міжнародних злочинів, які були здійсненні під час російсько – української війни з 2014р.;

Міжнародний Трибунал для судового переслідування осіб, відповідальних за вчинення міжнародних злочинів, які були здійсненні під час російсько – української війни з 2014р. повинен бути створений на основі угоди України з ООН із ухваленням відповідної Резолюції Генеральної Асамблеї Організації Об’єднаних Націй.

Резолюція повинна містити такі положення. Резолюція засновує Міжнародний трибунал з єдиною ціллю судового переслідування осіб, відповідальних за вчинення міжнародних злочинів під час російсько – української війни в період з 20 лютого 2014р. і по дату, яка буде визначена Генеральною Асамблеєю після відновлення миру і затвердити для цього Статут Міжнародного трибуналу. Просити Генерального секретаря надати суддям Міжнародного трибуналу – після того, як вони будуть обрані- будь – які отримані від держав пропозиції щодо правил процедури і доказів, які передбачені Статутом Трибуналу. Постановити, що всі держави повинні в повній мірі співробітничати з Міжнародним трибуналом і його органами у відповідності із цією Резолюцією і Статутом Трибуналу і що всі держави повинні тому повинні приймати в межах свого внутрішнього права будь – які заходи, що необхідні для здійснення положень цієї резолюції і Статуту, включно із обов’язком держав виконувати прохання про надання допомоги або накази судової камери із положенням Статуту. Закликає держави і міжурядові і неурядові організації надати Міжнародному трибуналу фінансові засоби, обладнання і послуги, зокрема і кадри фахівців. Постановити, що визначення місця перебування Міжнародного трибуналу обумовлюється укладанням між ООН і Нідерландами відповідних угод, прийнятих для Генеральної Асамблеї і що Трибуналом може засідати в іншому місці, коли він вважається за потрібне для ефективного здійснення своїх функцій. Постановити також, що діяльність Міжнародного трибуналу повинна здійснюватися, не порушуючи права жертв, домагатися відповідними способами компенсації за шкоду, заподіяну в результаті порушень міжнародного кримінального права. Просити Генерального секретаря в терміновому порядку реалізувати цю Резолюцію, і зокрема прийняти практичні заходи до того, щоб Міжнародний трибунал як можливо скоріше став ефективно функціонувати, і періодично звітувати перед Радою.

Завдання Трибуналу – здійснення кримінального правосуддя, запобігання вчиненню міжнародних злочинів і сприяння відновленню і

підтриманню миру. Заснування Трибуналу є правовою відповіддю на вимоги ситуації в Україні, що склалася внаслідок російської агресії, де у величезних масштабах вчинялися воєнні злочини, геноцид і злочини проти людяності, а також агресії для засудження за ці категорії злочинів і створюється Трибунал.

У Статуті Трибуналу визначити межі його юрисдикції щодо воєнних злочинів, геноциду, злочинів проти людяності і злочину агресії.

Встановити місце знаходження Трибуналу – м. Гаага, Нідерланди.

Злочини, які повинен розглядати Трибунал поділяється на 4 групи: 1) серйозні порушення Женевських конвенцій 1949 року, а саме наступні дії, спрямовані проти осіб або майна: умисне вбивство; тортури і нелюдське поводження, включаючи біологічні експерименти; навмисне заподіяння тяжких страждань або серйозного каліцтва або незаконне, довільне і проведене у великому масштабі руйнування і привласнення майна, що не є виправданим військовою необхідністю; примус військовополоненого або цивільної особи служити в збройних силах ворожої держави; відмова на неупереджене і нормальне судочинство; незаконні депортації, переміщення або арешт цивільної особи; взяття цивільних осіб в якості заручників; порушення законів або звичаїв війни, серед них: застосування отруйних речовин або інших видів зброї, призначених для заподіяння зайвих страждань; безглузде руйнування міст, селищ, сіл або їх розорення, яке не виправдане військовою необхідністю та інші, оскільки їх список є невичерпним; 3) Геноцид - дії, вчинені з наміром знищити, повністю або частково, яку - небудь національну, етнічну, расову або релігійну групу як таку: вбивство членів такої групи; заподіяння серйозних тілесних ушкоджень або розумового розладу членам такої групи; навмисне створення для якої - небудь групи таких життєвих умов, які розраховані на її повне або часткове фізичне знищення; заходи, розраховані на запобігання дітонародженню в середовищі такої групи; насильницька передача дітей з однієї людської групи в іншу; 4) Злочини проти людяності, у тому випадку коли вони відбуваються в ході збройного конфлікту, і спрямовані проти будь - якого цивільного населення: вбивства;

винищення; поневолення; депортація; ув'язнення; катування; зґвалтування; переслідування за політичними, расовими або релігійними мотивами; інші нелюдські акти.

Перед Трибуналом повинні нести особисту кримінальну відповідальність особи, які планували, підбурювали, наказували, здійснювали чи іншим чином сприяли вчиненню вищевказаним злочинам. Посадове становище особи не повинне впливати на призначення покарання та на її відповідальність. Той факт, що особа виконувала наказ керівництва чи уряду, не повинна звільняти її від кримінальної відповідальності, однак, може розглядатись як підстава для пом'якшення покарання.

Територіальна юрисдикція Трибуналу повинна поширюватися на територію України, включаючи її сухопутну територію, повітряний простір і територіальні води, а часова юрисдикція Міжнародного трибуналу поширюється на період, який починається з 20 лютого 2014 року.

Трибунал повинен мати паралельну юрисдикцію, а саме те, що Міжнародний трибунал та національні суди здійснюють паралельну юрисдикцію щодо судового переслідування осіб за вчинення міжнародних злочинів. При цьому, юрисдикція Міжнародного трибуналу повинна мати пріоритет над національними судами, це проявляється у тому, що Трибунал повинен мати право на будь - якому етапі втрутитись у судовий розгляд та офіційно просити національні суди передати його. Тобто, визнанням судового суверенітету держав та їх загальної юрисдикції стосовно тяжких порушень Женевських конвенцій, воєнних злочинів, злочинів проти людства та смертних злочинів геноциду. З точки зору практичності, паралельна юрисдикція є необхідністю, враховуючи масштаби вчинених злочинів та велику кількість потенційних військових злочинці.

Трибунал повинен мати такі риси: процесуальні питання повинні ґрунтуються на міжнародно визнаних стандартах кримінального судочинства, незалежно від того, чи пред'являють вони собою звичайне міжнародне право або досвід найбільш прогресивних правових систем. Серед них: принципи

належної правової процедури, права підозрюваних і обвинувачених, захист потерпілих і свідків, право на оскарження та виключення смертної кари; наявність мінімальних судових гарантій, на які мають право всі підсудні під час судового розгляду: принцип рівності перед Трибуналом; право на справедливий судовий розгляд та публічні слухання; презумцію невинуватості; право бути проінформованим про висунуті обвинувачення; право мати достатній час для підготовки свого захисту і спілкування з адвокатом; право бути судимим без невинуватості затримки і в його присутності; право на адвоката, а при необхідності і на безкоштовну юридичну допомогу; право вивчати докази проти нього і користуватися допомогою перекладача, а також право не бути примушеним давати свідчення проти самого себе або визнавати свою провину; право обвинуваченого постати перед судом в його присутності, в поєднанні з можливістю проведення заочного судового розгляду; містити положення про захист потерпілих та свідків, що є необхідними заходами задля захисту їх приватного життя, безпеки жертв і свідків (враховуючи характер злочинів, пов'язаних зі зґвалтуванням, сексуальним насильством) чутливості жертв і свідків, боязні залякувань і репресій. Деталі таких розглядів повинні бути детально викладені в правилах процедури і доказування, які повинні включати проведення закритих розглядів і захист особистості жертв; повноваження Міжнародного трибуналу за призначенням покарань повинні обмежуватися довічним позбавленням волі, а при визначенні термінів позбавлення волі Трибунал повинен керуватися загальною практикою винесення вироків щодо позбавлення волі в судах України; повноваження Міжнародного трибуналу повинні дозволяти винести постанову про реституцію майна і доходів від нього, одержаних злочинним шляхом, у тому числі шляхом примусу. Постанова про реституцію повинна видаватися тільки після проведення спеціального слухання для визначення законного права власності на це майно, і до якого будуть залучені треті особи, чиї сумлінні права можуть бути порушені цим визначенням; смертна кара як вид покарання не повинна бути передбачена Статутом

Трибуналу, а також не допускається до законодавства будь – якої з республік, які все ще можуть визнавати смертну кару в своєму національному законодавстві; тюремне ув'язнення особа повинна відбувати в державі, визначеній Міжнародним Трибуналом на основі переліку держав, які заявили Раді Безпеки про свою готовність прийняти засуджених осіб – таке тюремне ув'язнення може відбувати відповідно до чинного законодавства відповідної держави, при нагляді з боку Міжнародного Трибуналу.

Статут Трибуналу повинен містити принцип командної відповідальності: військових або цивільних керівників можна засудити за те, що вони не запобігли злочинам своїх підлеглих або не вжили заходів щодо цього.

Друга складова інституційної моделі - утворення Міжнародного залишкового механізму для Міжнародного Трибуналу для судового переслідування осіб, відповідальних за вчинення міжнародних злочинів, які були здійсненні під час російсько – української війни з 2014р.

Функції Міжнародного залишкового механізму повинні включати остаточну судову діяльність в першій та апеляційній інстанціях, включаючи повторний розгляд справ, розгляд апеляцій на постановлені судові рішення, насамперед вирoki, провадження у порядку перегляду і розгляд справ щодо неповаги до суду. Також Механізм повинен бути відповідальним і за такі питання: нагляд за виконанням судових рішень (вироків), постановлених зазначеними трибуналами та Механізмом, здійснення заходів щодо знаходження і арешту осіб, які перебувають у міжнародному розшуку, контроль за розглядом судових справ, що передані до національної юрисдикції, захист потерпілих і свідків, здійснення заходів щодо збереження архівів Міжнародного Трибуналу для судового переслідування осіб, відповідальних за вчинення міжнародних злочинів, які були здійсненні під час російсько – української війни з 2014р. та цього Механізму; сприяння національній владі у боротьбі із міжнародними злочинами, яка полягає в допомозі по розшуку осіб, які переходять від правосуддя та справи по яким

передані органам національної влади; забезпечення доступу до доказових матеріалів; нагляд за здійсненням судочинства по переданим національним органам влади судовим органам.

Механізм і національні суди повинні мати паралельну юрисдикцію відносно судового переслідування осіб. При цьому юрисдикція Механізму повинна мати пріоритет по відношенню до юрисдикції національних судів. На будь – якому етапі судового провадження у справі Механізм офіційно повинен мати право просити національні суди передати йому для розгляду та вирішення відповідну судову справу.

Міжнародний залишковий механізм на початковому етапі повинен бути створений – на чотири роки, а в подальшому за рішенням Ради Безпеки ООН в залежності від результатів діяльності Механізму строк його повноважень може бути продовжено ще на певний період, можливо на кожні два роки, з метою завершення розгляду і вирішення відповідних судових справ.

Судді Механізму, повинні виступати у якості одноосібних суддів, займатися розглядом різних клопотань, за якими приймати постанови або розпорядження. Ці клопотання повинні стосуватися, зокрема, підсудності, подачі клопотань, тимчасового звільнення заарештованих з – під арешту, надання допомоги національним органам кримінальної юрисдикції, доступу до конфіденційної інформації, звинувачень у неповазі до суду, надання неправдивих свідчень, уточнення класифікації наданих матеріалів, забезпечення захисту потерпілих та свідків.

У провадженні МЗМКТ можуть знаходитися справи щодо неповаги до суду або щодо дачі неправдивих показів. Механізм за сприяння міжнародних і регіональних організацій і органів повинен бути зобов'язаний відслідковувати справи, які Трибунал, передав національним судам; координувати пошук, арешт та притягнення до відповідальності міжнародних злочинців, які вчинили злочини під час російсько – української війни; підтримувати та захищати потерпілих та свідків, які є учасниками судових процесів, керуючись судовими рішеннями щодо захисту таких осіб, яких

можуть бути тисячі; здійснювати нагляд за виконанням судових рішень (вироків), які можуть відбувати покарання в різних країнах світу.

Голова Механізму повинен мати право визначати державу, в якій засуджений може відбувати покарання, на основі різної інформації, що може включати і побажання засудженої особи; приймати рішення щодо прохань про помилування або пом'якшення вироку.

Судові рішення (вироки), постановлені Механізмом, повинні проводитися до виконання у відповідності з чинним законодавством відповідної держави і міжнародними стандартами. Зокрема, умови відбування особами тюремного ув'язнення повинні відповідати відповідним стандартам у галузі прав людини, включаючи Мінімальні стандартні правила ООН щодо поводження із засудженими.

Третя складова Спеціалізований суд щодо розслідування кримінальних та міжнародних злочинів, що були вчинені на деокупованих територіях України під час їх окупації, - можливе йменування «Спеціалізований суд по Україні».

Спеціалізований суд по Україні – це судова установа, що повнна бути утворена Європейським Союзом з метою притягнення до відповідальності колоборантів, за вчинення кримінальних злочинів і міжнародних злочинів; розслідувати кримінальні злочини і міжнародні злочини, що були вчинені на деокупованих територіях України під час їх окупації, а також на території російської федерації та республіки білорусь.

Необхідність створення гібридного трибуналу для злочинів, скоєних на деокупованих територіях України виникла внаслідок потреби у проведенні окремих судових процесів щодо засудження окремої категорії злочинців – колобарантів. Ця категорія злочинців характеризується особливістю. По – перше, вони скоїли тяжкий злочин проти держави – перейшли на бік окупантів, а по – друге, скоїли кримінальні злочини, та/або міжнародні злочини.

Міжнародно – правовими обставинами утворення суду може бути: прийняття Радою Безпеки ООН рішення щодо статусу деокупованих територій України; необхідність вирішення питання боротьби із міжнародною злочинністю на деокупованих територіях України; відсутність об'єктивної можливості в Україні здійснювати ефективне управління на деокупованих територіях України; необхідність вирішення проблеми боротьби із злочинами проти міжнародного права, масштаби вчинення яких здивували міжнародне співтовариство; потреба у притягненні до відповідальності колаборантів за вчинення міжнародних злочинів на окупованих територіях України, якщо вони не були засуджені в рамках Трибуналу; необхідність залучення міжнародного компоненту у сферу правосуддя в Україні в наслідок можливої неспроможності неупереджено розглядати справи про міжнародні злочини; забезпечення нейтралітету суду в кримінальних процесах.

Європейський Союз повинен взяти на себе відповідальність у сфері верховенства права на деокупованих територіях України. Необхідно створити Місію з верховенства права на деокупованих територіях України. Місія з верховенства права на деокупованих територіях України повинна бути створена Спільним рішенням Ради ЄС, яке б передбачало належне розслідування, обвинувачення, судовий розгляд і виконання рішень щодо воєнних злочинів, тероризму, організованої злочинності, корупції, міжетнічних злочинів, фінансових/економічних злочинів та інших серйозних злочинів відповідно до застосовного законодавства, включаючи у відповідних випадках залучення міжнародних слідчих, прокурорів та суддів.

Прокурори і судді Місії з верховенства права на деокупованих територіях України повинні діяти в міських судах, районних судах, судах першої інстанції, апеляційному суді і Верховному Суді. справи про міжнародні злочини повинні розглядатися в одному із судів м. Києва, а також змішаними колегіями суддів, де більшість повинні становили міжнародні судді, головуючими також повинні бути міжнародні судді.

Україні необхідно внести поправки до Конституції задля створення спеціального кримінального механізму для деокупованих територій України – Спеціалізованих судових палат деокупованих територій України та Спеціалізованої прокуратури – Спеціалізовану прокуратуру деокупованих територій України. Так, вважаємо, в Конституцію України необхідно внести такі поправки. Статтю 127 необхідно доповнити таким положенням: на посаду судді в Спеціалізовану судову палату може бути призначений громадянин іншої держави, не молодший 35 років та не старший 65 років, який має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше 8 років, є компетентним, доброчесним та володіє англійською, українською (бажано) мовами. Статтю 128 необхідно доповнити таким положенням: призначення на посаду судді до Спеціалізованої судової палати громадянина іншої держави здійснює Президент України за поданням Вищої ради правосуддя в порядку встановленому законом. Призначення на посаду судді до Спеціалізованої судової палати громадянина іншої держави здійснюється за рекомендацією Суду Європейського Союзу. Статтю 130 необхідно доповнити таким положенням: фінансування роботи Спеціалізованої судової палати і діяльності суддів забезпечується країнами цивілізованого світу на засадах грантової допомоги. Необхідно Конституцію України доповнити Статтей 131 (2) і викласти в ній такі положення: в Україні діє Спеціалізована прокуратура, яка здійснює публічне обвинувачення в суді осіб, громадян України, які здійснили міжнародні злочини в умовах війни; 2) здійснює організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку щодо осіб, громадян України, які здійснили міжнародні злочини в умовах війни; 3) представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом. Організація та порядок діяльності прокуратури визначаються законом. Спеціалізовану

прокуратуру в Україні очолює Прокурор, якого призначає на посаду та звільняє з посади за згодою Верховної Ради України Президент України.

Строк повноважень Прокурора Спеціалізованої прокуратури становить 2 роки. Одна й та ж особа не може обіймати посаду Прокурора Спеціалізованої прокуратури два строки поспіль. Дострокове звільнення з посади Прокурора Спеціалізованої прокуратури здійснюється виключно у випадках і з підстав, визначених цією Конституцією та законом.

Також необхідно внести зміни до Кримінального Кодексу України.

Також необхідно прийняти окремий Закон України «Про Спеціальні судові палати та Спеціальну прокуратуру», відповідно до якого предметна юрисдикція Спеціалізованих судових палат повинна поширюватися на міжнародні злочини скоєні колаборантами.

Спеціальні судові палати повинні бути наділені предметною юрисдикцією відносно злочинів проти людяності та воєнних злочинів за міжнародним правом та кримінальних злочинів за законами України, а також деяких злочинів за національним кримінальним правом України відносно його офіційних та посадових осіб. До таких злочинів, наприклад, відносяться неправдиве надання свідчень, протидія для дачі показів, залякування в ході кримінального процесу, фальсифікація документів.

Територіальна юрисдикція передбачає злочини, що були розпочаті чи скоєні на деокупованих територіях України, а також територіях російської федерації і республіки білорусь. Такий подвійний аспект територіальної юрисдикції дозволить здійснити судове переслідування за злочини, що мають транскордонний зв'язок, зокрема, з російською федерацією, що сприятиме судовому переслідуванню за скоєння ймовірних злочинів. Часова юрисдикція охоплює період часу з 20 лютого 2014р. по момент деокупації. Цей період часу явно розповсюджується на завершення російсько – української війни. Спеціальні судові палати повинні бути приєднані до усіх рівнів судової системи в Україні – місцевого суду, апеляційного суду, Верховного суду та Конституційного суду. Вони повинні функціонувати відповідно до законів

України, а також звичаєвого міжнародного права та міжнародного права прав людини.

Віддалений спеціалізований суд України формально повинен виступати невід'ємною частиною судової системи України, який здійснює свою діяльність за межами України. Спеціальні судові палати та Спеціалізована прокуратура повинні бути невід'ємною частиною української судової системи і мати місцезнаходження як у Гаазі (Нідерланди), так і в Україні.

Спеціальні судові палати повинні бути прикріплені до кожного рівня національної судової системи. Проте вони повинні здійснювати правосуддя незалежно від судів України та в питаннях, що стосуються одночасної юрисдикції з іншими судами України, то в межах своєї юрисдикції Спеціальні судові палати повинні мати пріоритет над всіма національними судами.

Місцезнаходження Спеціалізованих судових палат України, а також Спеціальної прокуратури в Нідерландах обумовлено тим, що з моменту, очевидно, що такий спеціальний судовий механізм має знаходитись поза територією України для забезпечення незалежності та безпеки судових процесів. Це пов'язано в тому числі і з можливими несприятливими умовами розслідування злочинів на деокупованих територіях України та на території. Розслідування можуть мати ознаки систематичного та поширеного впливу на свідків.

Місія ЄС з верховенства права в Україні, у межах Спільної політики безпеки і оборони ЄС, повинна відповідати за призначення суддів, прокурорів та керівника секретаріату Спеціалізованого суду. Спеціалізовані судові палати України, а також і Спеціалізована прокуратура повинні бути обов'язково бути укомплектовані міжнародними прокурорами та міжнародними посадовими особами, що призначаються ЄС. Судді також являються міжнародними та повинні призначатися головою Місії ЄС в Україні за рекомендацією комісії з відбору.

Такий самий порядок повинен застосовуватися для призначення президента Спеціалізованих судових палат України. Суддями

Спеціалізованого суду по Україні повинні бути представники Великобританії, США, Бельгії, Франції, Німеччини, Італії, Ірландії, Канади, Нідерландів, Чехії, Швейцарії і Естонії. Важливі функції органу контролю за незалежністю та недоторканністю суддів, а також щодо затвердження методу відбору і розподілу судових справ повинна виконувати Колегія суддів Місії ЄС з верховенства права в Україні.

Кримінально - процесуальний кодекс Республіки Україна надає всім обвинуваченим право на підтримку адвоката протягом усього кримінального провадження.

Фінансування діяльності Спеціалізованого суду щодо розслідування кримінальних та міжнародних злочинів, що були вчинені на деокупованих територіях України під час їх окупації повинен здійснюватися цілком за рахунок гранту через бюджет Спільної політики безпеки та оборони Європейського Союзу, а також інших держав, зокрема США, Канади, Норвегії, Швейцарії та інших країн.

Завдяки національній інституційній підтримці Спеціалізований суд щодо розслідування кримінальних та міжнародних злочинів, що були вчинені на деокупованих територіях України під час їх окупації може справити певний позитивний вплив на українське суспільство: перш за все, відновити справедливість для жертв і припинити цикл безкарності; отже, засудити злочинців за злочини, які інакше залишилися б безкарними; моральне визнання та матеріальне відшкодування та реституцію жертвам; таким чином, поєднати каральний і репаративний процес правосуддя перехідного періоду; сприяти внутрішньонаціональному примиренню та мирному співіснуванню.

Четверта складова інституційної моделі – відновне правосуддя.

Виходячи із особливостей колоборантів, які здійснили міжнародні злочини, цілком доцільною була б розробка пілотного проєкту – «Програма відновлення для жертв, які зазнали вчинення міжнародного злочину в умовах російсько – української війни», яка б містила механізми взаємодії медіаторів з судовими і правоохоронними органами.

Порядок реалізації пілотного проєкту «Програма відновлення для жертв, які зазнали вчинення міжнародного злочину в умовах російсько – української війни».

1.Цей Порядок встановлює механізм реалізації пілотного проєкту «Програма відновлення для жертв, які зазнали вчинення міжнародного злочину в умовах російсько – української війни».

Програма реституційного (відновного) правосуддя щодо осіб, які є жертвами вчинення міжнародного злочину в умовах російсько – української війни реалізується в м. Буча, Київської області Українським Центром Порозуміння і міським судом м. Буча, за юридичною адресою Україна, м. Буча, Київська область, вулиця ... Керівник організації .....

2.У цьому Порядку терміни вживаються у таких значеннях:

Медіація - організація зустрічей потерпілого (жертви) і особи, яка здійснила міжнародний злочин по справах, які передаються із правоохоронних та судових органів у разі, якщо злочинець визнав факт вчинення ним злочину. Вона є спробою досягнення добровільного порозуміння (примирення) між потерпілим і особою, яка скоїла кримінальний злочин, та/або міжнародний злочин, з метою відшкодування завданої матеріальної та моральної шкоди за допомогою неупередженої, підготовленої для розв'язання конфлікту особи – медіатора;

медіатор - спеціально підготовлена нейтральна, незалежна, неупереджена фізична особа, яка проводить медіацію;

відновне правосуддя – це модель реагування на суспільно небезпечне діяння, що спрямоване на збалансування потреб потерпілого, правопорушника та громади.

Цілі відновлення справедливості:

- інституційні загальні: примирення, відтворення, підтримання комунікації в суспільних відносинах;

- інституційні спеціальні: сумісне вирішення кримінально - правового конфлікту його учасниками, урівноваження інтересів жертви злочину,

суспільства з необхідністю зцілення жертви злочину, допомога міжнародному правосуддю;

- особистісні: визнання почуттів та потреб потерпілого, прийняття засудженим відповідальності, активне залучення сторін – надання сторонам (засуджений та потерпілий) повноважень щодо пошуку та прийняття взаємоприйняттого для них рішення, добровільність участі у відновному процесі усіх зацікавлених сторін, реалізація принципу конфіденційності.

- загальні: застосування визначеної процедури при розгляді аналогічних справ на певній території в певний тривалий період часу;

- індивідуальні: отримання конкретного результату при розгляді конкретного випадку, прийняття консенсусного рішення - рекомендації суду щодо винесення вироку особі, яка скоїла міжнародний злочин;

- змістовні: відшкодування у різних формах шкоди (майнової, фізичної, моральної) потерпілому, громаді з боку особи, яка скоїла міжнародний злочин.

договір про проведення медіації - угода про надання послуг з проведення медіації з метою запобігання виникненню або врегулювання конфлікту (спору), укладена сторонами можливого або наявного конфлікту (спору) та медіатором (медіаторами) у погодженій ними усній чи письмовій формі, яка відповідає вимогам закону;

правила проведення медіації - порядок та методика проведення медіації, права та обов'язки учасників медіації, визначені договором про проведення медіації або затверджені суб'єктом, що забезпечує проведення медіації,

сторони медіації - фізичні, юридичні особи або групи осіб, які звернулися до медіатора (медіаторів) чи суб'єкта, що забезпечує проведення медіації, з метою запобігання виникненню або врегулювання конфлікту (спору) між ними шляхом проведення медіації та уклали договір про проведення медіації;

суб'єкт, що забезпечує проведення медіації, - юридична особа будь-якої організаційно - правової форми, що забезпечує надання послуги з медіації та веде реєстр медіаторів;

угода за результатами медіації - угода, що фіксує результат домовленості сторін медіації у погодженій між ними усній чи письмовій формі з урахуванням

учасники медіації - медіатор (медіатори), сторони медіації, їхні представники, законні представники, захисники, перекладач, експерт та інші особи, визначені за домовленістю сторін медіації.

3. Механізм проведення медіації.

Український Центр Порозуміння через кримінальну канцелярію Суду отримує інформацію про кримінальні справи, які перебувають на розгляді в Суді.

Учасники кримінальної ситуації можуть і самі звернутись до Українського Центру Порозуміння на підставі інформації про програму примирення, яку розміщено у приміщенні суду.

Інформація, яку отримує Український Центр Порозуміння через кримінальну канцелярію суду, містить імена та контакти дані потерпілого та особи, яка скоїла злочин, статтю обвинувачення та коротко суть справи.

В Українському Центрі Порозуміння розглядають, чи дана справа є придатною для медіації. Основними критеріями для цього є факт вчинення злочину проти особи і наявність потерпілого – фізичної, а також те, що особа, яка скоїла злочин, визнала факт вчинення ним злочину і не заперечує своєї участі у ньому. Як правило, на медіацію потрапляють справи, де було вчинено злочини, що кваліфікуються такими статтями Кримінального кодексу України: (вбивство, зґвалтування, викрадення), але цей перелік не є вичерпним, і головними критеріями придатності справи для проведення програми відновного правосуддя залишаються швидше риси характеру правопорушника та його бажання стати на шлях виправлення та добровільно прийняти на себе відповідальність за наслідки скоєного ним злочину.

Якщо справа відповідає цим критеріям і по даній справі можливе/доцільне проведення медіації, її підготовка і проведення

покладається на спеціально підготовленого посередника – медіатора. По кожній справі працюють два медіатори.

Медіатори є ведучими цих зустрічей і виступають як нейтральна сторона. Вони не мають права нав'язувати сторонам своє бачення проблеми чи варіанти рішення. Медіатори мають поважати інтереси, цінності та вибір сторін. Окрім цього, вони повинні дотримуватись таких принципів, як: добровільна участь сторін, незалежність, конфіденційність, безсторонність та компетентність. Добровільність полягає у тому, що сторони кримінальної ситуації – потерпілий та правопорушник, так само як і можливі інші учасники процесу, добровільно приймають рішення щодо участі у медіації. Якщо одна із сторін не бажає брати участь у медіації, то медіація не відбувається. Крім цього, сторона у будь - який момент, навіть під час проведення медіації, має право припинити свою участь у ній, якщо, наприклад, не вважає за доцільне свою подальшу участь. Конфіденційність полягає у тому, що медіатор повинен тримати у таємниці і не розголошувати інформацію, яку він одержав під час спілкування зі сторонами або в процесі медіації.

Медіатор не може виступати в ролі свідка у Суді щодо інформації, одержаної в процесі медіації. Медіатор повинен бути незалежним стосовно сторін, інших учасників кримінального процесу, прокурора і Суду. Медіатор має бути безстороннім, тобто він повинен робити все можливе, щоб сбалансувати позиції сторін, уникати підтримки чи захисту якоїсь із сторін, припиняти будь - які спроби маніпулювання чи погрози між сторонами.

Медіатор має бути компетентним. Він повинен мати спеціальну підготовку в галузі медіації та необхідний практичний досвід. Після одержання інформації про злочин і контактних даних сторін, медіатор проводить окремі попередні зустрічі з потерпілою стороною та правопорушником. Метою їх проведення є збір інформації про ситуацію, роз'яснення сторонам сутності процедури, її переваг та ризиків, виявлення очікувань сторін від процедури. Медіатори пропонують сторонам приходити на попередню зустріч разом з особами, які можуть надати підтримку та

корисну пораду. На цьому етапі виявляється відношення правопорушника до злочину, його готовність взяти на себе відповідальність за свої дії та відшкодувати нанесені збитки. Якщо медіатор бачить, що правопорушник не заперечує своєї участі у злочині, готовий взяти відповідальність за своє діяння і відшкодувати шкоду, тоді він зустрічається з потерпілою стороною.

У випадку, коли обидві сторони погоджуються взяти участь у медіації, медіатор узгоджує зі сторонами дату, час і місце для її проведення та пропонує сторонам підписати Угоду про намір взяти участь у медіації, де перелічені також правила і принципи процедури. Дата і час також узгоджуються між усіма іншими учасниками зустрічі. Сама медіація проводиться в затишному приміщенні, прийнятному для проведення зустрічі. За можливості краще уникати проведення медіації на території Суду або іншого органу системи правосуддя. Найоптимальнішим варіантом є нейтральна територія: приміщення організації, що проводить програми відновного правосуддя. Медіація переважно триває в середньому від 1,5 до 2,5 годин. На медіації присутні медіатори, які працюють у цій справі, правопорушник, потерпіла сторона, а також близькі люди чи родичі учасників кримінальної ситуації, адвокати або інші уповноважені юристи, які можуть надати підтримку чи пораду.

Медіація починається зі вступного слова медіатора, де учасникам нагадуються основні правила (говорити по черзі, не пребивати, не ображати, не лаятись) та принципи зустрічі, після цього всі учасники зустрічі підписують Угоду про намір брати участь у медіації та дотримуватись установлених правил та принципів (якщо така Угода не була підписана раніше). Далі, після розповідей кожного учасника про те, що трапилось, про їхнє ставлення до цієї події та після обговорення спричиненої шкоди та можливих шляхів її усунення, потерпілий та правопорушник можуть підписати Угоду за результатами медіації, яка зазвичай фіксує досягнуті між сторонами домовленості про усунення заподіяної шкоди. У подальшому, ця угода, за поданням сторін, може бути долучена до матеріалів кримінальної справи.

Якщо в медіації не брав участь соціальний працівник або інша людина, яка опікується процесом подальшої соціальної реабілітації неповнолітнього правопорушника, та виконанням угоди про примирення протягом місяця після закінчення медіації, медіатори, які працювали по цій справі, проводять моніторинг виконання сторонами укладеної угоди. Моніторинг проводиться по телефону у вигляді бесіди, спочатку з потерпілим, а потім з правопорушником, під час якої сторони мають змогу висловитись щодо того, як проходить виконання угоди, чи задоволені вони наслідками медіації, як розвиваються їхні стосунки. За бажанням сторін може бути призначено ще одну спільну зустріч для обговорення поточних питань чи безпосереднього відшкодування завданих збитків.

Після закінчення роботи по справі, координатор Служби розв'язання конфліктів, згідно з інформацією, яку було отримано від медіаторів, приймає рішення про закриття справи, про що робиться відповідний запис у реєстраційній картці. У випадку, коли медіацію було проведено і сторони підписали угоду за результатами зустрічі, до суду (а саме судді, що розглядає дану справу), за згодою учасників медіації, передається інформаційний лист про проведену медіацію, до якого також додаються копії Угоди про наміри брати участь в медіації та Угоди за результатами програми щодо усунення завданої шкоди. Оригінали цих документів можуть бути приєднані правопорушником (підсудним) чи потерпілим під час судового розгляду до матеріалів справи та враховуватись суддею при постановленні рішення.

Взаємодія медіаторів та працівників органів прокуратури на досудовому етапі має дуже важливе значення для розвитку цього інноваційного підходу в Україні загалом. Саме прокурор є ключовою фігурою на досудовому етапі кримінального судочинства і саме він здійснює нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно - розшукову діяльність, дізнання та досудове слідство. В Україні медіація є допоміжним засобом у кримінальному процесі, завдяки якому слідчий за згодою прокурора або прокурор має право винести постанову про направлення кримінальної справи до суду для

вирішення питання про звільненн обвинуваченого від кримінальної відповідальності і від покарання або про закриття кримінальної справи.

4. Критеріальні вимоги до призначення проведення медіації:

А) особа, яка зазнала вчинення міжнародного злочину, повинена подати заяву до Українського Центру Порозуміння з проханням призначити проведення медіації відповідно до «Програми відновлення для жертв, які зазнали вчинення міжнародного злочину в умовах російсько – української війни».

В) наявність в територіальній громаді авторитетних осіб, які готові прийняти участь в медіації, при цьому вони не повинні бути політиками, або займати адміністративні посади в органах місцевого самоврядування, або в державних органах;

Г) особа, яка скоїла міжнародний досвід не заперечує своєї участі в проведенні медіації, бажає прийняти участь, і не повинна зазнавати будь – якого примусу або тиску, бажає повністю добровільно прийняти участь в медіації;

Д) суд повинен заздалегідь визначити, наскільки це можливо, чи потерпіла сторона (жертва) має «синдром побитого члена родини». Якщо так (у випадку фізичної особи), то їй повинні бути надані відповідні консультації і її повинна супроводжувати група підтримки під час проведення медіації;

Е) дискусійні факти щодо злочину повинні бути врегульовані заздалегідь;

Є) при розгляді справи Суд повинен бути готовий на усвідомлений ризик відійти від звичайного діапазону винесених вироків, тобто відійти від схожих прецедентів щодо вирішення справи.

5. Етапи проведення медіації: 1) підготовча стадія; 2) безпосередня процедура медіації; 3) завершення процедури медіації – укладання угоди за результатами медіації та її виконання.

Підготовча стадія медіації є основою для подальшого перебігу процесу медіації (для переходу до наступних стадій медіації). Метою цієї стадії є

створення організаційних умов щодо проведення процедури медіації. Завданням цієї стадії є: 1) встановлення волевиявлення та дійсних намірів сторін щодо проведення процесу медіації для вирішення наявного чи можливого спору (конфлікту); 2) пояснення змісту, принципів медіації, а також переваг процедури медіації; 3) визначення медіабельності спору (конфлікту); 4) вирішення організаційних умов проведення процедури медіації, наприклад, у разі необхідності запрошення іншої сторони спору (конфлікту) для врегулювання відносин шляхом медіації, визначення складу учасників процесу медіації, місця проведення медіації, визначення часу проведення медіації тощо; 5) укладення договору про проведення медіації.

На першій стадії медіації реалізується «вступне слово медіатора», на якому відбувається знайомство зі сторонами спору (конфлікту), перевірка їх правоздатності та дієздатності, доведення до їх відома принципів медіації тощо. Крім того, на цьому етапі доцільно вести мову й про інші етапи медіації, як от: «визначення медіабельності спору (конфлікту)» (без оцінки медіабельності спору (конфлікту) неможливо рухатися далі, переходити на наступну стадію процесу медіації), «вирішення організаційних умов проведення процедури медіації» (щодо дати, часу, місця проведення, проведення онлайн чи офлайн переговорів тощо), «залучення до процесу медіації інших учасників медіації» тощо.

Укладення договору про проведення медіації як угоди про надання послуг з проведення медіації відбувається між учасниками цієї стадії процесу медіації (між медіатором та сторонами спору (конфлікту)) та є заключним етапом стадії.

Друга стадія процесу медіації – безпосередня процедура медіації, полягає в організації та веденні безпосередньої процедури медіації (переговорного процесу), в межах якої медіатор повинен наблизити сторони до співробітництва (примирення) та укладення угоди за результатами медіації. Ця стадія також поділяється на декілька етапів медіації: «вступне слово» (у разі якщо стадії відбуваються в однаковому часовому проміжку (в

один день, протягом однієї чи декількох годин одного дня) цей етап («вступне слово») може поєднуватися із етапом «вступне слово медіатора» підготовчої стадії медіатора), «виступи (презентація) сторін спору (конфлікту)», під час якого сторони висловлюють свої позиції щодо спору (конфлікту), обґрунтовують вимоги, обмінюються інформацією. Етап «Збирання та обмін усною та письмовою інформацією» може відбуватися паралельно з іншими етапами цієї стадії медіації.

Метою наступного етапу – етапу «визначення теми переговорів (обговорення)» є узгодження сторонами предмету переговорів та окреслення кола питань для обговорення.

На етапі «напрацювання пропозицій щодо вирішення спору (конфлікту)» завданням медіатора є: організація обговорення сторонами пропозицій щодо вирішення спору (конфлікту); організаційна допомога у напрацюванні спільного рішення, яке б задовільнило всі сторони; допомога сторонам в розумінні правової коректності пропозицій щодо вирішення спору (конфлікту) та правових наслідків виконання рішення; організаційна допомога у фіксуванні та уточненні проекту угоди за результатами переговорів тощо.

Етап «індивідуальної роботи зі сторонами спору (конфлікту)». Індивідуальна робота (кокус) із сторонами спору (конфлікту) є факультативним етапом, спрямованим на усунення перешкод та створення умов для продуктивної взаємодії сторін в процесі медіації. Разом з тим не кожний спір (конфлікт), а також етап медіації потребує цього факультативного етапу. Цей етап важливий тоді, коли сторони на тому чи іншому етапі медіації не можуть досягнути позитивних результатів в переговорах. Звертаєм увагу на те, що медіатор самостійно визначає, коли доцільно перейти до формату індивідуальної роботи, щоб процедура медіації була ефективною і сторони не відмовилися врегульовувати спір шляхом медіації.

Наступним етапом є етап «укладення проекту угоди за результатами медіації», на якому сторони узагальнюють та оформлюють проект угоди за результатами медіації. Тож, медіатор повинен забезпечити організаційні

заходи щодо підготовки проекту угоди, обговорення його змісту тощо. Відтак на цьому етапі пропонуємо виділити такі процесуальні дії, як: дії щодо узагальнення позицій сторін, розробки проекту угоди, його обговорення та кінцевого оформлення угоди. Слід також зазначити, що на кожному етапі здійснюються процесуальні дії, які є складовим елементом теоретичної моделі процесу медіації.

Третьою стадією медіації є стадія завершення медіації, яка пов'язується із підписанням угоди за результатами медіації та її виконанням, оскільки відповідно до ст. 17 Закону медіація припиняється в результаті укладення сторонами медіації угоди за результатами медіації. Тобто метою цієї стадії є підведення підсумків процедури медіації, підписання угоди за результатами медіації, виконання умов угоди. На цій стадії медіатор вирішує такі завдання, як: організація підписання сторонами угоди за результатами медіації; узгодження порядку інформування сторін про хід виконання угоди; надання допомоги щодо виконання угоди (у разі звернення); співпраця із сторонами під час виникнення проблем щодо виконання угоди (у разі необхідності) тощо.

6. Пілотний проєкт ґрунтується на відновних підходах щодо осіб, які зазнали вчинення міжнародного досвіду і включає в себе скоординовану організацію ефективної комунікації між особою, яка відбуває покарання у виді довічного позбавлення волі; постраждалої сторони (жертви); слідчого поліції, або інших представників поліції (залежить від індивідуальних особливостей кримінальних справи і особливостей обставин скоєного злочину); представника прокуратури; соціального працівника; представника територіальної громади, в якій проживала особа, яка зазнала вчинення міжнародного злочину; представників громадських організацій з метою: а) підтримки потерпілих (жертви), надання їм права голосу, заохочення їх висловлювати свої потреби, надання їм можливості брати участь у процесі розв'язання конфлікту та пропонування їм допомоги; б) відновлення стосунків, зруйнованих під час скоєння особливо тяжкого злочину, частково шляхом знаходження консенсусу щодо того, як найкраще розв'язати ситуацію;

в) заохочення прийняття відповідальності усіма залученими сторонами, особливо – особою, яка скоїла особливо тяжкий злочин; г) визначення таких результатів, що сприятимуть відновленню заподіяної шкоди та працюватимуть на перспективу; д) визначення чинників, що призвели до скоєння міжнародного злочину; є) розгляд можливості забезпечення відшкодування заподіяної шкоди постраждалій стороні (жертві); обов'язкового ужиттям узгоджених заходів для ресоціалізації осіб, які скоїли міжнародний злочин

7. Програма відновлення для осіб, які зазнали вчинення міжнародного досвіду (далі - Програма), може бути застосована у разі: наявності потерпілої сторони - фізичної особи, якій кримінальним конфліктом (особливо тяжким злочином) завдано моральної, фізичної та майнової шкоди, а також держави Україна (як постраждалої сторони), на територіальну цілісність і недоторканність якої, було здійснено посягання; визнання особою, яка вчинила міжнародний злочин факту вчинення нею кримінального міжнародного злочину; згоди особи, яка вчинила міжнародний злочин і потерпілої сторони на участь у Програмі.

8. У разі, якщо обставини кримінального провадження відповідають умовам, визначеним у пункті 7 цього Порядку, Центр інформує особу, яка вчинила міжнародний злочин, його законного представника та потерпілу сторону (жертву), її законного представника (далі - сторони) про можливість реалізації Програми шляхом організації проведення процедури медіації та укладення угоди про застосування «Програма відновлення для жертв, які зазнали вчинення міжнародного злочину в умовах російсько – української війни » (далі - угода), форма якої наведена у додатку 1 до цього Порядку; роз'яснює, що результати участі у Програмі враховуватимуться під час прийняття рішень, зокрема: про зміну покарання.

9. У разі отримання згоди сторін голова Центру пропонує їм заповнити заяву про участь у Програмі, та згоду на обробку персональних даних (далі - заява) за формою згідно з додатком 2 до цього Порядку.

10. Протягом одного робочого тижня після заповнення заяви голова Програми передає її та інформацію щодо особливостей справи про скоєння міжнародного злочину особою, із зазначенням статті (її частини) Кримінального кодексу України, до Суду.

11. Суд протягом одного робочого тижня після отримання прохання та відповідної інформації від Голови Центру: приймає рішення про застосування Програми та видає відповідне доручення для проведення медіації Голові Центру і передає йому копію рішення;

12. Медіатор на зустрічі зі сторонами роз'яснює їм процедуру Програми, її наслідки, надає можливість сторонам дійти згоди щодо умов угоди і в разі згоди сторін на її проходження надає їм примірну форму угоди для ознайомлення і визначення дати наступної зустрічі для її укладення. У разі неможливості чи відмови сторін від укладення угоди інформує про це Центр.

13. Не пізніше наступного робочого дня після укладення угоди, медіатор (посередник) передає її Центру або повідомляє про відмову в її укладенні.

15. Після виконання угоди Центр готує інформацію щодо результатів участі особи, яка зазнала вчинення міжнародного злочину у Програмі реституційного (відновного) правосуддя щодо осіб, які відбувають покарання у виді довічного позбавлення волі», за формою, наведеною у додатку 3 до цього Порядку, та надсилає її Голові Центру.

16. Для забезпечення реалізації пілотного проєкту можуть утворюватися робочі групи за участю прокурора, соціального працівника, психолога, представників громадських правоохоронних організацій та інш.

(Розробник пілотного проєкту «Програма відновлення для жертв, які зазнали вчинення міжнародного злочину в умовах російсько – української війни» Олександр ТРОНЬКО)

Також, вважаємо, в Україні необхідно прийняти рамковий Закон «Про участь у відновному (реституційному) правосудді осіб, які зазнали вчинення міжнародних злочинів в умовах російсько – української війни», який би регулював основоположні загальні питання реституційного (відновного)

правосуддя як правового інституту та окреслював можливості застосування медіації щодо осіб, які зазнали вчинення міжнародних злочинів в умовах російсько – української війни. Прийняття такого закону сприятиме, на нашу думку, посиленню ролі реституційного (відновного) правосуддя як засобу відновлення справедливості в загальнолюдському значенні, вирішенню кримінально – правових конфліктів, інформованості суспільства щодо ефектів від застосування реституційного (відновного) правосуддя, впровадженню його в широку практику та зрештою інтеграцію в правову систему України.

Отже, участь осіб, які зазнали вчинення міжнародного злочину у програмі реституційного (відновного) правосуддя медіації потребує нормативно – правового закріплення в національному законодавстві України.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ IV

Аналіз міжнародного та національного кримінально-правового реагування на злочини, вчинені в контексті локальних військових конфліктів, засвідчив зростаючу роль кримінальної юстиції у процесі подолання наслідків збройного протистояння, відновлення справедливості та забезпечення невідворотності відповідальності за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права.

Нами встановлено, що міжнародне кримінальне правосуддя є одним із ключових інструментів постконфліктного врегулювання. На прикладі діяльності Міжнародного кримінального трибуналу для колишньої Югославії, Міжнародного трибуналу по Руанді, а також гібридних судів, зокрема Спеціального суду по Сьєрра-Леоне, продемонстровано, що ефективна система кримінального переслідування осіб, які вчинили міжнародні злочини, здатна не лише притягнути до відповідальності конкретних винних осіб, а й сприяти зміцненню верховенства права, запобіганню подальшим конфліктам, відновленню довіри до правосуддя в суспільстві.

Проаналізовано правові засади діяльності Міжнародного кримінального суду як постійного універсального органу зі здійснення юрисдикції над

злочином геноциду, злочинами проти людяності, воєнними злочинами та злочином агресії. Окреслено труднощі в імплементації рішень МКС та проблематику ефективної співпраці держав – сторін Римського статуту.

Доведено, що кримінально-правовий підхід до притягнення до відповідальності за міжнародні злочини, вчинені в умовах російсько-українського локального військового конфлікту, має інтегрувати механізми міжнародного та національного правосуддя. Окреслено напрямки модернізації національної моделі кримінального правосуддя України в умовах збройної агресії, зокрема через активну участь Офісу Генерального прокурора, спеціалізованих підрозділів СБУ та співпрацю з МКС.

Окрему увагу приділено інституційному оформленню перспектив створення спеціального міжнародного трибуналу щодо злочину агресії проти України як потенційно ефективного інструменту, що забезпечить персональну відповідальність вищого військово-політичного керівництва Російської Федерації. Обґрунтовано необхідність подальшого правового оформлення юрисдикції та процесуальної взаємодії такого трибуналу з національними органами України.

Таким чином, у сучасних умовах кримінально-правові засоби виступають не лише засобом притягнення винних до відповідальності, а й важливою складовою стратегії переходу до миру, відновлення прав потерпілих і запобігання повторенню збройних конфліктів у майбутньому.

ВИСНОВКИ

Проведене дисертаційне дослідження на тему *«Порівняльно-правовий аналіз вирішення локальних військових конфліктів у сучасному світі: досвід для України»* дало змогу комплексно охопити різні аспекти правового реагування на локальні збройні протистояння, виявити ключові теоретичні положення, проаналізувати міжнародну практику, а також сформулювати власні пропозиції щодо вдосконалення механізмів їх вирішення в українському контексті. Реалізація поставлених у роботі завдань дозволила розкрити природу локальних військових конфліктів як об'єкта міжнародно-правового регулювання, дослідити ефективність інституційних і нормативних підходів до їх деескалації та запропонувати практичні рішення для підвищення результативності політико-правових засобів мирного врегулювання:

1. У дисертації встановлено, що поняття «локальний військовий конфлікт» охоплює збройне протистояння, обмежене за масштабами та інтересами учасників. Такі конфлікти не досягають рівня повномасштабної війни і зазвичай поширюються на обмежену територію, при цьому зачіпають національні, політичні та економічні інтереси держав або груп держав. Відмінною рисою локального конфлікту є відсутність офіційної декларації війни та повний військовий стан між сторонами, що проявляється у порівняно невеликих масштабах бойових дій і зазвичай коротшій тривалості порівняно з глобальними війнами.

- Локальними військовими конфліктами вважаються обмежені за простором, інтенсивністю та цілями збройні зіткнення. Вони часто поєднують ознаки воєнних конфліктів і «обмежених війн» (concept of limited war), коли військова активність спрямована на певні тактичні цілі, без повного залучення збройних сил держави.
- На теоретичному рівні підкреслено, що такі конфлікти є джерелом регіональної нестабільності і потребують специфічних підходів

розв'язання. Для їхнього аналізу застосовано якісні та кількісні критерії (масштаби сил, тривалість, використання озброєння тощо), що відрізняють локальні конфлікти від масштабної війни.

- Визначено: *локальний військовий конфлікт – це збройне протистояння між державами (або залученими збройними формуваннями), що зачіпає їхні національні, політичні та економічні інтереси та обмежене за територіальними масштабами і політичними цілями*. Воєнний характер такого конфлікту зумовлює задіяння військової сили, але відсутність офіційної війни між воюючими сторонами.

2. Дослідження підтвердило пріоритет мирних методів розв'язання регіональних конфліктів, передбачених міжнародним правом та практикою. У політико-правовій площині наголошено на обов'язковому застосуванні переговорів, медіації та інших механізмів мирного врегулювання як основи для деескалації. Відзначено, що принцип мирного вирішення спорів закладений у статті 2 Статуту ООН, а також у резолюціях Генасамблеї та Ради Безпеки ООН, що обов'язкові для держав.

- Основні мирні інструменти: дипломатичні переговори і консультації, посередництво та примирення нейтральних держав або міжнародних організацій; арбітраж і міжнародні трибунали (наприклад, Міжнародний суд ООН); економічні санкції та стимулюючі заходи як ненасильницькі важелі впливу; миротворчі операції ООН, ОБСЄ чи регіональних об'єднань.
- У теоретичній площині підкреслено, що успішне врегулювання вимагає комплексного підходу: поєднання політичного тиску, економічних важелів і правових гарантій. Так, міжнародні організації (ООН, ОБСЄ, ЄС) повинні координувати зусилля задля припинення вогню, забезпечення гуманітарних потреб постраждалих і подальшого правового оформлення домовленостей.
- Висновок: Мирне врегулювання локальних військових конфліктів можливе лише за умов активного залучення міжнародної спільноти й

суворого дотримання існуючих миротворчих процедур. Систематичне застосування переговорних процедур і міжнародно-правових механізмів створює умови для стабілізації та поступового відновлення порушених прав учасників конфлікту.

3. У випадку хорватського конфлікту досліджено приклад координації зусиль Європейського Союзу (ЄС) та Організації Об'єднаних Націй з метою врегулювання війни та відновлення стабільності. Висвітлено, що після розпаду Югославії міжнародне співтовариство, зокрема ООН, активно включилось у процес миротворення: була ухвалена низка резолюцій Ради Безпеки ООН, створено миротворчі місії (наприклад, UNPROFOR), здійснювалися моніторингові операції та гуманітарні програми. ЄС (на той час — Європейські Співтовариства) здійснював політичний тиск через дипломатичне визнання нових держав (наприклад, визнання незалежності Хорватії у 1992 році) та мирні ініціативи на міжнародному рівні.

- ООН надала свою платформу для укладання перемир'я та політичних угод, забезпечила міжнародний нагляд і, згодом, створення Міжнародного трибуналу у Гаазі для воєнних злочинів у колишній Югославії. Роль ООН полягала у визнанні принципів мирного врегулювання, вишукуванні компромісних рішень та наданні гуманітарної допомоги.
- ЄС, спочатку розрізнено, а потім більш узгоджено, сприяв мирному врегулюванню через підтримку переговорів і санкції: зокрема, ЄС ввів економічні важелі тиску та надавав фінансову допомогу для відновлення регіону. Після завершення бойових дій ЄС долучив Хорватію до процесу євроатлантичної інтеграції, що стимулювало проведення внутрішніх реформ.
- Значення для України: Хорватський досвід демонструє важливість міжнародно-правового визнання України як потерпілої сторони та активного втручання ООН і європейських структур. Україна може використати цей досвід для мобілізації дипломатичної підтримки:

співпраця з ООН і ЄС забезпечує зовнішню легітимацію українських позицій, а міжнародний тиск сприяє встановленню миру та притягненню до відповідальності злочинців.

4. Аналізуючи російсько-грузинську війну 2008 року, виділено ключову роль Європейського Союзу як посередника у встановленні перемир'я та подальшого моніторингу ситуації. Протягом конфлікту ЄС виступив авторитетним фасилітатором переговорів між сторонами, а за підсумками був розроблений 6-бальний план (спільно генерований високим представником ЄС), який лягав в основу припинення бойових дій. Після перемир'я ЄС заснував Європейську місію моніторингу в Грузії (EUMM) для контролю за виконанням домовленостей.

- ЄС публічно підтримав суверенітет і територіальну цілісність Грузії, не визнаючи анексію Абхазії та Південної Осетії. Як політико-правовий інструмент, ЄС застосував економічні санкції до російських суб'єктів і створив «Прогресивний пакет фінансової допомоги» для Грузії. Дипломатично розгорнуто численні зустрічі та консультації на вищому рівні, що сприяло деескалації після закінчення конфлікту.
- Уроки для України: ЄС продемонстрував можливість швидкої реакції та посередництва у разі збройної агресії. Уряд України може використовувати досвід Грузії – звернення до ЄС за політичною підтримкою і участь у спільних місіях спостерігачів – для створення міжнародних гарантів. При цьому важливо інтегруватися в європейські механізми безпеки, адже активна позиція ЄС показала: союзник на стороні жертви сприяє зупиненню ескалації і попередженню подальшої агресії.

5. У дисертації розроблено концептуальний проект *Дорожньої карти* як поетапної політико-правової стратегії врегулювання російсько-українського конфлікту. Цей документ передбачає чітку послідовність кроків від негайного припинення бойових дій до остаточного врегулювання, гармонізованих з міжнародними нормами. У першій фазі передбачено встановлення стійкого

припинення вогню, відведення важкого озброєння та забезпечення гуманітарного доступу. Друга фаза включає початок прямих переговорів за участі міжнародних посередників (ООН, ОБСЄ, зацікавлених держав), а також створення механізмів розслідування злочинів, які сталися у ході конфлікту.

- У проєкті зазначено поетапні заходи з реінтеграції непідконтрольних територій, що враховують права місцевого населення та гарантують захист усіх громадян за українським законодавством. Водночас передбачено норми для відновлення інфраструктури, повернення внутрішньо переміщених осіб, а також положення щодо подальшого міжнародного нагляду за виконанням домовленостей.
- Дорожня карта базується на принципах Статуту ООН і Гельсінського завершального акту, інтегруючи норми про непорушність кордонів і суверенітет держави. Як політико-правовий інструмент, вона також рекомендує створити міжнародну правову платформу для імплементації мирних угод, включно з можливим мандатом Ради Безпеки ООН на підтримку миру в Україні.
- Висновок: Запропонована Дорожня карта є комплексним механізмом, що з'єднує дипломатичні зусилля і юридичні гарантії. Її реалізація сприятиме відновленню правового статусу України та притягненню до відповідальності агресора. Вона слугує дороговказом для поступової стабілізації регіону на засадах міжнародного права.

6. У межах дисертації проаналізовано сутність міжнародних принципів права як фундаментальних орієнтирів світового правопорядку. Було встановлено, що принципи міжнародного права мають загальноприйнятий характер і впливають із норм Статуту ООН, звичаєвого права та основоположних універсальних документів. Хоч принципи часто носять абстрактний характер (наприклад, принцип суверенітету, непорушності кордонів, самооборони чи мирного вирішення спорів), вони мають імперативну силу: держави зобов'язані їх визнавати та реалізовувати.

- Сутність і статус: міжнародні принципи є загальною (генеральною) основою для розвитку детальних норм та договорів. У багатьох випадках вони мають силу *jus cogens* – перетворюючись на обов’язкові імперативні норми (заборона агресії, геноцид, рабство). Разом з тим, усвідомлено, що самі по собі принципи не мають механізму прямого застосування без відповідних угод чи рішень міжнародних судів.
- Принципи права описуються як етичні та юридичні засади, що задають орієнтири державної поведінки. Вони закріплені в преамбулах міжнародних договорів (наприклад, Заключний акт ОСБЄ) і визнаються судами (МКС, Міжнародний суд) як джерела права. Оскільки вони породжують очікування правомірної поведінки, вони відіграють роль «дорожньої карти» для всіх сторін конфлікту.
- Висновок: міжнародні принципи є ключовими нормативними орієнтирами і мають надпорядковий характер. Вони визначають правову природу відносин між державами та доповнюють формальні норми, утворюючи ядро світового правопорядку. З’ясовано, що саме через інкорпорацію цих принципів у національне законодавство й міжнародні угоди досягається реальна захищеність державних інтересів.

7. Проведено характеристику міжнародно-правової відповідальності як механізму стримування агресії та відновлення порушеного порядку. Установлено, що держава, яка порушує фундаментальні принципи (наприклад, почала агресію, не дотрималась зобов’язань у мирному врегулюванні чи грубо порушила права людини), несе юридичну відповідальність перед міжнародною спільнотою. Така відповідальність передбачає як обов’язок негайно припинити незаконні дії, так і компенсувати збитки та принести офіційну вибачення, якщо це можливо.

- Форми відповідальності: економічні санкції, заборона на торгівлю, дипломатичні обмеження, виключення з міжнародних організацій можуть застосовуватися щодо держави-порушника. Крім того, фізичні особи – представники держави-агресора – можуть бути притягнуті до

кримінальної відповідальності (через міжнародні суди чи трибунали) за відповідні міжнародні злочини (наприклад, злочини агресії, воєнні злочини, злочини проти людяності).

- Відповідальність слугує двом цілям: превентивній та каральній. По-перше, вона попереджає подальшу агресію – жодній державі не вигідно порушувати принципи, якщо за це суворо карають. По-друге, вона забезпечує відновлення справедливості і відновлення постраждалих держав «в початковий стан» (*restitutio in integrum*), наскільки це можливо.
- Висновок: міжнародно-правова відповідальність є ефективним засобом припинення локальних конфліктів, оскільки змушує порушника усвідомити наслідки своїх дій і понести санкції. У рамках дисертації доведено, що чітке правове встановлення відповідальності зобов'язує держави поважати міжнародні принципи та створює правову платформу для мирного врегулювання конфліктів.

8. Розглянувши дії РФ у російсько-українському збройному конфлікті, констатовано грубі порушення нею фундаментальних норм міжнародного права. Зокрема, Росія застосувала збройну силу проти суверенної країни без права на самооборону, що суперечить статті 2(4) Статуту ООН та забороні агресії. Анексія Криму та підтримка сепаратистів на сході України порушують принципи державного суверенітету, територіальної цілісності та невтручання у внутрішні справи. Додатково відзначено систематичне нехтування правами людини: переслідування політичних опонентів, утиски на окупованих територіях, насильницькі депортації громадян України.

- Діяльність РФ в Україні грубо порушила загальнолюдські принципи гуманітарного права: безсудові страти, тортури та утримання полонених у нелюдських умовах суперечать Женевським конвенціям і усталеній практиці Міжнародного кримінального права. Крім того, Москва підживляла принципи мирного врегулювання – навпаки, саботувала Мінські домовленості й підтримувала розпалювання конфлікту.

- Постійне ігнорування Росією рішення міжнародних органів (Генеральної Асамблеї ООН, Європейського Суду з прав людини) свідчить про нехтування принципом верховенства міжнародного права. Такі дії підтверджують потребу в активному притягненні Росії до відповідальності за агресію.
- Висновок: порушення РФ універсальних принципів права створює прямий виклик світовому правопорядку. Детальний аналіз показав, що успішне мирне врегулювання потребує від України та партнерів чіткого застосування міжнародно-правових санкцій і механізмів захисту. Це також підкреслює значення міжнародних судових інституцій у покаранні порушень і захисті жертв.

9. У роботі вивчено досвід створення та діяльності міжнародних кримінальних судів, призначених для судового переслідування воєнних злочинців і злочинців проти людяності під час локальних конфліктів. Описано розвиток міжнародного кримінального права: від Нюрнберзьких процесів і Міжнародного військового трибуналу ООН після Другої світової до Угоди про Статут Міжнародного кримінального суду 1998 року. Значну увагу приділено *ad hoc*-трибуналам: Міжнародному кримінальному трибуналу для колишньої Югославії (МКТЮ) та для Руанди, які поклали початок сучасній практиці міжнародного судочинства у локальних конфліктах.

- Юридичні засади: діяльність таких судів ґрунтується на міжнародних договорах (як-от Римський статут), рішеннях Радбезу ООН (створення спеціальних трибуналів) та принципах комплементарності. Ці інституції мають завдання доповнювати національні суди у протидії безкарності: вони покликані забезпечувати правосуддя незалежно від політичної кон'юнктури та доводити прецеденти міжнародної відповідальності.
- Досвід роботи: МКТЮ і МКТР встановили важливі юридичні прецеденти (визначення етнічних чисток як геноциду, окремі військові злочини, доктрину командної відповідальності тощо). Створення спеціальних судів (наприклад, для Камбоджі, Сьєрра-Леоне, Лівану) та

постійного МКС дозволили покращити механізми збору доказів і захисту свідків. Однак також виявлено виклики: обмеження юрисдикцій (не всі держави ратифікували Римський статут), політичні впливи на співпрацю держав і неможливість автоматичного виконання рішеннями (виконання рішень залежить від допомоги держав).

- Висновок: міжнародні кримінальні суди довели свою ефективність у встановленні істини і засудженні винних у локальних конфліктах. Дисертаційне дослідження показало, що вони є важливими інструментами глобальної безпеки та верховенства права. Залишилося переконливо стверджувати, що накопичений досвід МКТЮ, МКТР і МКС є цінним для України: це гідний зразок створення механізмів покарання за міжнародні злочини та принципово новий етап у боротьбі з безкарністю.

10. У роботі запропоновано інтегровану модель системи кримінального правосуддя, здатну ефективно розслідувати й судити міжнародні злочини, вчинені в контексті російсько-української війни. Цей інституційний план передбачає створення спеціалізованих органів і процедур, які поєднують зусилля національних та міжнародних інституцій. Однією з ключових ідей є заснування в Україні спеціалізованого судового органу (чи камери в існуючому суді) для розгляду воєнних злочинів та злочинів проти людяності, доповненого участю міжнародних суддів і експертів для забезпечення незалежності і відповідності міжнародним стандартам.

- Компоненти моделі: мобілізація національної системи правосуддя (Служба військової юстиції, спеціалізована прокуратура) для проведення розслідувань з отриманням міжнародної технічної допомоги; тісна координація з Міжнародним кримінальним судом (обмін доказами, передача справ щодо осіб з імунітетом); створення адвокаційних мереж для захисту прав потерпілих і свідків; врахування гендерно-чутливих підходів та участі громадянського суспільства.

- Правове забезпечення: модель передбачає імплементацію норм міжнародного права в українське законодавство – розширення юрисдикції українських судів на міжнародні злочини, ухвалення законів про спеціальні міри правосуддя, ратифікацію додаткових протоколів. Запропоновано також укладення міжнародних угод (на кшталт домовленостей про екстрадицію) і розробку єдиних процедур з обміну інформацією між державами та міжнародними організаціями.
- Висновок: інституційна модель кримінального правосуддя для подолання наслідків конфлікту враховує зарубіжний досвід (міжнародні трибунали, гібридні суди) і потреби національної системи. Згідно з розробленим проектом, такий комплексний механізм забезпечить притягнення винних до відповідальності та створить передумови для відновлення справедливості в Україні. Їн допоможе закріпити принцип невідворотності покарання за найтяжчі злочини і сприятиме довгостроковому зміцненню правопорядку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Aertsen I., Mackay R., Pelican C., Willemsens J. and Wright M. *Rebuilding Community Connections – Mediation and Restorative Justice in Europe*. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2004. 80p.
2. Asmus R. D. *A little war that shook the world: Georgia, Russia, and the future of the West*. 2010. New York: Palgrave Macmillan. 272p.
3. Azud J. *The Peaceful Settlement of Disputes and the United nations*. Bratislava, 1970. P. 215–216.
4. Baczynska G., Vasovic A. Pushing locals aside, Russians take top rebel posts in east Ukraine. Reuters. URL: <https://www.reuters.com/article/usukraineecrisisrebelsinsighidUSKBN0FW0702014077>.
5. Bercovitch J. *Mediation Success o Failure: A Search Forthe Elusive Criteria*. Cardozo Journal of Conflict Resolution, 7, P. 289 - 302.
6. Black`s Low Dictionary, Fifth edition. St. Paul Minn.: West Publishing Co. – 1979. 854 p.
7. Boulding K. *Conflict and Defens. A General Theory*. – New York, 1962. 368p.
8. Boulding K. *The Role Of Conflict in the Dinamics of Society// Current Research on PeaceandVolence*. 1986. Vol. IX № 3.P. 98 – 102.
9. Božičević G. *Collusion and Disobedience*. Grožnjan, Croatia: Miramida Centar – Regional Peacebuilding Exchange. C. 190 - 205.
10. Braithwaite J. *Restorative Justice and Responsive Regulation (Studies in Crime and Public Policy*. Oxford: Oxford University Press Inc., 2002. P. 11.
11. Brownlie I. *The Peaceful Settlement of International Disputes*. Chinese Journal of International Law. 2009. Vol. 8, no. 2. P. 267 – 283.
12. Burton J. *Conflict: Human Needs Theory*. New York: St. Martins Press. 1990. 358p.

13. Carla Del Ponte, Prosecutor of the ICTY, Statement on the Investigation and Prosecution of Crimes Committed in Kosovo (Sept. 29, 1999).
14. Cassese A. Lineamenti di diritto internazionale penale. I. Diritto sostanziale; II. Diritto processuale. Mulino, Bologna 2005. 216 p.
15. Cataleta M. S. The Kosovo Specialist Chambers The last resort for justice in Kosovo? Journal of International Criminal Law. 2022. Vol.3. P. 6. URL: https://www.jicl.ir/article_144695_033be99d83f15dda602d3fe37c41093a.pdf
16. Conflict Management: An Answer to Critical Social Problems? Journal of Social Issues. 1994. Vol. 50. № 1
17. Consolidated version of the Treaty on European Union and the Treaty on Functioning of the European Union. – Mode of access. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:C:2016:202:TOC>
18. Coser L. Conflict: Social Aspects. Internanional Encyclopedia of the Social Sciences. Ed. by. D. Sills. 1968. Vol. 3. USA. P. 232 – 236.
19. Coser L. Continuities in the Study of Social Conflict. New York:Free Press, 1967. 272P.
20. Council of Europe Committee on Legal Affairs and Human Rights. 2011. URL: <https://pace.coe.int/en/pages/committee-5/committee-on-legal-affairs-and-human-rights>
21. Словник української мови: у 11 т/ред. колег. І.К. Білодід та ін. Київ: Наукова думка, 1970 – 1980. Т.1: А – В/ред. П.Й. Горещький, А.А. Бурячок, Г.М. Гнатюк, Н.І. Швидка. 1970. 790с.
22. Степаненко К.В. Принцип міжнародного співробітництва в сучасних міжнародних відносинах. Електронне наукове видання «Аналітично – порівняльне правознавство. <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/09/95.pdf>
23. Dahrendorf R. Class and Class Conflict in Industrial Society. Stanford, California: Stanford university press, 1959. 336p. URL: <https://cominsitu.files.wordpress.com/2019/01/ralf-dahrendorf-class-and-class-conflict-in-industrial-society-1.pdf>

24. Declaration on the Enhancement of the Effectiveness of the Principle of Refraining from the Threat or Use of Force in International Relations General Assembly resolution 42/22 New York, 18 November 1987. United Nations. – A/RES/42/22. 1987. 4 p.

25. Declaration on Yugoslavia (Extraordinary EPC Ministerial Meeting, Brussels, 16 December 1991). URL: <http://www.dipublico.com.ar/english/declaration-on-yugoslavia-extraordinaryepc-ministerial-meeting-brussels-16-december-1991/>. – Title from the screen

26. Degan V. D. International Conciliation: Its Past and Future. *Völkerrecht und Rechtsphilosophie*; red. P. Fischer, H. F. Köck, A. Verdroß. Berlin, 2017. S. 261–286.

27. Degoricija S. Nije bilo uzalud. Zagreb: Nova stvarnost, 2009. S. 498s.

28. Dennen J. V. D. On war: Concepts, Definitions, Research Data: A short literature review and bibliography. 2005. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/12857871.pdf>

29. Dougherty J., Pfaltzgraff R. Contending Theories of International Relations. New York. 1981. 307p.

30. Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts : of 12.12.2001 no. A/56/10. Yearbook of the International Law Commission. 2001. 12 December.

31. Dragan O. Psychological Aspects of Corruption in Public Administration: Case-Study of Ukraine. *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*, 2020, 9(6), pp. 264 –

32. Dragan O., Chaika O.. Chaplain service pastor as a special kind of public service military officer in the Ukrainian army. *KOŚCIÓŁ I PRAWO* 11(24) 2022, nr 2, S. 213 - 229.

33. Dragan, O., Baranovska, T., Ihnatiuk, O., Sokha, S., Moskvych L. Theoretical and practical dimensions of legal responsibility in criminal justice. *Правова відповідальність та кримінальне правосуддя: теорія і практика.*

Multidisciplinary Science Journal. 2024 №6. URL:
<https://malque.pub/ojs/index.php/msj/article/view/3120>

34. European Council conclusions on Russia's unprovoked and unjustified military aggression against Ukraine. URL:
<https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/02/24/european-council-conclusions-24-february-2022/>

35. Filatov, V., Zuieva, O., Yefimova, I., Pylypenko, A., & Leheza, Y. (2025). Problems of legal protection of civilian persons deprived of personal liberty as a result of the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine. DIXI, 27(1), 1-13. <https://doi.org/10.16925/2357-5891.2025.01.04> URL:
<https://revistas.ucc.edu.co/index.php/di/article/view/5212>

36. Filipović V. Trenutak Europe – rasprava o mogućoj intervenciji Zapadnoeuropske unije (WEU) u rat u Hrvatskoj tijekom ljeta 1991. godine. Politička misao. 2010. Br. 47(4). S. 215.

37. Follett M. Dynamic Administration. New York; London: Harper and br., 1942. 320p.

38. Functions and powers of the General Assembly. URL:
<https://www.un.org/en/ga/about/background.shtml>

39. Galtung J. Institutionalised Conflict Resolution. Journal of Peace Research. 1964. №4. S. 348 – 397.

40. Goldsmith J., Posner E. A Theory of Customary International Law. Chicaho, John M. Olin Law & economics working Paper. No. 63.100p.

41. Government of Georgia, Six Point Peace Plan - Communique of the President of France, Tbilisi, 12 August 2008. Retrieved from
<https://smr.gov.ge/uploads/prev/9bbbc7.pdf>

42. Graefrat B. Zur Stellung der Principien im gegenwartigen Volkerrecht. Berlin, 1968. 168 s.

43. Grolier Multimedia Encyclopedia, 1998. URL:
https://archive.org/details/1998_Grolier_Multimedia_Encyclopedia_Grolier_Interactive_1997

44. Gumplovic L. Grundriss der Sociologie. Forgotten Books. 2024. 257s.
45. Handbook on the Peaceful Settlement of Disputes Between States 1992, S. 9 – 153.
46. Hoffman F. Conflict in the 21th Century: Rise of Hybrid Wars. Virginia: Potomac Institute for Policy Studies, 2007. 72p.
47. Hoffman F. Hybrid Warfare and Challenges. Joint Force Quarterly (JFQ). 2009. №52. P. 34 - 39.
48. International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia. Prosecutor v. Haradinaj and others, Case No IT-04-84.
49. Kačić H. Hrvatska prevlaka. Zadar: Ogranak Matice hrvatske, 2015. S. 76
50. Kelsen H. Law and peace in international relations. Harvard Univ.Press, Cambridge, 1942. 181 p.
51. Klemenčić M. War and peace on the Danube: the evolution of the Croatia-Serbia boundary. Durham : Intern. Boundaries Research Unit, 2001. 61 p.
52. Knezović S. Europska politika u vrijeme disolucije jugoslavenske federacije. Politička Misao. University of Zagreb, Faculty of Political Sciences, 2007. Veljača (vol. 43, br. 3). Str. 109 - 131.
53. Kovach K. Mediation. Principles andPractice. Third edition / Kovach K. – Saint Paul,2004.
54. Land K. Legal aspects of the conflict in Georgia and post-conflict developments. Estonian ministry of foreign affairs yearbook. 2008 - 2009. URL: https://vm.ee/sites/default/files/content-editors/web-static/468/Kristi_Land.pdf.
55. Latimer D., Muisse D. The Effectiveness of Restorative Justice Practices: A Meta - Analysis. – Ottawa: Research and Statistics Division of Department of Justice of Canada. 2001. P. 10.
56. Latimer, Dowden and Muisse D. The Effectiveness of Restorative Justice Practices: A Meta-Analysis. – Ottawa: Research and Statistics Division of Department of Justice of Canada. – 2001. – P. 10.

57. Leheza Y. Korniakova T. Soldatkin I. Rozmosh V. Opatsky R. Administrative, financial, criminal-legal and theoretical-methodological aspects of regulating social relations. *Jurnal cita hukum indonesian law journal*. Vol. 10 No. 3, pp. 436 - 446, DOI: <https://doi.org/10.15408/jch.v10i3.27809>.
58. Leheza Y. Pisotska K., Dubenko O., Dakhno O. Sotskyi A. The Essence of the Principles of Ukrainian Law in Modern Jurisprudence. *Revista Jurídica Portucalense*, 2022. December, P. 342 - 363. URL: <https://revistas.rcaap.pt/juridica/article/view/28026>.
59. Leheza Y., Mashchenko O. Pokataiev P. La esencia de las relaciones públicas en el derecho administrativo moderno. *Ratio Juris UNAULA*, 2023. 18(36). URL: <https://publicaciones.unaula.edu.co/index.php/ratiojuris/article/view/>
60. Leheza Y., Nalyvaiko L., Sachko O., Shcherbyna V. Chepik - Trehubenko. O. Principles of law: Methodological approaches to understanding in the context of modern globalization transformations. *Ius Humani Revista De Derecho*, 2022. 11(2), P. 55 -79. URL: <https://doi.org/https://doi.org/10.31207/ih.v11i2.312>
61. Leheza Y., Pryimachenko D., Moroz V., Pakulova T., Salo O. Legal status of the territory of Crimea after the accession of Russia. *Revista do Curso de Direito do UNIFOR*. 2020. v. 13, n. 2, P. 28 - 37, DOI: <https://doi.org/10.24862/rcdu.v13i2.1632>
62. Leheza Y., Zabolotna L., Bocharov D., Lemekha R., Sirko R. Legal regulation of the implementation of the basic principles of Law in the context of the development of a democratic society. *Revista do Curso de Direito do UNIFOR*. v. 2023. 14, n. 1, P. 114 - 123, DOI: <https://doi.org/10.24862/rcdu.v14i1.1707>
63. Letter dated 30 March 1994 from the Secretary - General addressed to the President of the Security Council. United Nations Peacemaker. Mode of access: URL: https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/HR_940329_CeasefireAgreement29March1994.pdf
64. Ljubljana, July 8, 1991 (STA) - In Brioni discussions with the European Troika and representatives of Slovenia, Croatia, Serbia and Yugoslavia have ended

with the acceptance of the Joint Deceleration.
URL: <http://www.ucdp.uu.se/gpdatabase/peace/Yug%2019910712.pdf>.

65. Maksak H. EU and Conflict Resolution in the Eastern Partnership: Lessons for Ukraine. Foreign Policy Council 'Ukrainian Prism'. – 2020. – Mode of access: <http://eap-csf.org.ua/2020/11/30/initsiatyvy-unp-2020-analitychna-zapyska-7/>

66. Marshall T. Criminal Mediation in Great Britain 1980-1996 // 4 (4) European Journal on Criminal Policy and Research. – 1996. – P. 37.

67. Masters G. Restorative Justice in Sussex: Introducing Restorative Justice and Restorative Practice. Sussex: Centre for Restorative Justice. 2003. P. 2 -3.

68. Matthew C. R. Craven. The European Community Arbitration Commission on Yugoslavia. British Yearbook of International Law. 1995. Vol. 66, no. 1. -P. 333 – 413.

69. Matviichuk A., Shcherbak V., Sirko V., Malieieva H., Leheza Y. Human principles of law as a universal normative framework: Principios humanos del derecho como marco normativo universal. Cuestiones Políticas, 2022. 40(75), P. 221 - 231. URL: <https://doi.org/10.46398/cuestpol.4075.14>

70. McCold P. Toward a Holistic Vision of Restorative Juvenile Justice: A Reply to the Maximalist Model. 3(4) Contemporary Justice Review. 2000. P. 401.

71. Mechanism for International Criminal Tribunals: Резолюція 1966 (2010) Ради безпеки ООН від 22 грудня 2010р. : Док. ООН: публікація на documents – dds – ny. UN. org/UNDOC/GEN/N10/706/10/PDF/N107610pdf.

72. Merrills J. The Means of Dispute Settlement. International Law; ed. M. D. Evans. Oxford University Press, 2010. P. 559 – 585.

73. Mertus J. Reconsidering the Legality of Humanitarian Intervention: Lessons from Kosovo, 41 Wm. & Mary L. Rev. 1743 (2000). URL: <https://scholarship.law.wm.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=1537&context=wmlr>

74. Mescon M., Albert M., Khedouri F. Management. New York : Harper & Row, 1988. 777 p.
75. National sovereignty and statehood in contemporary international law: the need for clarification : Resolution of 12.07.2011 no. 12689.
76. NATO releases satellite imagery showing Russian combat troops inside Ukraine. North Atlantic Treaty Organization. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_112193.htm.
77. Newson R. Hybrid Warfare and its Implications.[online]. Availableat:URL:<<http://www.secnave.navy.mil/innovation/Pages/2015/05/>>
78. Not Contributing Enough? A Summary of European Military and Development Assistance to Ukraine Since 2014. URL:<https://www.csis.org/analysis/not-contributing-enough-summary-european-military-and-development-assistance-ukraine-2014>].
79. Oppenheim L. International Law. Palala Press, 2015. Vol. 2. 754 p.
80. Parsons T. The Social System. Taylor and Francis. 1991.636p.
81. Perić I. Suverena i samostalna Republika Hrvatska. Kronikavažnijih zbivanja. Zagreb: Dom i svijet, 2007. S. 320.
82. Price M. Personilizing Crime: Mediation Produces Restorative Justice for Victims and Offenders, 2001, <http://www.commonground.org.ua>
83. Rede von Bundeskanzlerin Angela Merkel anlässlich der 51. Münchner Sicherheitskonferenz. URL: <https://www.bundeskanzler.de/bk-de/aktuelles/rede-vonbundeskanzlerinangelamerkelanlaesslichder51muenchnersicherheitskonferenz-397814>.
84. Sinkevych, O., YurovskaV., Komissarova, N., Tkachenko, O., & Leheza, Y. (2024). Subjects of public authority in matters of combating terrorism: legal regulation, administrative and criminal aspect. Ius Humani. Law Journal, 13(1), 1-14. <https://doi.org/10.31207/ih.v13i1.332> URL. <https://www.iushumani.org/index.php/iushumani/article/view/332>
85. Shkuta, O., Leheza, Y., Telelym, I., Anosienkov, A., & Yaroshak, O. (2024). National Security in the Conditions of the Russia-Ukraine War: Legal

Regulation and Islamic Law Perspectives. *Al-Ahkam*, 34(1). 99-120. DOI: <https://doi.org/10.21580/ahkam.2024.34.1.20413> URL: <https://journal.walisongo.ac.id/index.php/ahkam/article/view/20413/5516>

86. Shworth A. The sociology of trench warfare, 1914 – 1918. *The British Journal of Sociology*. 1968. Vol. 19, № 4. P. 407 – 423.

87. Simmel G. *Philosophische kultur*. Kiepenheuer, Potsdam. 1923. 311s.

88. Singer J. D., Small M. *The wages of war, 1816-1965: a statistical handbook*. 1972. New York : Wiley. 419 p.

89. The Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations 1970 / UN official site. URL: <http://untreaty.un.org/cod/avl/ha/dpilfrscun/dpilfrscun.html>

90. The humanitarian situation of Ukrainian refugees and displaced persons: Resolution of 27.01.2015 no. 2028 (2015).

91. The International Institute for Strategic Studies (IISS), 2015. *The Military Balance*. [online] London: Routledge. Available at: URL: https://vk.com/doc261001195_437378294?hash=d37ffa73d818

92. The Law of Armed Conflict: Basic Knowledge. ICRC Official Web-Site. URL: https://www.icrc.org/eng/assets/files/other/law1_final.pdf

93. The Mavrommatis Palestine Concessions. August 30th. 1924. Publications of the Permanent Court of Justice. Series A. N 2. P. 11.

94. The sanctions against Russia are working. 2022. URL: https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/sanctions-against-russia-are-working_en?s=232

95. The situation in Ukraine: judges of the Ministry of Internal Affairs issued arrest warrants for Vladimir Vladimirovich Putin and Maria Alekseevna Lvova-Belova. URL: <https://www.icc-cpi.int/news/situation-ukraine-icc-judges-issue-arrest-warrants-against-vladimir-vladimirovich-putin-and>. ((Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro, 2007), ICJ.

96. Van Ness D. and Heetderks K. Restoring Justice. Cincinnati, OH: Anderson Publishing Co. 1997. P. 32.
97. Zehr H. Changing Lenses: A New Focus for Crime and Justice. Scottsdale: Herald Press. 1995. P. 186 - 187.
98. Абдул С. Україна сьогодні стала учасницею Римського статуту Міжнародного кримінального суду. LB. ua. URL: https://lb.ua/news/2025/01/01/653155_ukraina_sogodni_stala_uchasnitseyu.html
99. Адамович А.Є., Максимець О.М. Мистецтво ведення переговорів. Мелітополь: ФОП Однорог ТВ. 264 с.
100. Аланчук П. Вступ до міжнародного права за Ейкхерстом: пер з англ. Харків: Консум, 2000. 592 с.
101. Англо – український, українсько – англійський словник/уклад. Н.М. Биховець, І. І.Борисенко, Г.О.Герасименко та інш. За редакцією Ю. О. Жлуктенка. Київ: Феміна. 1995. 696с.
102. Антонюк О. А. Міжнародна публічна медіація: у пошуках максимальної ефективності. Часопис Київського університету права. 2015. №2. С. 348 - 354.
103. Бабкін В. Д., Горбатенко В. П., Шемшученко Ю. С. Політологічний енциклопедичний словник: за ред. В. Бабкіна, В. Горбатенка, Ю. Шемшученка. Київ: Генеза, 2004. 736с.
104. Бадах Ю. Причини виникнення та класифікація воєнних конфліктів. Воєнна історія. 2003. №3 – 4. С. 105 – 109.
105. Базов О. В. Міжнародний залишковий механізм для кримінальних трибуналів. Юридична Україна. 2021. №5. С. 51 – 61.
106. Базов О. В. Питання правового статусу Спеціалізованого суду по Косово. Часопис Київського університету права. 2020. № 2. С. 433 - 440.
107. Баймуратов М. Міжнародне право. Харків: Одиссей, 2002. 672 с.
108. Безкоровайний С. Я. Види збройних конфліктів та їх правове регулювання. Юридична наука. 2014. №3. С. 116 - 126.

109. Безрух Х. Н. Поняття війни у міжнародному праві: проблеми концептуалізації. Юридичний електронний журнал. 2023. №2. С.558 – 560.
110. Бербок: Німеччина вважає «абсолютно необхідним» переслідування Росії за злочини проти України URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/newsnimechchynaperesliduvannyarosiji/32159485.html>.
111. Берездецька Л.В. Спроба аналізу військового конфлікту на Сході України в площині травматичних теорій. Вісник НТУУ «КПІ» Політологія. Соціологія. Право. Випуск ½ (33/34). 2017. С.84 – 91.
112. Бернадський Б. В. Міжнародні конфлікти: курс лекцій. Київ: ДП «Вид. дім «Персонал», 2012. 366 с.
113. Бескоровайний С. Я. Види збройних конфліктів та їх правове регулювання. Юридична наука. 2014. №3. С. 116 – 126.
114. Бехруз Х.Н. Поняття війни у міжнародному праві: проблеми концептуалізації. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. №2. С. 558 – 561.
115. Біб О. С. Поняття міжнародного спору та шляхи вирішення. Міжнародне право в період турбулентності міжнародних відносин: збірник матеріалів Всеукр. наук. студент. Інтернет - конференції (м. Одеса, 19 листоп. 2021 р.) / за ред. М. Р. Аракеяна ; уклад.: О. В. Бігняк, Б. В. Бабін О. О. Сурілова та ін. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 220 - 223.
116. Боднар В. Сучасні теорії конфлікту. Науковий вісник Ужгородського університету. 2010. Вип. 15. С.220 – 224.
117. Бойко І. І. Еволюція механізму мирного розв'язання міжнародних спорів і врегулювання міжнародних конфліктів з давніх часів до Вестфальського конгресу. Вісник Академії адвокатури України. 2007. № 3. С. 154 – 160.
118. Бураков Ю.В. Теоретичні аспекти класифікації локальних війн та збройних конфліктів сучасності. Військово - науковий вісник. 2016. Вип. 25. С. 214 - 232. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnv_2016_25_18

119. Буря К. М. Політико - правовий підхід у дослідженні колізій в сучасних локальних демократіях. 2017. Т. 20, № 2. С. 26 - 31. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Grani_2017_20_2_6
120. Бут Ю. І. Воєнний конфлікт. Енциклопедія Сучасної України: електронна версія / ред.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. Т. 5. URL: <https://esu.com.ua/article-27383>
121. Буткевич В. Міжнародне право. Основи теорії: підручник / В. Буткевич, В. Мисик, О. Задорожній; за ред.. В. Буткевича. Київ: Либідь, 2002. 608 с.
122. Буткевич В.Г., Мицик В.В., Задорожний О.В. Міжнародне право. Основи теорії: підручник. Київ: 2002. 608с.
123. Важна К. А. Проблеми визначення поняття міжнародного злочину агресії у сучасному міжнародному праві. Молодий вчений. 2016. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/4/172.pdf>.
124. Ведькал В.А. Юрисдикція міжнародного кримінального суду. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2021. №3. С.183 – 188.
125. Великий енциклопедичний словник / за ред. Ю. С. Шемшученка. Київ: Юрид. думка, 2012. 1020 с.;
126. Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 23 травня 1969 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text
127. Власюк В.В., Карман Я.В. Деякі основи поняття «гібридна війна» в міжнародному праві. Право і громадянське суспільство. 2015. № 1. С. 226 – 234.
128. Гаазька конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text
129. Габро І., Куріленко А. Історичні передумови та причини російсько – грузинської війни 2008р. Старожитності Лукомор'я. 2021. №3 (6). С.128 – 134.

130. Ганжело В., Кахнова М. Проблематика співвідношення принципів територіальної цілісності та самовизначення народів. Журнал східноєвропейського права. 2018. № 58. С. 8 - 13. URL: http://easternlaw.com.ua/wpcontent/uploads/2018/12/ganzhelo_kakhnova_58.pdf.

131. Гарбар К. Д. Міжнародний спір: поняття та способи вирішення. Молодіжний науковий юридичний форум: [матеріали II Міжнародної науково - практичної конференції до Дня науки, м. Київ, 16-17 травня 2019 р. Тернопіль: Вектор, 2019. С. 62 – 65. URL: <https://er.nau.edu.ua/items/392539b0-5d6e-4b55-b8db-427a7dc7e304>

132. Голопатюк Л.С., Тимошенко Р.І. Визначення та аналіз особливостей складових сучасних воєнних конфліктів. Збірник наукових праць Центру воєнно - стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського. 2017. № 1. С. 21 - 27.

133. Горбулін В. П. «Гібридна війна як ключовий інструмент російської геостратегії реваншу. Стратегічні пріоритети. 2014. №4. С.5 – 12.

134. Гринчак А.А. Злочини проти людяності: практика міжнародного кримінального трибуналу для колишньої Югославії. Альманах міжнародного права. Вип.17. С. 39 – 50. URL: <http://inlawalmanac.mgu.od.ua/v17/7.pdf>

135. Грищенко Н.І., Мінчук Т.В. Проблема війни як соціально - політичного явища в умовах глобалізованого суспільства. Науковий журнал «Молодий вчений». 2014. № 5 (08) травень, Част. 2. С. 172 – 174.

136. Громовенко К.В., Тицька Я.О. Принципи міжнародного права: концептуальні підходи до розуміння природи та класифікації. Правова позиція. 2023. №1 (38). С. 118 - 124 URL: <https://legalposition.umsf.in.ua/archive/2023/1/23.pdf>

137. Громовенко К.В., Тицька Я.О. Принципи міжнародного права: концептуальні підходи до розуміння природи та класифікації. Правова позиція. 2023. №1 (38). С.118 - 124 URL: <https://legalposition.umsf.in.ua/archive/2023/1/23.pdf>

138. Гук Ю. Особливості розгортання конфлікту у різних сферах суспільства: етичний аспект. Вісник Львівського університету. Філософські науки. 2007. Вип. 10. С. 192 – 200.

139. Даник Ю. Мирні засоби розв'язання міжнародно – правових конфліктів. Наукові праці МАУП. 2010. Вип. 3 (26). С. 218 – 222. URL: [file:///C:/Users/%D0%92%D0%B8%D0%BA%D1%82%D0%BE%D1%80/Downloads/3870%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-4598-1-10-20240812%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/%D0%92%D0%B8%D0%BA%D1%82%D0%BE%D1%80/Downloads/3870%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-4598-1-10-20240812%20(2).pdf)

140. Декларація про запобігання та усунення спорів та ситуацій, які можуть загрожувати міжнародному миру та безпеці 1988р. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/157400___157400

141. Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин і співробітництва відповідно до Статуту ООН, що прийнята Генеральною Асамблеєю в 1970 році. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_569

142. Демиденко Г. Г. Історія вчень про право і державу: навч. посіб. Харків: Консум, 2004. 432 с.

143. Денисов С.Ф., Кардаш К.С. Воєнний конфлікт: зміст та співвідношення з близькими поняттями. Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. 2012. № 1 (2). С. 107 – 113.

144. Драган О.В. Адміністративно - правове регулювання діяльності Національної поліції в Україні та зарубіжних країнах. Європейські перспективи. 2024. № 1. С.166 - 171. https://ep.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/EP-2024-1/EP_2024_1_166.pdf

145. Драган О.В. Локальна війна та локальний конфлікт: поняття та міжнародний досвід. Науковий вісник УжНУ. Серія: Право. 2025. №87. Частина 4.. С. 236 – 242.

146. Драган О.В. Особливості окремих слідчих дій та процесуального керівництва прокурорів під час воєнного стану. Науковий вісник УжНУ. Серія

Право. 2024. Випуск 81. ч.3. 2024. С. 185 - 191. URL: https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/03/81_part-3-1.pdf

147. Драган О.В. Практика Європейського суду з прав людини щодо тимчасово окупованих територій України. Актуальні питання у сучасній науці. Серія «Право». 2024. № 2 (20), С. 430 - 440. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/view/9155/9204>

148. Драган О.В. Щодо повноважень Національній поліції України в умовах воєнного стану. Електронне наукове видання «Аналітично - порівняльне правознавство». 2024. № 1. С.375 - 380. URL: https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2024/02/APP_01_2024.pdf

149. Дудченко В.В. Традиція правового розвитку: плюралізм правових вчень : монографія. Одеса, 2006. 304 с.

150. Енциклопедія історії України: Т. 3: Е - Й / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: Видавництво «Наукова думка», 2005. 672 с.: URL: http://www.history.org.ua/?termin=Zakljuchny_akt_narady_z_bezpeky_1975

151. Енциклопедія міжнародного права: У 3 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко, В.Н. Денисов (співголови) та ін., ; Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Т. 1. А - Д. Київ: Академперіодика, 2014. 920 с.

152. Жалій Т.В. Міжнародні принципи територіальної цілісності та непорушності кордонів держави в контексті необхідності їхнього вивчення в правознавчих курсах ВНЗ України. Альманах міжнародного права. 2015. Вип.. 10. С. 12 - 19.

153. Загальна характеристика мирних засобів вирішення міжнародних спорів. URL: <https://www.info-library.com.ua/books-text-7516.html>

154. Загальний акт про мирне вирішення міжнародних спорів 1928р. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/141079___141079

155. Задорожна С. М. Загальні принципи міжнародного права: еволюція та сучасність: монографія. Чернівці: Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьков., 2020. 297 с.
156. Задорожній О. В. Міжнародно - правовий принцип незастосування сили або погрози силою в контексті дій Російської Федерації проти України. Правова держава. 2014. № 18. С. 129 - 134. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Prav_2014_18_26
157. Задорожній О. В. Порушення агресивною війною Російської Федерації проти України основних принципів міжнародного права: монографія. Київ: К.І.С., 2015. 712 с.
158. Заключний акт наради з безпеки та співробітництва в Європі від 01 серпня 1975 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_055#Text
159. Заява МЗС України з нагоди сьомої річниці резолюції Генеральної Асамблеї ООН «Територіальна цілісність України» URL: <https://mfa.gov.ua/news/zayava-mzs-ukrayini-z-nagodi-somoyirichnicirezolyuciyi-generalnoyi-asambleyi-oon-teritorialna-cilisnist-ukrayini>
160. Звіт про порушення міжнародного гуманітарного права та прав людини, воєнні злочини та злочини проти людяності, вчинені в Україні починаючи з 24 лютого 2022 року. Варшава: Орг. з безпеки та співробітництва в Європі, 2022. 114 с.
161. Землянська В. Запровадження відновлюючих підходів: зміна поглядів на кримінальне судочинство // Право України. 2003. № 10.— С. 154–157.
162. Землянська В. В. Відновне правосуддя в кримінальному процесі України: посібник. Київ: Видавець Захаренко В.О., 2008. 200 с.
163. Зовнішня політика ЄС щодо російсько - української війни (2014 – 2022 рр.). URL: http://politicus.od.ua/spec_2022/7.pdf
164. Зозуля І.В. Глобальний, регіональний та національний виміри російсько – української війни. Forum prava. 2023. №1. С. 52 – 67.

165. Київець О.В. Загальні принципи права як джерело міжнародного права: природно - правовий та позитивістські підходи. Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Право. 2013. Вип.5. С. 141-148
166. Коваленко А. А., Обушний М. І., Ткач О. І. Політологія: Довідник./за ред. М. І. Обушного.Київ: Довіра, 2004. 599 с
167. Конвенція про мир нерозв'язання міжнародних зіткнень 18. 10. 1907 р. URL:http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_938
168. Кондро М.В. Практика сучасних міжнародних трибуналів притягнення до міжнародної кримінальної відповідальності за вчинення міжнародних злочинів. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. №6. С.612 – 616.
169. Кононенко В.П. Вирішення територіальних спорів міжнародним судом ООН: теорія і практика Монографія Київ – Одеса: Фенікс, 2018. С. 61 – 68
170. Конституція України: від 28.07.1996 р. № 254к/96-ВР: станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
171. Конфлікти, що змінили світ. Н. Іщенко (Гумба); І. Попов; П. Щелін та інш.. Харків: Фоліо, 2020.186с.
172. Конфліктологія: конспект лекцій / уклад. В. Я. Галаган, В. Ф. Орлов, О. М. Отич. Київ: ДЕТУТ, 2008. 293 с.
173. Конфліктологія: навч. посіб. / Л. М. Ємельяненко, В. М. Петюх, Л. В. Торгова, А. М. Гриненко. Київ: КНЕУ, 2003. 315 с.
174. Копча В. В. Методологія дослідження правового явища: поняття, структура, інструментарій. Часопис Київського університету права. 2020. №1. С. 54 - 58
175. Коріновська А. Путін оголосив війну Україні. Президент РФ підтримав звернення «Л/ДНР» про введення військ. URL:

<https://suspilne.media/210077-putin-pidtrimav-zvernenna-ldnr-pro-vvedenna-vijsk/>].

176. Кульчицький С. В. Воєнні конфлікти другої половини ХХ століття: Зб. наук. статей. /за ред. С. В. Кульчицького. Київ: Інс-т історії Укр., 2004. 100 с.

177. Лавніченко О.В., Годлевський С.О. Сутність збройного конфлікту всередині держави та підходи до його типології. Честь і закон. 2015. № 4 (55). С. 4 – 13.

178. Лавриненко Г.А. Конструктивне розв'язання конфліктів: форми, стратегії, способи вирішення. Політичне життя. 2023. №3. С. 15 – 23. URL: [file:///C:/Users/%D0%92%D0%B8%D0%BA%D1%82%D0%BE%D1%80/Downloads/13556%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-26975-1-10-20230330%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/%D0%92%D0%B8%D0%BA%D1%82%D0%BE%D1%80/Downloads/13556%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-26975-1-10-20230330%20(2).pdf)

179. Лепський, М., Щербань, О., Бублєєв, В. Класифікація переговорів в умовах війни. Грані. № 25(4). С. 43 - 49. URL: <https://grani.org.ua/index.php/journal/article/view/1794/1763>

180. Лисик В. Поняття, ознаки та суть основних принципів міжнародного права. Міжнародне публічне право: за ред. В. Репецького. Київ: Знання, 2012. 437 с.

181. Литвин О. П. Аналіз нормативно - правового регулювання діяльності Національної поліції України в контексті публічної безпеки та порядку. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції № 6. 2023. №6. С. 99 – 104. URL: http://apnl.dnu.in.ua/6_2023/18.pdf

182. Литвин О. П. Вплив запровадження дистанційної медичної допомоги для населення в умовах воєнного стану. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Юридичні науки». 2023. № 3. URL: <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2023-3-8664>

183. Литвин О. П. Захист прав громадян в умовах воєнного стану: аналіз діяльності поліції в контексті забезпечення публічної безпеки.

Науковий вісник публічного та приватного права. 2023. Вип. 6. С. 110 – 115.
URL: <http://www.nvppp.in.ua/vip/2023/6/20.pdf>

184. Литвин О. П. Міжнародний досвід діяльності поліції в контексті забезпечення публічної безпеки. Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Юридичні науки. 2023. Вип. 5 (68). С.41 – 46. URL: <https://journals.maup.com.ua/index.php/law/article/view/2969/3418>

185. Литвин О.П. Особливості надання медичної допомоги в умовах воєнного стану. Особливості надання медичної допомоги в умовах воєнного стану. Прикарпатський юридичний вісник. 2022. Вип. 1. С. 82 - 85. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pjuv_2022_1_19

186. Литвинов В.Д. Латинсько – український словник. Київ: Українські пропілеї, 1998. 712с.

187. Лищенко А.М. Критерії визначення поняття «агресивна війна» у кримінальному праві України. Часопис Київського університету права. 2023. №4. С. 213 – 217. URL: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/view/1048/976>

188. Луцишин Г.І. Особливості сучасних збройних конфліктів в умовах глобалізації. Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку : збірник наукових праць. Львів, 2014. Вип. 26. С. 128–133.

189. Маєвська А. Злочини проти людяності: міжнародно - правовий аспект: дис...канд. юрид. наук. Харків: 2002. С. 14 – 27.

190. Маланчук П. Вступ до міжнародного права за Ейкхерстом. Харків: Консум, 2000. 592с.

191. Малишева О. М. Деякі питання інституту мирного розв'язання міжнародних спорів. Юридичний науковий електронний журнал. 2017. №6. С. 378 - 381.

192. Маляренко В.Т., Войтюк І.А. Відновлювальне правосуддя: можливості запровадження в Україні. Відновне правосуддя в Україні. Щоквартальний бюлетень. 2005. 1 – 2 серпень. С. 17 – 35.

193. Мамон З. Міжнародний арбітраж як засіб вирішення міжнародних спорів. Теорія і практика інтелектуальної власності. 2010. № 3. С. 3 - 9.
194. Манільська декларація про мирне вирішення міжнародних спорів 1982р. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/159231___159231
195. Матвієнків С., Головчинський Н. Теоретико – методологічні засади дослідження поняття «війна». Вісник Прикарпатського університету. Політологія. 2020. Вип. 14. С. 103 – 113. URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/politics/article/view/5996/6276>.
196. Матеріали Конгресу ООН з попередження злочинності і поводження з правопорушниками.
197. Миколаєнко Я.Ю. Медіація як ефективний засіб вирішення міжнародних конфліктів. Наше право. 2015. -№3. С. 184 – 188.
198. Миронова М. Підходи ЄС щодо врегулювання конфліктів: наслідки для Східного партнерства. Європейські історичні студії. 2021. №20. С.16 – 33.
199. Міжнародне право: навч. посібник. За ред. М.В. Буроменського. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 336 с.
200. Міжнародне публічне право: підручник; у 2 – х т.. В.В. Мицик, М.В. Буроменський, М.М. Гнатовський та інш.; за ред. В.В. Мицика. Харків: Право, 2020. Т.2. Основні галузі. 2020. 624с.
201. Мілославська О. М., Бернадський Б. В. Сутність і природа міжнародного конфлікту та політичний компроміс: історичний погляд. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2021. № 8. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=2158>
202. Назаренко О.А. Сучасна концепція підтримання миру в рамках ООН. Правове регулювання економіки. 2012. № 11 – 12. С.433 – 442.
203. Невінчаний М.О. Виникнення та розвиток ідеї створення Міжнародного кримінального суду як постійного органу міжнародної кримінальної юстиції. Молодий вчений. 2021 №5. (93). С. 325 - 329.

204. Німецько – український словник. Українсько – німецький словник. / під ред. Вячеслава Бусела. Київ: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2012. 1584с.
205. Нуруллаєв І.С. Питання міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю як категорії міжнародного права. Науковий юридичний журнал. 2020. №10. Т.2. С. 145 – 153.
206. П'ять днів у серпні 2008 року: хроніка російсько – грузинської війни. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-45102927>.
207. Патлашинська І.В. Аналіз шляхів мирного вирішення міжнародних спорів: відповідь на сучасні виклики. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. №9. С. 568 – 572.
208. Пашковський М. І. Уроки Нюрнберзького процесу: URL: <http://www.pravnuk.info/2013-12-27-15-15-31/834-uroki-nyurnberzkogo-procesu.html>
209. Перепелиця Н.О. Переговори в умовах конфліктів: стратегії деескалації та досягнення компромісу. Політикус. 2024. Вип. 2. С.188 – 193.
210. Пилипенко Я. С. Демаркація понять «воєнний конфлікт», «збройний конфлікт» та «війна». Вісник НТУУ КПІ. Політологія. Соціологія. Право. 2017. Вип. ½ (33/34). С. 143 – 146.
211. Підгородинська А.В. Визнання та виконання іноземних судових рішень в кримінальних справах: актуальні питання. І Всеукр. наук. читання з кримінальної юстиції пам'яті проф. В.П. Колмакова : зб. Тез наук. робіт (м. Одеса, 16 - 17 квітня 2010 р.). Одеса: Фенікс, 2010. С. 191 - 193.
212. Підтримка ЄС Україні. Європейський Союз. URL: https://european-union.europa.eu/priorities-and-actions/eusupportukraine_uk?prefLang=uk
213. Пірен М.І. Конфліктологія: підручник. Київ: МАУП, 2003. 360с.
214. Плахотнюк Н. В., Іржова М. А. Юрисдикція міжнародного кримінального суду щодо злочину агресії. Часопис Київського університету права. 2020. №3. С.374 – 378.
215. Поліщук М.Я. Поняття медіації як альтернативного методу вирішення спорів. Держава і право. 2014. № 65. С. 134 - 139.

216. Приколова Л.І., Риндич Д.С. Збройні конфлікти в Україні: доктринальний аспект і гібридні ознаки. Право і суспільство. 2019. №3. С. 57 – 63.
217. Примуш М.В., Ключев О.В. Політична Конфліктологія: теорія і практика: навч. посіб. Донецьк, 2011. 144 с.
218. Притягнення Росії до відповідальності за злочини проти України: можливі варіанти. URL: <https://pravo.ua/prytiahnennia-rosii-do-vidpovidalnosti-za-zlochyny-proty-ukrainy-mozhlyvi-varianty/>.
219. Про Основні напрями зовнішньої політики України. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3360-12#Text>
220. Про Раду міністрів Автономної Республіки Крим: Закон України від 16.06.2011 р. № 3530 - VI: станом на 15.11.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3530-17#Text>
221. Про самоусунення Президента України від виконання конституційних повноважень та призначення позачергових виборів Президента України. Постанова Верховної Ради України від 22 лютого 2014р. №757 - VII].
222. Психологічний словник: авт.-уклад. В. В. Синявський, О. П. Сергєєнкова ; ред. Н. А. Побірченко. Київ: Науковий світ, 2007. 274 с.
223. Рада Безпеки ООН 22 листопада 1995р., URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n95/369/44/pdf/n9536944.pdf>
224. Резолюція 377 (V) Генеральної Асамблеї ООН «Єдність на користь світу» (3 листопада 1950 року). URL:https://zakononline.com.ua/documents/show/140837___140837
225. Резолюція № 995_114 від 29.11.1985 Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживання владою URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/158595___158595
226. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 3314 від 14.12.1974 р. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/169633___169633

227. Резолюція Європейського Парламенту щодо вторгнення Росії в Україну. URL:<https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/news/19456-european-parliament-resolution-on-the-invasion-of-ukraine-by-russia>.

228. Резолюція ООН «Про основні принципи програми відновного правосуддя у кримінальних справах» від 24 липня 2002 р. URL:http://www.commonground.org.ua/dld/RJU_bulletin/RJU.Vol.1-2.content_ukr.html.

229. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду: від 17.07.1998 р. № 995_588. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text.

230. Рішення Міжнародного суду від 06.11.2003 р. у справі Нафтові платформи (Ісламська Республіка Іран проти Сполучених Штатів Америки). URL:https://jusmundi.com/en/document/decision/en-oil-platforms-islamicrepublic-ofiranvunitedstatesofamericajudgmentmeritsthursday6thnovember2003#decision_2002186.

231. Розслідування повідомлень про нелюдське поводження з людьми та незаконний обіг людських органів в Косові: резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи № 1782 від 25 січня 2011 р.

232. Розумюк В.М. Контroversійні практики в історії сербсько – хорватських відносин. Проблеми всесвітньої історії. 2021. №3 (15). С. 92 – 115.

233. Роштіна О. ООН: Напад Росії на Україну сильно вдарив по дотриманню прав людини. Українська Правда. URL:<https://www.pravda.com.ua/news/2022/09/27/7369305/>.

234. Coser L. The Functions of Social Conflict. London: Routledge and Paul, 1968.192p.

235. Саєнко В. Сотні мільярдів доларів: у Кабміні оцінили збитки України від війни. УНІАН. URL:<https://www.unian.ua/economics/finance/viyna-v-ukrajini-na-pochatok-roku-rosiya-nanesla-zbitkiv-na-sumu-600-750-mlrd-dolariv-12131160.html>.

236. Сачко О.В. Вплив воєнного стану на адміністративно-правове регулювання правопорушень та подій при забезпеченні публічної безпеки та порядку органами поліції. Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Юридичні науки. 2023. № 5-6(68-69). <https://journals.maup.com.ua/index.php/law>

237. Сачко О.В. Забезпечення публічної безпеки органами Національної поліції та органами Служби безпеки України під час воєнного стану. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2023. № 6. С. 128-133. <http://www.apnl.dnu.in.ua/>

238. Сачко О.В. Міжнародне регулювання питань перешкоджання журналістської діяльності під час проведення судових засідань. Держава та регіони. Серія: Право. 2023. № 4 С. 133-139. <http://www.law.stateandregions.zp.ua/>

239. Сачко О.В. Правосуб'єктність міжнародних неурядових організацій: стан і перспективи розвитку. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції: зб. наук. пр./ редкол.: О.Л. Соколенко (відп. ред) та ін. Дніпро: Видавничий дім «Гельветика», 2022. Вип. 4., С. 230 – 236. URL: http://apnl.dnu.in.ua/4_2022/35.pdf

240. Сачко О.В. Регулювання правової діяльності поліції щодо вжиття заходів у справах про адміністративні правопорушення для забезпечення громадської безпеки та порядку. Науковий вісник публічного та приватного права. 2023. № 6 С. 137-143. <http://www.nvppp.in.ua/>

241. Сірий С. Сутність понять «локальна війна» і «воєнний конфлікт» та їх типологія. Київ: Політичний менеджмент, 2006. № 4. С. 124 - 134.

242. Соколенко О.Л. Адміністративно - правові засади захисту прав громадян в умовах воєнного стану. Правова система України в умовах воєнного стану: збірник наукових праць/ за загальною редакцією О.О.Кота, А.Б.Гриняка, Н.В.Міловської, М.М. Хоменка. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. – 540с., р. 1.3, С 55 – 79. URL: <https://jurkniga.ua/pravova-sistema-ukraini-v-umovakh-voienno-go-stanu/>

243. Соколенко О.Л. Забезпечення прозорості та відповідальності при обмеженні прав і свобод людини і громадянина. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. Науковий збірник. 2023р. №2. С. 16 -22. URL: [https://journals.indexcopernicus.com/search/details?jmlId=24788459&org=%20%20%20,p24788459,3.html#:~:text=World%20of%20Journals-,%](https://journals.indexcopernicus.com/search/details?jmlId=24788459&org=%20%20%20,p24788459,3.html#:~:text=World%20of%20Journals-,%20)

244. Соколенко О.Л. Ключові аспекти правового статусу тимчасово окупованих територій у світлі зарубіжного досвіду. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції: зб. наук. пр./ редкол.: О.Л. Соколенко (відп. ред) та ін. Дніпро: Видавничий дім «Гельветика», 2020. Вип. 4. 2020 С.29 - 34 URL: http://apnl.dnu.in.ua/4_2020/7.pdf

245. Соколенко О.Л. Юридичні аспекти забезпечення правової стабільності на тимчасово окупованих територіях: виклики та шляхи подолання. Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Юридичні науки. 2023. № 5-6 (68 - 69). С. 58 – 64. URL: <https://journals.maup.com.ua/index.php/law/article/download/2972/3421/3794>

246. Соловей Г.С., Ковтун К.В. Досвід медіації Європейського Союзу у російсько – грузинській війні 2008року. Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм». 2021. Вип. 14. С.35 – 48.

247. Соціологія: підручник/ за ред. В.Г. Городяненка. Київ: ВЦ «Академія», 2008. 544с.

248. Спеціальний міжнародний трибунал щодо злочину аґресії РФ проти України немає аналогів в історії або чим він відрізняється від усіх попередніх. URL: <https://www.prostir.ua/?library=spetsialnyjmizhnarodnyjtrybunalschodozlochynuahresiji-rf-proty-ukrajiny-nemaje-analohiv-v-istoriji-abo-chym-vin-vidriznyajetsya-vid-usih-poperednih>

249. Статут Міжнародного воєнного трибуналу для суду і покарання
головних воєнних злочинців європейських країн осі. Від 08.08. 1945р. URL:
<https://zakononline.com.ua/documents/show/140950> 140950

250. Статут ООН. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010
251. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного суду від 26 червня 1945р..URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text
252. Стратегія національної безпеки України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>
253. Стрельцов Є. Л. Міжнародні конфлікти: спроба визначення. Актуальні проблеми держави і права. 2015. Вип. 75. С. 227 – 234.
254. Стуканов С. Крим здали, а не захопили – чи буде суд? URL: https://galinfo.com.ua/articles/krym_zdaly_a_ne_zahopyly__chy_bude_sud_187004.html
255. Теорія держави і права. Академічний курс. Підручник: за ред. О.В. Зайчука, Н.М. Онищенко. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 688с.
256. Тимченко Л. Міжнародне право: навчальний посібник. Київ: Університет «Україна», 2007. 224 с.
257. Тихомирова Є.Б. Конфліктологія та теорія переговорів: підручник. Суми: Університетська книга, 2022. 240с.
258. Толубко В. Б., Бут Ю. І., Косевцов В. О. Основні закономірності сучасних локальних війн та збройних конфліктів. Київ: НАОУ, 2002. 68 с.
259. Тронько О. О. Національна безпека та внутрішня міграція у контексті відновлення територіальної цілісності України. XIV Міжнародна наукова конференція студентів, аспірантів та молодих вчених «Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права» (07-08 жовтня, 2022), С. 13-15
260. Тронько О. О., Бережна К. В. Організаційна структура Африканського союзу в сфері безпекової політики та забезпечення миру. Stockholm, Sweden. 2023. SSPG Publish. The 5th International scientific and practical conference “Innovations and prospects in modern science” (May 8-10, 2023), С. 515-521 <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2023/05/INNOVATIONS-AND-PROSPECTS-IN-MODERN-SCIENCE-8-10.05.23.pdf>

261. Тронько О. О., Бережна К. В. Питання застосування воєнної сили в локальних збройних конфліктах. Stockholm, Sweden. 2021, SSPG Publish, The 3rd International scientific and practical conference “Modern science: innovations and prospects” (December 5-7, 2021), С. 1015-1020, <https://geodesy.udau.edu.ua/assets/files/modern-science-innovations-and-prospects-5-7.12.21.pdf>

262. Тронько О.О. До питання критеріїв визначення збройного конфлікту. VI Міжнародна практична конференція «Український правовий вимір: пошук відповідей на глобальні міжнародні виклики» (м. Дніпро, 24 травня 2024)

263. Тронько О.О. До питання критеріїв визначення збройного конфлікту. VI Міжнародна практична конференція «Український правовий вимір: пошук відповідей на глобальні міжнародні виклики» (м. Дніпро, 24 травня 2024), С. 317-319, <http://umsf.dp.ua/2021-03-02-09-34-59/studentska-nauka/2-uncategorised/3301-український-правовий-вимір-пошук-відповідей-на-глобальні-міжнародні-виклики-2>

264. Тронько О.О. Миротворча діяльності канади: до питання визначення концептуальних засад реалізації. Тронько О.О. Всеукраїнська науково-практична конференція. Актуальні проблеми сучасних міжнародних відносин. (17-18 листопада, 2023, м. Дніпро)

265. Тронько О.О. Миротворча діяльності Канади: до питання визначення концептуальних засад реалізації. Всеукраїнська науково-практична конференція. Актуальні проблеми сучасних міжнародних відносин. (17-18 листопада, 2023, м. Дніпро) , С. 93-98, <https://www.dnu.dp.ua/docs/ndc/2023/materiali%20konf/23.pdf>

266. Тронько О.О. Міжнародна науково-практична конференція «Радіаційна та ядерна безпека у контексті Української формули миру» (м. Дніпро, 24 травня 2024 р.). С. 49 - 52.

267. Тронько О.О. Міжнародний військовий конфлікт: теоретичні підходи до вивчення та застосовуване до нього право. Актуальні проблеми вітчизняної юриспундеції. 2024. № 1. С. 363 – 376. URL: http://apnl.dnu.in.ua/1_2024/66.pdf

268. Тронько О.О. Міжнародний військовий конфлікт: теоретичні підходи до вивчення та застосовуване до нього право. Актуальні проблеми вітчизняної юриспундеції, № 1/2024, С. 363 – 376, http://apnl.dnu.in.ua/1_2024/66.pdf DOI: <https://doi.org/10.32782/2408-9257-2024-1-64>

269. Тронько О.О. Міжнародний конфлікт у політико – правових відносинах. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 7. С. 716 – 720. URL: http://lsej.org.ua/7_2024/188.pdf

270. Тронько О.О. Міжнародний конфлікт у політико – правових відносинах. Юридичний науковий електронний журнал № 7/2024, С. 716 – 720 http://lsej.org.ua/7_2024/123.pdf DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-7/121>

271. Тронько О.О. Національна безпека та внутрішня міграція у контексті відновлення територіальної цілісності України. XIV Міжнародна наукова конференція студентів, аспірантів та молодих вчених «Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права» (07-08 жовтня, 2022)

272. Тронько О.О. Організаційна структура Африканського союзу в сфері безпекової політики та забезпечення миру. Stockholm, Sweden. 2023. SSPG Publish. The 5th International scientific and practical conference “Innovations and prospects in modern science” (May 8-10, 2023)

273. Тронько О.О. Питання застосування воєнної сили в локальних збройних конфліктах. Тронько О. О., Бережна К. В. Stockholm, Sweden. 2021, SSPG Publish, The 3rd International scientific and

practical conference “Modern science: innovations and prospects” (December 5-7, 2021)

274. Тронько О.О. Політико - правова практика вирішення міжнародних локальних військових конфліктів наприкінці XX ст. - в першій чверті XXI ст.. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки. 2024. Том 35 (74) № 5. С. 125 – 135. URL: https://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2024/5_2024/23.pdf

275. Тронько О.О. Політико - правова практика вирішення міжнародних локальних військових конфліктів наприкінці XX ст. - в першій чверті XXI ст. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки Том 35 (74) № 5 2024, С. 125-135 https://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2024/5_2024/23.pdf DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2024.5/21>

276. Тронько О.О. Проблеми пошуку варіантів реформування міжнародної безпеки на тлі війни в Україні. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. №6. С. 641 – 645. URL: <http://lsej.org.ua/index.php/arkhiv-nomeriv?id=150>

277. Тронько О.О. Сучасність міжнародної безпеки в контексті глобалізації. Український досвід останнього десятиріччя. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 4. С. 716 – 720. URL: http://lsej.org.ua/4_2024/173.pdf

278. Тронько О.О. Щодо перспектив легалізації приватних військових компаній на Україні, як досягнення ефективності міжнародного впливу. Тронько О.О., Бережна К.В. III Міжнародна науково-практична конференція Topical aspects of modern scientific research (23-25.11. 2023, Токіо, Японія)

279. Тронько О.О. Механізм забезпечення енергетичної безпеки держави. I Міжнародна науково-практична конференція

«Радіаційна та ядерна безпека у контексті Української формули миру» (м. Дніпро, 24 травня 2024 р.) , С. 49-52
https://www.dnu.dp.ua/docs/2024_Radiacijna%20ta%20yaderna%20bezpeka.pdf

280. Тронько О.О., Бережна К.В. Реалізація приватними військовими компаніями спеціальних операцій окремого типу в умовах гібридної війни. Міжнародно – правовий та національно – правовий аспекти. Юридичний науковий електронний журнал. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. №5. С. 662 – 666. URL: <http://lsej.org.ua/index.php/arkhiv-nomeriv?id=150>

281. Тронько О.О., Бережна К.В. Реалізація приватними військовими компаніями спеціальних операцій окремого типу в умовах гібридної війни. Міжнародно – правовий та національно – правовий аспекти. Юридичний науковий електронний журнал, №5, 2022, С. 662-666, http://lsej.org.ua/5_2022/160.pdf DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-5/160>

282. Тронько О.О., Бережна К.В. Сучасність міжнародної безпеки в контексті глобалізації. Український досвід останнього десятиріччя. Юридичний науковий електронний журнал № 4/2024, С. 716 – 720 http://lsej.org.ua/4_2024/173.pdf DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-4/171>

283. Тронько О.О., Бережна К.В. Щодо перспектив легалізації приватних військових компаній на Україні, як досягнення ефективності міжнародного впливу. III Міжнародна науково-практична конференція Topical aspects of modern scientific research (23-25.11. 2023, Токіо, Японія), С. 719-725, <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2023/12/TOPICAL-ASPECTS-OF-MODERN-SCIENTIFIC-RESEARCH-23-25.11.2023.pdf>

284. Тронько О.О., Бережна К.В. Проблеми пошуку варіантів реформування міжнародної безпеки на тлі війни в Україні Юридичний

науковий електронний журнал, №6, 2023, С. 641-645,
http://lsej.org.ua/6_2023/149.pdf DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-6/149>

285. Трофименко А. В., Константинова Ю.В. Конфліктологія та теорія переговорів: навчальний посібник. Маріуполь: МДУ, 2020. 375 с.

286. Фурсіна Н.А. Теорія виникнення військових конфліктів, воєн. Економіка і держава. 2018. №12. С. 81 – 88.

287. Чупрій Л.В. Теоретико – методологічні підходи до дослідження воєнних конфліктів в сучасних глобалізаційних реаліях. Вісник ДонНУ імені Василя Стуса, Сер.: Політичні науки. 2018. С. 10 - 15.

288. Чухрай Н.М. Правовий механізм вирішення політичних конфліктів. Регіональні студії. 2022. №31. С. 60 - 64.

289. Шабан Н.Ю. Поняття агресії в міжнародному праві. Право і суспільство. 2024. №2. С. 331 – 336

290. Шупта І.М. Конфлікт як предмет міждисциплінарних досліджень. Наука і освіта: науково – практичний журнал Південного наукового центру АПН України. Одеса: 2009. Спецвипуск №7. С. 233 – 238.

291. Щокін Ю.В. Міжнародно – правовий звичай: сучасні проблеми, теорія і практика: автореф. на здобуття наукового ступеня доктора юридич. наук 12.00.11. Міжнародне право. Харків: 2016. 42с.

292. Юридична енциклопедія: в 6 т. Т.1: А – Г. Київ: Юридичнадумка, 2001. 656с.

293. Юридична енциклопедія: В 6 т./Редкол. Ю.С. Шемшученко та інш. Київ: «Укр. Енциклопедія. 1998. Т.5. П – С. 2003. 736с.

294. Юридична енциклопедія: в 6т. Редкол. Ю.С.Шемшученко та інш. Київ: Укр. Енцикл. 1998. Т.4. Н – П 2002. 720с.

295. Юридична енциклопедія: в 6т. Т.3/ Редкол.: Ю.С. Шемшученко та інш. Київ: Українська енциклопедія, 2001. 789с.
296. Юрчук Є. Політика Європейського Союзу щодо країн Західних Балкан в 90 – х рр. XX ст. Міжнародні відносини і туризм: сучасність та ретроспектива. 2013. Вип. 3. С.207 – 209.
297. Яковлева А.М., Афонская Т.М. Сучасний тлумачний словник української мови. Харків: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2010. 672 с.
298. Яхно Т.П., Куревіна І.О. Конфліктологія та теорія переговорів: навч. пособ. Київ: Центр учбової літератури, 2021. 168с.

АКТ

Про впровадження в практичну діяльність Управління Служби безпеки України в Дніпропетровській області результатів дисертаційного дослідження на тему «Порівняльно - правовий аналіз вирішення локальних військових конфліктів у сучасному світі: досвід для України» аспіранта юридичного факультету Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара Тронька Олександра Олександровича.

Сформульовані Тронько О.О. висновки та пропозиції, що містяться у дисертаційному дослідженні на тему «Порівняльно - правовий аналіз вирішення локальних військових конфліктів у сучасному світі: досвід для України» мають важливе практичне значення для вирішення низки проблемних питань, що виникають під час припинення та розкриття кримінальних правопорушень, розслідування яких віднесено законодавством до компетенції Служби безпеки України, розшуку осіб, які переховуються у зв'язку із вчиненням зазначених кримінальних правопорушень, виявленні і попередженні загроз державній та національній безпеці.

Цьому сприяли аналіз та розробка Тронько О.О. інституційної моделі кримінального правосуддя щодо осіб, які вчинили міжнародні злочини та злочини проти основ національної безпеки в умовах російсько – української війни. Дисертація має практичну спрямованість.

Одержані результати можуть бути використані у практичній діяльності з підвищення кваліфікації співробітників слідчого підрозділу Управління.

Начальник УСБУ в Дніпропетровській області
бригадний генерал

Дмитро НЕВЕДРОВ

Олександр ТРОНЬКО, 0675656563

Додаток Б

ПОГОДЖЕНО

Проректор
з наукової роботи Дніпровського
національного університету імені
Олеся Гончара

Олег МАРЕНКОВ

“ 29 ” 04 2025 р.

ЗАТВЕРДЖЕНО

В.о. проректора з науково-педагогічної
роботи Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара

Наталія ГУК

“ 04 ” 04 2025 р.

А К Т

“ 29 ” 04 2025 р.

№ 640

впровадження результатів дисертаційного дослідження
Тронька Олександра Олександровича
у наукову діяльність Дніпровського національного університету
імені Олеся Гончара

Комісія у складі:

Голови комісії:
Соколенко О.Л.

декан юридичного факультету
Дніпровського національного університету
імені Олеся Гончара, д.ю.н., професор

Членів комісії:

Бережна К.В.

завідуюча кафедри європейського та
міжнародного права Дніпровського
національного університету імені Олеся
Гончара, д.ю.н., професор

Патерило І.В.

голова методичної ради, професор кафедри
цивільного, трудового та господарського
права юридичного факультету
Дніпровського національного університету
імені Олеся Гончара, д.ю.н., професор

склала цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження аспіранта
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара Тронько Олександра
Олександровича з теми «Порівняльно-правовий аналіз вирішення локальних військових
конфліктів у сучасному світі: досвід для України», використовується у межах виконання
плану Науково-дослідницької теми кафедри європейського та міжнародного права

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара «Сучасні тенденції співвідношення міжнародної, європейської та національної правових систем і режимів» (затвердженої Рішенням ради юридичного факультету, протокол № 7 від 06.01.22 р., номер держреєстрації 0122U001412). Також основні результати дослідження можуть бути використані при підготовці навчально-методичного комплексу дисциплін «Міжнародне публічне право», «Міжнародне гуманітарне право», «Юрисдикція в міжнародному праві», «Міжнародно-правові засади співробітництва України з суб'єктами міжнародного права» та при розробці навчальних посібників, підручників, тощо. Крім того студентам рекомендовано у процесі підготовки до занять використовувати як джерела літератури наукові публікації Тронька О.О., в яких відображено результати дисертаційного дослідження на тему «Порівняльно-правовий аналіз вирішення локальних військових конфліктів у сучасному світі: досвід для України»,

Зокрема, в межах теми були опубліковані наступні наукові статті та тези доповідей Тронька О.О.:

1. Тронько О.О., Бережна К.В. Сучасність міжнародної безпеки в контексті глобалізації. Український досвід останнього десятиріччя. Юридичний науковий електронний журнал № 4/2024, С. 716 – 720 http://lsej.org.ua/4_2024/173.pdf
2. Тронько О.О. Міжнародний військовий конфлікт: теоретичні підходи до вивчення та застосовуване до нього право. Актуальні проблеми вітчизняної юриспундеції, № 1/2024, С. 363 – 376, http://apnl.dnu.in.ua/1_2024/66.pdf
3. Тронько О.О. Міжнародний конфлікт у політико – правових відносинах. Юридичний науковий електронний журнал № 7/2024, С. 716 – 720 http://lsej.org.ua/7_2024/123.pdf
4. Тронько О.О. Політико - правова практика вирішення міжнародних локальних військових конфліктів наприкінці XX ст. - в першій чверті XXI ст. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки Том 35 (74) № 5 2024, С. 125-135 https://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2024/5_2024/23.pdf
5. Тронько О.О., Бережна К.В. Реалізація приватними військовими компаніями спеціальних операцій окремого типу в умовах гібридної війни. Міжнародно – правовий та національно – правовий аспекти. Юридичний науковий електронний журнал, №5, 2022, С. 662-666, http://lsej.org.ua/5_2022/160.pdf
6. Тронько О.О., Бережна К.В. Проблеми пошуку варіантів реформування міжнародної безпеки на тлі війни в Україні Юридичний науковий електронний журнал, №6, 2023, С. 641-645, http://lsej.org.ua/6_2023/149.pdf
7. Тронько О.О. Механізм забезпечення енергетичної безпеки держави. І Міжнародна науково-практична конференція «Радіаційна та ядерна безпека у контексті Української формули миру» (м. Дніпро, 24 травня 2024 р.) , С. 49-52 https://www.dnu.dp.ua/docs/2024_Radiacijna%20ta%20yaderna%20bezpeka.pdf
8. Тронько О.О. До питання критеріїв визначення збройного конфлікту. VI Міжнародна практична конференція «Український правовий вимір: пошук відповідей на глобальні міжнародні виклики» (м. Дніпро, 24 травня 2024), С. 317-319, <http://umsf.dp.ua/2021-03-02-09-34-59/studentska-nauka/2-uncategorised/3301-український-правовий-вимір-пошук-відповідей-на-глобальні-міжнародні-виклики-2>
9. Тронько О. О. Національна безпека та внутрішня міграція у контексті відновлення територіальної цілісності України. XIV Міжнародна наукова конференція студентів, аспірантів та молодих вчених «Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права» (07-08 жовтня, 2022), С. 13-15
10. Тронько О. О., Бережна К. В. Організаційна структура Африканського союзу в сфері безпекової політики та забезпечення миру. Stockholm, Sweden. 2023. SSPG Publish.

The 5th International scientific and practical conference "Innovations and prospects in modern science" (May 8-10, 2023), С. 515-521 <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2023/05/INNOVATIONS-AND-PROSPECTS-IN-MODERN-SCIENCE-8-10.05.23.pdf>

11. Тронько О. О., Бережна К. В. Питання застосування воєнної сили в локальних збройних конфліктах. Stockholm, Sweden. 2021, SSPG Publish, The 3rd International scientific and practical conference "Modern science: innovations and prospects" (December 5-7, 2021), С. 1015-1020, <https://geodesy.udau.edu.ua/assets/files/modern-science-innovations-and-prospects-5-7.12.21.pdf>
12. Тронько О.О., Бережна К.В. Щодо перспектив легалізації приватних військових компаній на Україні, як досягнення ефективності міжнародного впливу. III Міжнародна науково-практична конференція Topical aspects of modern scientific research (23-25.11. 2023, Токіо, Японія), С. 719-725, <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2023/12/TOPICAL-ASPECTS-OF-MODERN-SCIENTIFIC-RESEARCH-23-25.11.2023.pdf>
13. Тронько О.О. Миротворча діяльності Канади: до питання визначення концептуальних засад реалізації. Всеукраїнська науково-практична конференція. Актуальні проблеми сучасних міжнародних відносин. (17-18 листопада, 2023, м. Дніпро) , С. 93-98, <https://www.dnu.dp.ua/docs/ndc/2023/materiali%20konf/23.pdf>

Голова комісії:

Декан юридичного факультету
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара,
д.ю.н., професор

Ольга СОКОЛЕНКО

Члени комісії:

Завідуюча кафедри європейського та
міжнародного права Дніпровського
національного університету імені
Олеся Гончара, д.ю.н., професор

Катерина БЕРЕЖНА

Голова методичної ради, професор
кафедри цивільного, трудового та
господарського права юридичного
факультету Дніпровського
національного університету імені
Олеся Гончара, д.ю.н., професор

Ірина ПАТЕРИЛО